



# *Oberon*

**Uitdagend en ambitieus onderwijs**  
Casebeschrijvingen van 13 scholen en opleidingen



# **Uitdagend en ambitieus onderwijs**

**Casebeschrijvingen van 13 scholen en opleidingen**

Opdrachtgever: Onderwijsraad

Utrecht, augustus 2009

Margot Oomens, Marleen Kieft en Joke Kruiter

© Oberon

Postbus 1423

3500 BK Utrecht

tel. 030-2306090

fax 030-2306080

e-mailadres: [info@oberon.eu](mailto:info@oberon.eu)



# Inhoudsopgave

<b>1</b>	<b>Achtergrond en opzet onderzoek</b> .....	<b>5</b>
1.1	Achtergrond .....	5
1.2	Analysekader .....	6
1.3	Onderzoeksvragen .....	7
1.4	Werkwijze .....	8
<b>2</b>	<b>Schoolbeschrijvingen bo</b> .....	<b>10</b>
2.1	Franciscus Xaverius .....	10
2.2	De Poort .....	13
<b>3</b>	<b>Schoolbeschrijvingen vo</b> .....	<b>19</b>
3.1	Calvijn College, locatie Krabbendijke Appelstraat.....	19
3.2	Dongemond College, unit VMBO .....	23
3.3	Bataafs Lyceum.....	28
3.4	Elzendaalcollege .....	32
3.5	Praedinius Gymnasium .....	36
<b>4</b>	<b>Opleidingsbeschrijvingen mbo</b> .....	<b>42</b>
4.1	Florijn College, (Internationale) Groothandel .....	42
4.2	School voor Mode en Uiterlijke Verzorging, kappersopleiding.....	46
<b>5</b>	<b>Opleidingsbeschrijvingen ho</b> .....	<b>51</b>
5.1	Fontys Economische Hogeschool Tilburg, opleiding Communicatie Media Mensen Merken .	51
5.2	Haagse Hogeschool Rijswijk, Technische Bedrijfskunde.....	59
<b>6</b>	<b>Opleidingsbeschrijvingen wo</b> .....	<b>66</b>
6.1	TU Delft: BSc Werktuigbouwkunde en BSc Maritieme Techniek.....	66
6.2	VU, Aardwetenschappen.....	73
<b>7</b>	<b>Conclusies</b> .....	<b>78</b>
7.1	Leerlingen en ouders.....	79
7.2	Docenten .....	80
7.3	Directie .....	82
7.4	Overheid .....	83
7.5	Tot slot.....	83
	<b>Literatuur</b> .....	<b>84</b>
	<b>Bijlage Voorbeelden gespreksleidraden</b> .....	<b>85</b>



# 1 Achtergrond en opzet onderzoek

“Vmbo-leerlingen met talent en ambitie moeten meer uitdaging krijgen”, zo kopte [www.nos.nl](http://www.nos.nl) op 6 april 2009. Anderhalf jaar eerder kreeg premier Balkenende in de Volkskrant<sup>1</sup> van alle kanten bijval toen hij bij de opening van het academisch jaar 2007/08 in Wageningen constateerde dat er in Nederland een zesjescultuur heerst: “Er heerst in Nederland te veel een mentaliteit van middelmatigheid.”<sup>2</sup>

Er is dus een stevige discussie gaande over de vraag of leerlingen en studenten in het Nederlandse onderwijs voldoende ambitieus zijn en genoeg uitgedaagd worden. Ook de Onderwijsraad besteedt aandacht aan deze thematiek en heeft onderzoeksbureau Oberon gevraagd een kwalitatief onderzoek uit te voeren naar de invloed van uitdagend en ambitieus onderwijs op de motivatie en het ambitieniveau van leerlingen/studenten. Het onderzoek diende casebeschrijvingen op te leveren van scholen en opleidingen in vijf onderwijssectoren (po, vo, mbo, ho en wo).

## 1.1 Achtergrond

De ambities van het Nederlandse onderwijs zijn hoog. Nederland wil tot de top van de Europese kennissamenlevingen behoren. Daartoe moet het onderwijs aantrekkelijker en kwalitatief sterker worden en aansluiting van het onderwijs op de ontwikkelingen in de maatschappij is daarbij essentieel. Het wordt belangrijk gevonden dat het onderwijs aansluit op de leefwereld van jongeren en dat het onderwijs hen uitdaagt om hun talenten te ontwikkelen. Verschillende personen en organisaties benadrukken het belang van het benutten van toptalent voor de toekomstige economische positie van Nederland. Zo noemt de Onderwijsraad in haar advies *Doelgericht investeren in onderwijs* (2006) acht programma's van maatregelen om het onderwijs te verbeteren. Eén daarvan is 'alle talenten benutten door maatwerk en differentiatie'.

Het streven om tot de Europese top te behoren lijkt niet altijd in overeenstemming met het niveau van het Nederlandse onderwijs. Zo blijkt uit de recente *Trends in International Mathematics and Science Study* (Timss) dat Nederlandse basisschoolleerlingen slechter zijn gaan rekenen in de periode 1993 – 2007.<sup>3</sup> Eén van de redenen voor het 'tegenvallende' niveau zou gelegen zijn in (te) lage ambities van leerlingen en studenten. Zij zouden onvoldoende gemotiveerd zijn dan wel onvoldoende uitgedaagd worden. Zo noemt de Onderwijsraad (2007) te lage verwachtingen van leerkrachten als één van de oorzaken voor onderpresteren van leerlingen in het basis- en voortgezet onderwijs. Uit een recent verschenen onderzoek van het ROA (2008) blijkt dat minder dan de helft van de gediplomeerde schoolverlaters en afgestudeerden van mening is dat het niveau van hun opleiding uitdagend was. Uit het onderzoek blijkt verder dat schoolverlaters en afgestudeerden hun examens niet pittig vinden en dat opleidingen volgens sommigen meer diepgang mogen hebben. Eerder heeft ook de Onderwijsraad (2008b) er al op gewezen dat de onderwijskwaliteit van het wetenschappelijk onderwijs in een aantal gevallen ter discussie staat. Kritiekpunten zijn onder meer dat de opleiding, zeker in het eerste jaar, te gemakkelijk is en dat de studielast te licht is. Tot slot heeft een deel van de leerlingen in met name het vmbo en mbo een zodanig lage motivatie dat zij het onderwijs voortijdig verlaten (Oberon, 2008).

---

<sup>1</sup> 6 september 2007

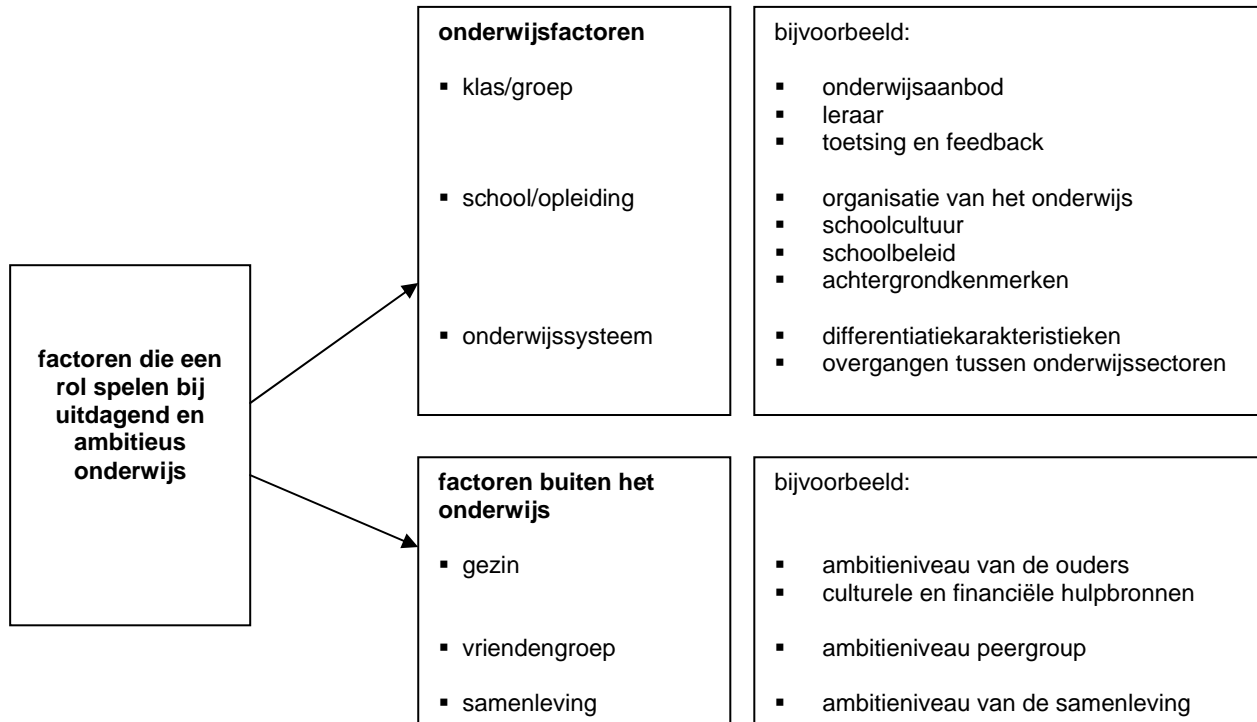
<sup>2</sup> Zie <http://www.nos.nl/nos/artikelen/2007/09/art000001C7EEF815AEFBA7.html>

<sup>3</sup> Zie hiervoor: <http://timss.bc.edu/> en Daling rekenniveau 'trend', *NRC-Next* d.d. 9 december 2008. Geraadpleegd via [www.nrcnext.nl](http://www.nrcnext.nl).

## 1.2 Analyse kader<sup>4</sup>

Er zijn verschillende factoren die een rol spelen bij het organiseren van uitdagend en ambitieus onderwijs. Dit zijn zowel factoren binnen als buiten het onderwijs. Binnen het onderwijs onderscheiden we factoren op het niveau het onderwijssysteem, de school/opleiding en de klas/groep. Buiten het onderwijs spelen met name het gezin, de vriendengroep en de samenleving als geheel een rol. We werken dit uit in de onderstaande figuur.

Figuur 1 Schematisch overzicht van factoren die een rol spelen bij uitdagend en ambitieus onderwijs



We lichten de factoren uit dit schema puntsgewijs toe.

### Onderwijsfactoren

#### *Klas/groep*

- onderwijsaanbod: vakken, werkvormen en keuzemogelijkheden;
- leraar: pedagogische, didactische en interpersoonlijke bekwaamheid
- toetsing en feedback: de manier waarop prestaties worden getoetst en genormeerd, en de manier waarop feedback wordt gegeven.

<sup>4</sup> Bronnen: Ames, C.A. (1990); Creemers, B. & P. Sleegers (2001); Dam, G. ten & J. Vermunt (2001); Knuver, A. (1993) en Onderwijsraad (2008a).

*School/opleiding*

- organisatie van het onderwijs: schooltijden, rooster, lesuitval, afspraken over huiswerk, buitenschoolse activiteiten;
- schoolcultuur: pedagogisch klimaat, verwachtingen van leerlingen/studenten;
- schoolbeleid: gericht op inzet en motivatie, waaronder prestatiegeëorieerd zijn, ambitieuze heldere doelen stellen en regelmatig evalueren;
- achtergrondkenmerken: schoolgrootte en type leerlingen, fysieke omgeving.

*Onderwijssysteem*

- differentiatiekenmerken van het onderwijs, zoals onder andere onderwijssoorten, soorten opleidingen, doorstroomprofielen, niveaus;
- overgangen tussen onderwijssectoren in termen van selectie, afstemming van het curriculum en overdrachtsbegeleiding.

**Factoren buiten het onderwijs**

- gezin: ambitieniveau, opleidingsniveau, culturele en financiële hulpbronnen, verwachtingen, keuzevrijheid en erkenning gevoelens over school;
- vriendengroep: invloed van de peergroep kan zowel positief als negatief zijn;
- samenleving: ambitieniveau van de samenleving; verwacht de samenleving hoog opgeleide goed presterende leerlingen, of is minimale inspanning ook genoeg.

**1.3 Onderzoeksvragen**

De veronderstelling die aan het onderzoek ten grondslag ligt, is dat uitdagend en ambitieus onderwijs de motivatie en het ambitieniveau van leerlingen en studenten ten goede komen. Het doel van het onderzoek is te achterhalen hoe deze beïnvloeding verloopt. De hoofdvraag van het onderzoek luidt dan ook: welke invloed heeft uitdagend en ambitieus onderwijs op de motivatie en het ambitieniveau van leerlingen/studenten? Op basis van het analysekader hebben we deze hoofdvraag onderverdeeld in aantal onderzoeksvragen.

1. Hoe ervaren docenten/schoolleiding en leerlingen/studenten de motivatie en het ambitieniveau van leerlingen/studenten op hun school/opleiding?
2. Door welke *onderwijsfactoren* worden deze motivatie en dit ambitieniveau volgens docenten/schoolleiding en leerlingen/studenten (mede) bepaald? Hierbij maken we een onderscheid tussen:
  - a. klas;
  - b. school/opleiding;
  - c. onderwijssysteem.
3. Door welke *factoren buiten het onderwijs* worden deze motivatie en dit ambitieniveau volgens docenten/schoolleiding en leerlingen/studenten (mede) bepaald? Bij deze kenmerken maken we onderscheid tussen:
  - a. gezinskenmerken;
  - b. vriendengroep;
  - c. samenleving.

De nadruk in het onderzoek ligt op de tweede onderzoeksvraag. Deze betreft namelijk factoren waarop het onderwijs zelf invloed uit kan oefenen met het oog op het realiseren van uitdagend en ambitieus onderwijs.



## 1.4 Werkwijze

We hebben dertien scholen en opleidingen bereid gevonden om mee te werken aan dit onderzoek. Conform de opdracht hebben er per onderwijssector twee scholen/opleidingen deelgenomen. Uitzondering hierop vormt het vo. Daar dienden zowel voor vmbo als voor havo/vwo twee scholen geselecteerd te worden. Aanvullend heeft een categoriaal gymnasium deelgenomen. Bij de selectie hebben we gestreefd naar een goede verdeling tussen zwakke/gemiddelde en goede/excellente scholen en opleidingen. De selectie van de scholen en opleidingen hebben we gebaseerd op de rapporten van de Inspectie van het Onderwijs, de Keuzegids Hoger Onderwijs 2009 en de visitatierapporten van de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO). Ook hebben we gelet op een evenwichtige spreiding naar geografische ligging. Bij het hbo en wo hebben we gekozen voor niet al te specialistische opleidingen met zeer kleine studentenaantallen (zoals bijvoorbeeld Slavische talen of iets dergelijks). Immers, bij dergelijke studies zal de kleinschaligheid en specifieke samenstelling van de studentenpopulatie van grote invloed zijn op de motivatie en ambitie van studenten. In tabel 1 geven we een overzicht van de scholen en opleidingen die we hebben bezocht.

Tabel 1 Overzicht van bezochte scholen en opleidingen

<b>school/opleiding</b>	<b>oordeel<sup>5</sup></b>	<b>dorp/stad</b>
<b>bo</b>		
Franciscus Xaverius	voldoende (voorheen zwak)	G27
montessoribasisschool De Poort	voldoende	G27
<b>vo</b>		
Calvijn College, locatie Krabbendijkse Appelstraat (vmbo-gt)	voldoende	middelgrote gemeente
Dongemond College, unit vmbo	voldoende/excellent	middelgrote gemeente
Bataafs Lyceum (vmbo-t, havo, vwo)	voldoende	G27
Elzendaalcollege (vmbo-t, havo, vwo)	voldoende/excellent	middelgrote gemeente
Praedinius Gymnasium	excellent	G27
<b>mbo</b>		
Florijn College, (Internationale) Groothandel	voldoende	G27
School voor Mode en Uiterlijke Verzorging, kappersopleiding	niet bekend	G27
<b>hbo</b>		
Fontys Economische Hogeschool Tilburg, Communicatie, Media Mensen Merken	goed	G27
Haagse Hogeschool Rijswijk, Technische Bedrijfskunde	excellent	middelgrote gemeente
<b>wo</b>		
TU Delft, BSc Werktuigbouwkunde en BSc Maritieme Techniek	onvoldoende	grote gemeente
VU, Aardwetenschappen	excellent	G4

We hebben alle dertien scholen/opleidingen in tweetallen bezocht: de een leidde het gesprek en de ander maakte een verslag. Per school hebben we een gesprek gevoerd met docenten/schoolleiding (in de meeste gevallen vijf personen per gesprek) en een gesprek met ongeveer zes leerlingen/studenten. De gesprekken werden gevoerd aan de hand van gespreksleidraden die desgewenst vooraf ook aan de scholen/opleidingen zijn toegestuurd. De gespreksleidraden zijn qua toon, terminologie en vraagstelling aangepast aan de verschillende onderwijstypes. In de bijlage zijn als

<sup>5</sup> Het oordeel dat vermeld wordt bij de bo-, vo- en mbo-scholen heeft betrekking op het (opbrengsten)oordeel van de inspectie. Het oordeel over de hbo- en wo-opleidingen is afkomstig uit de Keuzegids Hoger Onderwijs 2009.

voorbeeld de gespreksleidraden voor havo/vwo bijgevoegd, zowel voor leerlingen als voor docenten/schoolleiding. Voorafgaand aan de interviews hebben we voor elke school/opleiding een documentenanalyse uitgevoerd. Ook daarvoor hebben we gebruik gemaakt van de gespreksleidraden. Op die manier hebben we de interviews zo efficiënt mogelijk uit kunnen voeren, doordat bij een aantal vragen volstaan kon worden met vragen naar aanvullingen of naar overeenkomsten tussen de documenten en de praktijk.

De gespreksverslagen hebben we achteraf ter goedkeuring aan de geïnterviewden voorgelegd. Na goedkeuring en eventuele aanpassingen hebben we de twee interviewverslagen per school/opleiding geïntegreerd tot één schoolbeschrijving (zie hoofdstuk 2 tot en met 6). Deze schoolbeschrijvingen hebben we ter goedkeuring aan de scholen voorgelegd. Na goedkeuring en eventuele aanpassingen hebben de deelnemende scholen en opleidingen hun definitieve beschrijving ontvangen, aangevuld met enkele schoolspecifieke conclusies en aanbevelingen op het gebied van uitdagend en ambitieus onderwijs. Ten slotte hebben we de bevindingen uit de afzonderlijke schoolbeschrijvingen geïntegreerd om de onderzoeksvragen te beantwoorden en conclusies te formuleren (zie hoofdstuk 7).

## 2 Schoolbeschrijvingen bo

### 2.1 Franciscus Xaverius

Basisschool Franciscus Xaverius is een rooms-katholieke basisschool in een sociaal zeer gemengde wijk in een gemeente behorende tot de G27. De school heeft 217 leerlingen, waarvan 30 procent gewichtenleerlingen.

#### 2.1.1 Motivatie en ambitie

Drie van de leerkrachten die we hebben gesproken werken al vele jaren in het onderwijs. Zij signaleren dat over het algemeen het motivatieniveau van leerlingen is gedaald. De motivatie van hun leerlingen laat soms duidelijk te wensen over. Een van de oorzaken, denken ze, is dat de motivatie van leerlingen daalt, wanneer leerlingen minder goed presteren. Ook zien de leerkrachten naarmate de kinderen ouder worden de motivatie afnemen. Echter, de leerlingen die we hebben gesproken vinden het ronduit leuk om naar school te gaan. "In de zomervakantie heb ik al weer zin om naar school te gaan!" Dat komt omdat het gezellig is in de klas en omdat de leerkrachten goed lesgeven. Ook de vakken zijn leuk. Vooral de leerlingen uit groep 8 vinden school niet alleen leuk, maar vinden goede cijfers halen ook belangrijk, want "dan kun je naar een goede school". Maar ze denken allemaal dat ze ook wel beter zouden kunnen presteren dan ze nu doen. Goede cijfers halen ligt ook wel aan jezelf, vinden de leerlingen: "meer leren en minder kletsen" zou al wel helpen.

#### 2.1.2 Onderwijsfactoren

##### Onderwijsaanbod

Een van de belangrijkste oorzaken van lage motivatie en ambitie bij leerlingen is dat er grote verschillen zijn tussen de leerlingen in de klas: "Leerlingen met een laag schoolniveau denken 'dat kan ik toch niet', leerlingen met een hoog schoolniveau denken 'laat maar zitten'." De oplossing hiervoor ziet de school in zelfstandig en op het eigen niveau werken. Vanaf het schooljaar 2008/09 is een begin gemaakt met onderwijs op maat, in de vorm van gedifferentieerde weektaken voor leerlingen. Gedurende de week zijn er momenten dat de kinderen zelfstandig moeten werken. Kinderen helpen elkaar en dat biedt de leerkracht de gelegenheid kinderen die dat nodig hebben extra te begeleiden. De kinderen vertellen over hoe het zelfstandig werk precies in zijn werk gaat: "Er is een systeem met kaartjes bij het zelfstandig werken: dat kaartje heeft een rode en een groene kant. De rode betekent dat je de juf een vraag wilt stellen, die komt dan naar je toe."

Dit zelfstandig werken met weektaken is nog echt in ontwikkeling. Het kost de leerkrachten nog veel tijd om gedifferentieerde weektaken aan te kunnen bieden. Ook lopen ze er tegen aan dat "leerlingen gemotiveerd zijn om iets af te hebben, niet per se om het goed te doen". Om werk goed af te ronden missen leerlingen vaak nog het zelfinzicht. Ze denken dat het belangrijk is zelfstandig werken al vanaf de lagere klassen in te voeren: "Als je dit pas in groep 7 of 8 gaat invoeren, zijn leerlingen er niet aan gewend en werkt het niet." De motivatie van leerlingen kan volgens de geïnterviewde vergroot worden door de leerlingen te betrekken bij de totstandkoming van hun eigen individuele weektaak. Op dit moment wordt de weektaak van de leerlingen opgezet door de leerkrachten. De leerkrachten zouden leerlingen wel willen betrekken bij de opzet van hun weektaak, maar dit brengt extra werk met zich mee waar ze geen tijd voor hebben.

De school heeft de ambitie om volledig gedifferentieerd te werken aan de ontwikkeling van leerlingen, maar op dit moment is dat niet haalbaar. Directie en leerkrachten geven aan dat hiervoor de tijd ontbreekt. Zij hebben met te veel kinderen te maken om lesprogramma's volledig aan de individuele

niveaus van de leerlingen aan te passen. “Als school moet je op een gegeven moment een keuze maken tussen een klassikale aanpak of een aanpak gericht op de individuele kinderen.” De school heeft ervoor gekozen om vanuit het klassikale systeem stapje voor stapje het individuele werken in te voeren. “Als school moet je ook kijken wat haalbaar is. Je moet kleine stapjes nemen om er te komen.”

Soms mogen de leerlingen in tweetallen samenwerken, dat vinden ze leuk. Die tweetallen mogen ze zelf kiezen, ze worden niet samengesteld door de leerkrachten. Een van de leerlingen vindt het systeem van het rekenboek heel goed: daarin zitten leerkrachtgebonden lessen en zelfwerkuren. In de leerkrachtgebonden uren krijgen ze instructie (“daar leer je heel veel van”) en daarna moeten ze de stof zelf verwerken in de zelfstandige uren.

### **Sfeer**

De leerkrachten vinden naast gedifferentieerd werken de relatie tussen leerkracht en leerling ook van groot belang: “Kinderen werken op deze leeftijd voor de juf of meester.” De leerlingen vinden dat hun leerkrachten goed kunnen uitleggen en sommige leerkrachten zijn best streng. Maar ook bij een niet-streng leerkracht in de klas doen ze hun best, want de juffen en meesters zijn allemaal aardig. Er is een goede omgang tussen leerkrachten en leerlingen volgens hen. “We kunnen goed met elkaar opschieten, zodat het sneller gaat en het leuker wordt.”

De leerkrachten merken dat leerlingen elkaar zowel positief als negatief kunnen beïnvloeden: “Kinderen kunnen elkaar naar beneden trekken, of zich juist aan elkaar optrekken.” Negatieve stimulatie van leerlingen heeft veel invloed op andere leerlingen in een klas. “Alleen als je sterk genoeg bent, kun je je onttrekken aan negativiteit.” Als leerkracht kun je hier volgens de geïnterviewden weinig aan doen. Desgevraagd zeggen de kinderen dat ze heel soms wel eens iets tegen elkaar zeggen over ‘beter je best doen’, bijvoorbeeld als er een leerling is die veel beter kan presteren dan hij doet: “Hij kan het wel, maar hij wil het niet.” Ze vertellen dat sommige klasgenoten denken dat het stoer is om niet te leren en slechte cijfers te halen, maar dat is niet zo: “Het is stoerder om een goede baan te hebben en goed geld te verdienen!”

### **Toetsing**

De opbrengsten op de school worden gemeten door middel van het Cito-leerling- en onderwijsvolgsysteem (LOVS) (cognitieve resultaten) en Viseon (sociaal-emotionele ontwikkeling). Voor het afnemen van deze toetsen is een vaste jaarplanning opgesteld. Na elke toetsronde worden de resultaten systematisch geanalyseerd en zijn er gesprekken tussen de directie, de interne begeleiding en de leerkrachten. Afhankelijk van de uitkomsten van de analyses worden maatregelen genomen: de leerkracht maakt actieplannen en handelingsplannen op individueel en/of groepsniveau en de directie maakt plannen op schoolniveau. Voor groep 3 tot en met 8 worden doelstellingen geformuleerd met betrekking tot de vaardigheidsgroei van leerlingen. Elk halfjaar worden deze doelstellingen geëvalueerd. Ook wordt rekening gehouden met de startpositie van een leerling: de leerkracht kijkt naar de ontwikkeling die een leerling doormaakt en meet de leerwinst.

Naast de hierboven beschreven toetsen worden ook methodegebonden toetsen gebruikt. De toetsuitslagen zijn in eerste instantie bestemd voor de leerkrachten. Een van de leerkrachten weet uit ervaring dat van deze toetsen pas een motiverende werking uitgaat als de leerlingen wel worden betrokken bij de uitslag. Hij laat zijn leerlingen resultaten van toetsen door middel van een grafische weergave zien. “Dit werkt motiverend. Je ziet kinderen echt glunderen als zij het goed hebben gedaan.” Een andere leerkracht merkt op dat zij het individueel terugkoppelen van resultaten meer als een beloning achteraf ziet en niet zo zeer als een motivator.

Leerlingen vertellen dat hun proefwerken op verschillende manieren worden nabesproken. Soms heeft de leerkracht het al nagekeken en dan wordt het klassikaal nabesproken. Soms mogen de leerlingen ook een proefwerk van elkaar nakijken, en een van de leerlingen vindt het het leukste als je er dan ook nog bij mag schrijven hoe het antwoord beter had gekund. Volgens de kinderen worden er allerlei cijfers gegeven, van nullen tot en met tien. Sommige klasgenoten halen alleen maar nullen “die hebben er schijt aan”, en zeggen dat ze niet hoeven te leren omdat ze toch al weten dat ze “bij hun vader in de sloop gaan”.

## **School**

### *Historie*

De school kende een lange periode waarin de opbrengsten en de onderwijskwaliteit achterbleven. In 2000 stelde de inspectie vast dat de kernindicatoren voor goed onderwijs onvoldoende waren. De opbrengsten lagen onder het te verwachten niveau en de school werd bestempeld als ‘zeer zwak’. Toen startte de school (onder leiding van een interim-directeur) met een verbetertraject. Het ingezette verbetertraject leidde in eerste instantie niet tot een verhoging van de opbrengsten. Daarom is de inspectie in 2006 op zoek gegaan naar een verklaring hiervoor door nader onderzoek uit te voeren naar de opbrengsten. Een van de conclusies was dat er door de school te weinig belang werd gehecht aan opbrengstgericht werken. Inmiddels heeft een omslag plaatsgevonden: dankzij het nader onderzoek van de inspectie, de eigen opbrengstenanalyses van de school en een nascholingstraject zijn alle leerkrachten zich nu meer bewust van het belang van planmatig en opbrengstgericht werken. Sinds 2007 liggen de opbrengsten op het verwachte niveau en is de onderwijskwaliteit sterk verbeterd. De school staat dan ook niet meer op de lijst van zeer zwakke scholen van de inspectie. Op basis van het basistoezicht in 2008 heeft basisschool Franciscus Xaverius het vertrouwen van de Inspectie van het Onderwijs. De inspectie heeft geen aanwijzingen dat er belangrijke tekortkomingen zijn in de kwaliteit van het onderwijs. Er vindt in principe voor de periode van een jaar geen verder toezicht plaats.

### *Niveau*

De leerlingen vinden school soms moeilijk, soms makkelijk, “Maar de lessen zijn toch altijd leuk.” “Je leert er gewoon wat van!” Vier van de vijf leerlingen halen nooit een onvoldoende.

### *Schoolomgeving*

Een uitdagende leeromgeving heeft invloed op de motivatie van leerlingen. Directie en leerkrachten zijn hier niet tevreden mee: het ontbreekt vooral aan uitdagend speelmateriaal op de school. “Er zou meer geld voor leermiddelen moeten komen, het budget is te krap.”

Groep 7 heeft sinds kort een digibord. Dat wordt ook door groep 8 gebruikt, maar dan moeten ze steeds verhuizen, dat is wel lastig. Ook de computers moeten ze delen met een andere groep. Het digibord werkt zeker motiverend. “Het is echt een wereld van verschil. Je merkt echt dat kinderen vakken als aardrijkskunde en geschiedenis beter begrijpen door beeldmateriaal en ze vinden het ook echt leuk.”

Aansluiting van materiaal bij de leerstijl is volgens de geïnterviewden belangrijk. Divers materiaal dat aansluit bij verschillende leerstijlen zou dan ook zeer welkom zijn, zoals bijvoorbeeld ontdekdozen voor natuur- en techniekonderwijs.

De kinderen hebben een uitgesproken mening over het schoolgebouw: “klein en oud”. De lokalen zijn klein, daardoor hebben ze er best veel last van als kinderen in de klas praten: “dat stoort”. Ook directie en leerkrachten geven aan dat de ruimte in de school te klein is. “De lokalen zijn eigenlijk te klein, waardoor het ook moeilijk is de leerlingen zelfstandig te laten werken.”

### *Buitenschoolse activiteiten*

De school is een brede school. Dit wordt onder ander zichtbaar door samenwerking met naschoolse opvang van twee kindercentra en samenwerking met een welzijnsorganisatie voor het gezamenlijk organiseren van bijvoorbeeld naschoolse activiteiten. Ook nemen de leerlingen regelmatig deel aan excursies en projecten. De vijf leerlingen doen soms mee aan naschoolse activiteiten, "als er iets leuks bij zit". Er wordt van alles aangeboden, van zelfverdediging tot musical en van typeles tot meidenclub ( "Die is alleen voor meisjes, en ik kan het weten want ik zit er zelf bij", grapte een van de jongens, die door de buitenschoolse activiteiten 'zijn beroep heeft gevonden': hij heeft ontdekt dat hij komiek wil worden.)

### **Onderwijssysteem**

De school probeert te bereiken dat kinderen uitstromen naar die vorm van voortgezet onderwijs die aansluit bij hun persoonlijke ontwikkeling. Daarom vormen binnen de hele procedure rondom de overgang naar het voortgezet onderwijs de gesprekken van de leerkrachten met de ouders over rapporten, toetsen, werkhouding en dergelijke een wezenlijk onderdeel in het verkrijgen van een duidelijk beeld van de leerlingen.

## **2.1.3 Factoren buiten het onderwijs**

### **Thuis**

Leerkrachten weten uit ervaring dat de motivatie van leerlingen vaak (mede) afhangt van het gezin waar zij uit komen. De school staat in een achterstandswijk, waar ouders het volgens de leerkrachten in het algemeen niet zo heel belangrijk vinden welk schoolniveau hun kinderen behalen. Ook verschuift de opvoedingstaak steeds meer van de ouders naar de school. De directeur geeft aan dat 70 procent van de tijd door de leerkrachten wordt besteed aan ervoor zorgen dat leerlingen zich prettig voelen op school. De leerlingen die wij hebben gesproken vormen wellicht een uitzondering: volgens de leerlingen weten hun ouders dat het goed gaat met ze en verwachten ze dat ook van ze. Zij hebben het idee dat het bij de meeste andere leerlingen ook wel zo is dat de ouders meelevend.

In groep 8 geldt de afspraak dat als leerlingen een onvoldoende hebben gehaald, ze die thuis moet laten zien en hem door hun ouders moeten laten ondertekenen. "Dat is wel goed", vinden de leerlingen, "want dan weten je ouders tenminste wat je hebt gehaald." Hun ouders gaan ook naar de ouderavonden. Later horen ze dan vooral wat er nog niet helemaal goed gaat, "Dat is wel handig om te weten, zodat je er meer aan kunt doen."

De leerkrachten geven een ander beeld: ze merken dat bij de kinderen thuis nauwelijks eisen aan ze worden gesteld en dat kinderen dus niet weten hoe ze ermee om moeten gaan dat op school wel eisen gesteld worden. Soms werkt het stellen van eisen op school daarom juist weer demotiverend. "Zodra je eisen gaat stellen aan de leerlingen neemt de motivatie af. Kinderen is niet geleerd daarmee om te gaan."

### **Vrienden**

De kinderen zeggen soms met vriendjes en vriendinnetjes over toetsen te praten, bijvoorbeeld als er cijfers en uitslagen zijn. Een van de meisjes heeft een vriendinnetje waarmee ze veel samenwerkt, bijvoorbeeld bij spreekbeurten en proefwerken.

## **2.2 De Poort**

Montessoribasisschool De Poort is een school voor bijzonder onderwijs, gebaseerd op algemene grondslag. De school is ook Brede School, die de beschikking heeft over een multifunctioneel gebouw

waarin negen groepslokalen, twee peuterspeelzaallokalen, twee lokalen voor buitenschoolse opvang, multifunctionele ruimtes en kantooruimten zijn gehuisvest. De school heeft 201 leerlingen (peildatum 1 oktober 2008), waarvan 70 leerlingen gewichtenleerlingen zijn. Van deze 70 leerlingen hebben 42 leerlingen een gewicht van 1,2 en 28 leerlingen een gewicht van 0,3. De school is regionaal georiënteerd: 25 procent van de leerlingen is afkomstig uit woonwagencampen, 15 procent betreft instroom uit andere plaatsen en het overige percentage leerlingen is afkomstig uit de wijk. De laatste tien jaar heeft een groei van het aantal personeelsleden plaatsgevonden.

In maart 2007 constateerde de Inspectie van het Onderwijs in het Rapport kwaliteitsonderzoek: "De opbrengsten zijn van voldoende niveau en het onderwijsleerproces laat zonder uitzondering een voldoende tot goede kwaliteit zien. (...) Er is sprake van degelijk en uitdagend onderwijs, er wordt door zowel leerlingen als personeel hard gewerkt in een gestructureerde en ordelijke omgeving en de directie en team zijn energiek, ambitieus in hun werk en zorgzaam naar hun leerlingen. Mede daardoor komen de leerlingen ook met plezier naar school." Op grond van basistoezicht in juli 2008 heeft Montessoribasisschool De Poort wederom het vertrouwen van de inspectie. Er vindt in principe voor de periode van één jaar geen verder toezicht plaats.

### 2.2.1 Motivatie en ambitie

De leerkrachten en de directeur geven aan dat over het algemeen 95 procent van de leerlingen op de school het leuk vindt om naar school te gaan. Een voorbeeld waaruit leerkrachten dit opmaken, is dat leerlingen soms in de ochtend 'ziek zijn' en in de middag toch weer bij de school op de stoep staan. De overige vijf procent van de leerlingen vindt het niet leuk om naar school te gaan. Bij deze leerlingen is het ziekteverzuim zeer hoog. "Vaak zit er dan iets anders achter wat ervoor zorgt dat het kind thuis blijft." Om dit te achterhalen gaat de school in gesprek met de ouders van de betreffende leerling. Schoolverzuim komt voor bij leerlingen uit de wijk en bij leerlingen van elders. Het opleidingsniveau van een deel van de ouders van deze leerlingen is over het algemeen laag en er is sprake van een aantal probleemgezinnen. Voorheen was er een hoog schoolverzuim onder leerlingen uit de woonwagencampen. Deze leerlingen zijn in tegenstelling tot tien jaar geleden nu juist meer gemotiveerd voor school. De school heeft bij deze leerlingen en hun ouders vertrouwen opgebouwd.

De motivatie van leerlingen komt met name voort uit het plezier dat zij hebben om naar school te gaan. Sociaal-emotionele veiligheid vormt de basis voor dit plezier. Een voorbeeld waaruit blijkt dat leerlingen zich over het algemeen veilig voelen op De Poort en met plezier naar school gaan of zijn gegaan, is: "We zien leerlingen die al van school zijn, vaak terugkomen als zij bijvoorbeeld hun rijbewijs hebben gehaald. Zij vinden het leuk om dit te laten zien aan hun oud-leerkrachten. Ook komen veel oud-leerlingen een maatschappelijke of snuffelstage lopen op de school."

De leerlingen zeggen desgevraagd inderdaad dat ze het leuk vinden om naar school te gaan, maar geven aan dat er ook 'nadelen' zijn. "Vroeg opstaan is niet leuk! Kan het niet om 12 uur beginnen?" en "Op maandag en dinsdag zijn de juffen streng, dan moet je je werk afhebben." Zelf vinden ze school belangrijk en ze denken dat andere leerlingen dit ook zullen vinden. "Dan leer je wat, het is goed voor je als je later een baan krijgt en voor wat je later wilt bereiken. Spelling is belangrijk, als je dat niet goed hebt, wordt het moeilijk."

Naast dat leerlingen het leuk vinden op school, denken de leerkrachten dat leerlingen het ook belangrijk vinden om te presteren, hoewel leerlingen in lagere groepen zich daar vaak nog niet bewust van zullen zijn. De kinderen zelf denken ook dat oudere kinderen een goede beoordeling belangrijker zullen vinden dan jongere kinderen: "Volgens mij heeft het ook te maken met het besef dat je beter scoort als je beter je best doet. In groep 1 en 2 weten ze dat niet zo." De leerlingen denken dat het willen halen van goede beoordelingen verder vooral een persoonsgebonden kwestie is: "Het ligt aan

de persoon.” Tot slot denken de leerkrachten dat de motivatie van de leerlingen per vak kan verschillen. “Meestal is het zo dat kinderen de vakken waar zij goed in zijn leuker vinden dan de vakken waar zij minder goed in zijn.”

### 2.2.2 Onderwijsfactoren

#### School en klas

De geïnterviewde leerkrachten geven aan dat de school heel veel doet op het gebied van het motiveren en uitdagen van leerlingen. De school richt zich allereerst op een goede ontwikkeling van de leerlingen als mens. De slogan luidt dan ook: Montessoribasisschool De Poort “waar het belangrijk is dat je als mens een ‘A’ scoort!” “Natuurlijk is de school ook prestatiegericht, maar om te komen tot goede prestaties moet allereerst aan een aantal randvoorwaarden zijn voldaan.” De fysieke omgeving moet uitdagend zijn en leerlingen moeten zich prettig voelen in de sociale omgeving van de school. De school heeft veel zij-instromers, waarbij er meestal op de vorige school iets mis is gegaan op sociaal-emotioneel gebied. Bij deze leerlingen is het allereerst belangrijk dat zij zich prettig en veilig voelen op de school en zich als mens goed kunnen ontwikkelen. Pas als aan deze voorwaarden is voldaan kan men zich op goede prestaties richten.

Wat betreft de prestaties van leerlingen is het doel van de school om minimaal uit de leerlingen te halen wat er in zit. Regelmatig komt het voor dat leerlingen vanwege hun schoolprestaties een hoger vervolgdadvies krijgen voor het voortgezet onderwijs dan men op basis van hun IQ zou verwachten.

Het uitgangspunt van De Poort is ‘kinderen mede deelgenoot te maken van hun ontwikkeling’. De leerlingen van De Poort werken allemaal vanuit een eigen weekplanning. Bij het maken van deze planning zijn de leerlingen zelf ook actief betrokken. Omdat leerlingen met verschillende cognitieve niveaus binnenkomen, heeft iedereen een individuele planning. Dankzij de individuele planning werken leerlingen op hun eigen niveau en worden zij beoordeeld naar eigen kunnen. Dit werkt stimulerend voor de leerlingen. Al vanaf groep 1 raken leerlingen hieraan gewend, waardoor zij leren accepteren dat er verschillen zijn tussen leerlingen. Leerlingen in groep 1 en 2 werken met een planbord. Op dit bord is een foto te zien van de leerlingen met het bijbehorende werkje dat zij moeten uitvoeren. Leerkrachten van De Poort leggen veel nadruk op het talent en de positieve kracht van het individu. De sterke kanten van leerlingen worden benadrukt in het onderwijs, wat leerlingen motiveert.

Een manier om leerlingen te motiveren en uit te dagen is via de zogenaamde bonusplanning. Wanneer leerlingen het werk dat door de leerkrachten is opgedragen en hun eigen geplande werk af hebben, mogen zij aan de bonusplanning beginnen. Deze bonusplanning bestaat uit leuke opdrachten die regelmatig door de leerkracht worden afgewisseld, zoals het maken van een powerpointpresentatie, het spelen van het verkeerskwartet of het bedenken van een gymles. Deze bonusplanning spreekt de kinderen erg aan. Het motiveert hen en ze ervaren het als een beloning. Voor sommige leerlingen is deze bonusplanning heel erg belangrijk: “Anders zou ik niet naar school gaan! Het helpt ook om door te zetten en alles af te hebben.” In het kader van de bonusplanning mogen de kinderen soms een spelletje doen als ze hard hebben gewerkt. Dit vinden zij ook een goede beloning, maar ze beseffen dat ze zorgvuldig moeten blijven werken. “Als we het goed hebben, mogen we een spelletje doen, dat willen we vaker. Maar dan ga je misschien ook sneller werken en dan heb je ook weer fouten.”

Bij wereldoriëntatie worden de zaakvakken thematisch gegeven. Elke vier weken staat een ander thema centraal. Er wordt gestart met een aantal instructielessen om kerndoelen en sleutelbegrippen aan te dragen. Daarna worden leerlingen uitgedaagd door hen zogenaamde Willem Wever-vragen te laten stellen. Leerlingen gaan aan de slag met voor hen relevante vraagstukken in het kader van het thema en doen daar onderzoek naar. Door leerlingen vragen te laten stellen over zaken die zij zelf



graag willen onderzoeken, raken zij enthousiast. Leerlingen presenteren hun onderzoek aan elkaar. "Zo leren ze elkaar!"

Tot slot is er de Hoebeleboebele club: de plusklas. Deze klas is speciaal bedoeld voor kinderen die meer uitdaging nodig hebben. In deze plusklas hebben leerlingen de mogelijkheid meer tijd te spenderen aan vakken die minder vaak aan bod komen tijdens de reguliere lessen en "sociaal-emotioneel te verkeren in een groep gelijkgestemde kinderen, die elkaar juist daar ontmoeten". Het algemene oordeel bij de kinderen over de plusklas is zeker niet dat het een 'nerdklas' is, dus uitblinken mag op school.

#### *Buitenschoolse activiteiten*

De school biedt als Brede school ruimschoots buitenschoolse activiteiten aan. Er is onder andere een tienerclub, een sportprogramma en huiswerkbegeleiding. De leerkrachten geven aan dat jongere leerlingen over het algemeen nog erg enthousiast over de buitenschoolse activiteiten zijn. Oudere leerlingen daarentegen laten het vaak afweten als het om buitenschoolse activiteiten gaat. Zelfs wanneer zij zelf betrokken zijn bij de ontwikkeling van de activiteiten, komen zij vaak niet opdagen. De leerlingen kiezen volgens de leerkrachten dan toch voor de computer of de tv thuis. "Kinderen zijn ook verwend. Als er een uitje is waar je met de bus naartoe moet gaan dan zijn zij heel enthousiast. Maar als er een activiteit hier op school is dan hebben ze daar geen zin in." Over het algemeen stimuleren ouders hun kinderen ook niet om wekelijks aan de activiteiten deel te nemen.

#### **Leerkrachten**

De verwachting die de leerkrachten hebben ten aanzien van de leerlingen is persoonsgebonden. Leerlingen volgen hun eigen pad en worden individueel beoordeeld naar hun eigen kunnen. Op cognitief gebied verwachten leerkrachten meer van aankomend vmbo-tl, havo- en vwo-leerlingen dan van leerlingen die zeer waarschijnlijk het advies vmbo-k of vmbo-b zullen krijgen. Op sociaal vlak verwachten leerkrachten echter meer van deze tweede groep leerlingen. De leerlingen geven aan dat ze niet zo goed weten wat de leerkrachten van hen verwachten. "Als ze verwachtingen hebben, dan vertellen ze die niet."

Op de school wordt gewerkt in samengestelde groepen, vanuit de montessorigedachte dat leerlingen elkaar stimuleren en elkaar wederzijds hulp kunnen bieden in de klas. De hulp van leerkrachten en leerlingen (aan elkaar) is gericht op het realiseren van zo min mogelijk afhankelijkheid. Het idee is dat niet alleen leerlingen uit de hogere groepen leerlingen uit de lagere groepen kunnen ondersteunen, maar dat dit ook andersom geldt. Daarom benadrukt De Poort de expertise van leerlingen. Van jongs af aan wordt benoemd waar leerlingen goed in zijn. Hierdoor weten leerlingen van elkaar waar zij in uitblinken, waardoor zij zich tot de juiste persoon kunnen richten met specifieke vragen. Toch zijn de leerlingen er nog niet zo van overtuigd dat dit altijd goed werkt, de leerkracht is voor hen een onmisbare factor bij het zelfstandig werken. "De juf moet sneller komen, je kunt soms niet aan andere kinderen vragen hoe het moet. Je kunt het wel uitleggen aan groep 6 maar groep 6 kan het niet uitleggen aan groep 7." De leerlingen geven ook aan dat een compliment motiveert. Omgekeerd geldt hetzelfde: "Bij 'je moet doorwerken' zak ik onderuit, dat is negatief."

#### **Medeleerlingen**

De leerlingen denken dat kinderen elkaar beïnvloeden als het gaat om 'goed je best doen'. Dat geldt dan vooral bij sport. "Dan gaan we elkaar aanmoedigen." De leerkrachten geven aan dat leerlingen elkaar ook negatief kunnen beïnvloeden. "Leerlingen kunnen met andere samenwerken tijdens de lessen. Wanneer deze samenwerking negatief blijkt te zijn dan wordt dit benoemd en wordt er niet meer met elkaar samengewerkt."

## Toetsing

De school maakt gebruik van methodegebonden toetsen en van Cito-toetsen. Niet alleen het niveau van de leerlingen wordt beoordeeld, maar ook de inzet en de houding tijdens lessen. Bij het opstellen van het rapport worden de leerlingen door de leerkrachten betrokken. Het rapport wordt zowel door de leerkracht als door de leerling zelf ingevuld. De functie van het gedeeltelijk laten invullen van het rapport door leerlingen zelf, is die van zelfevaluatie. Een portfolio vormt een onderdeel van het rapport. Wat leerlingen hier invullen zijn dingen als: wat kun je al goed en wat wil je nog leren. Er is een verschil in de rapporten voor leerlingen uit de onderbouw en de bovenbouw. Naarmate leerlingen ouder worden, krijgen zij meer ruimte voor het zelf invullen van het rapport. Kort geleden hebben de leerkrachten van De Poort met elkaar een eenduidige normering vastgesteld voor de rapporten van leerlingen. In overleg is een methode ontwikkeld waarmee op een objectieve manier de twee beoordelingsschema's van de methodegebonden toetsen en de Cito-toetsen met elkaar gecombineerd kunnen worden tot een eindoordeel.

De leerlingen krijgen geen cijfers, maar beoordelingen door middel van ABCDE-scores op de Cito-toetsen en aanduidingen als uitstekend, goed, gemiddeld, matig en onvoldoende bij de methodegebonden toetsen. De beoordelingen van de methodegebonden toetsen en de Cito-toetsen zijn aan elkaar gelieerd (beide hebben overeenkomstig vijf beoordelingsmogelijkheden). De leerlingen vinden een goede beoordeling belangrijk, "voor de juf, maar vooral voor later". "Bij kosmisch krijgen we bijvoorbeeld een les natuur en bossen en moet je een presentatie geven. De klas beslist met een minimale inbreng van de juf. Dan krijg je 'gemiddeld' of 'uitstekend'. Als het totaal een ramp is dan krijg je ondergemiddeld." De leerlingen vinden het feit dat de klas een groot aandeel heeft in de beoordeling van zo'n presentatie niet helemaal eerlijk. "Als je veel vrienden hebt, heb je een goede beoordeling." Een leerling vindt het ook niet eerlijk dat hij nooit de beoordeling 'uitstekend' krijgt, omdat hij altijd al goed werk aflevert. "Als je van nature goed bent, dan krijg je toch gemiddeld. Dat vind ik niet kloppen!"

Wanneer de prestatie van een leerling voor een bepaalde opdracht onvoldoende is, krijgt hij van de leerkracht extra oefenmateriaal in de vorm van een 'lesje'. Deze lesjes zijn berucht bij de leerlingen: "Als je iets minder goed hebt gemaakt, bijvoorbeeld zeven van de tien vragen fout, moet je een lesje. Het is oefenen op een papiertje en dat is zo verschrikkelijk saai." Een leerling geeft aan dat het niet motiverend werkt om meer werk te geven als iemand op een bepaald punt niet goed presteert. "Je moet niet op een zwak punt er iets bij gooien."

### 2.2.3 Factoren buiten het onderwijs

#### Ouders

De school heeft te maken met ouders waarvan een groot deel op afstand betrokken is bij de opleiding van hun kinderen. De betrokkenheid op vakinhoudelijk gebied is meestal laag, omdat een aantal ouders de stof zelf vaak niet goed begrijpt. "Voor een aantal ouders is school een ver-van-hun-bed-show", dat blijkt onder andere uit het feit dat maar weinig ouders naar algemene ouderavonden komen. Het aantal ouders dat naar de oudergesprekken komt is echter wel gegroeid de afgelopen tijd, mede doordat leerlingen het rapport gedeeltelijk zelf invullen en zelf ook gedeeltelijk aanwezig mogen zijn bij de oudergesprekken (maar "Er is wel een stukje dat je niet mag horen."). Toch vinden de leerlingen het wel heel fijn dat ze grotendeels bij deze gesprekken aanwezig mogen zijn. Om de school voor ouders ook meer laagdrempelig te maken, leggen leerkrachten huisbezoeken af. Overigens, soms kan de betrokkenheid van ouders, bijvoorbeeld bij vieringen, weer wel hoog zijn.

Naast de gemiddeld lage betrokkenheid van ouders, maken de leerkrachten zich er ook wel zorgen over dat de ouders niet de verantwoordelijkheid nemen voor hun kinderen. In sommige gezinnen zijn de kinderen de baas: ze beslissen zelf waar zij naar kijken op tv of hoe laat zij naar bed gaan. Op

maandag zien leerkrachten veel kinderen dan ook vermoeid door het laat naar bed gaan op school aankomen.

Volgens de leerlingen vinden de ouders het vooral belangrijk dat ze beter hun best gaan doen als het niet goed gaat. "Als ouders horen dat je beter je best moet doen dan gaan mijn ouders zeggen dat ik mijn huiswerk moet maken." Veel leerlingen bespreken met hun ouders wat ze op school doen en meemaken, maar het verschilt per leerling, per ouder en per situatie. "Wat je leert wordt niet altijd besproken, soms bespreken we het wel even, maar niet echt lang en soms helemaal niet. Meestal begin ik er zelf over. Als ik iets leuk vind ga ik er automatisch zelf over praten."

### **Vrienden**

In de wijk waar de school is gesitueerd hangen veel kinderen rond op straat. De kinderen uit de wijk hebben vaak een slechte invloed op elkaar en op andere leerlingen. "De leerlingen leven echt in twee werelden." Op school creëren leerkrachten door middel van consequent handelen veiligheid, maar zij hebben weinig grip op wat er buiten de school gebeurt. "Zolang de leerlingen op school zijn, gedragen zij zich netjes. Zodra zij zich buiten begeven, kunnen zij kattenkwaad uit gaan halen."

## 3 Schoolbeschrijvingen vo

### 3.1 Calvijn College, locatie Krabbendijkse Appelstraat

Het Calvijn College is in 1994 ontstaan uit een fusie tussen destijds drie zelfstandige scholen en biedt voortgezet reformatoerisch onderwijs. De scholengemeenschap beschikt over locaties voor havo/vwo en vmbo (tl/gl/kb/bb), lwoo en praktijkonderwijs, verspreid over vier gemeenten. Elke locatie en sector zijn opgedeeld in kleinere eenheden: de deelteams, bestaande uit een groep docenten. Elke klas valt onder de verantwoordelijkheid van een mentor. De locatie Krabbendijkse Appelstraat biedt in de onderbouw onderwijs aan van lwoo tot en met vwo, in de bovenbouw vmbo-onderwijs in de gemengde en theoretische leerweg en heeft een afdeling voor praktijkonderwijs. De locatie telt 511 leerlingen en 62 leerkrachten (4 deelteams met 150 tot 175 leerlingen); de afdeling praktijkonderwijs is een kleinere eenheid. De interviews hadden met name betrekking op de gemengde/theoretische leerweg. Het opbrengstenoordeel 2009<sup>6</sup> van de inspectie over deze leerweg is voldoende. Op grond van basistoezicht in september 2008 heeft de locatie tevens het vertrouwen van de inspectie.

#### 3.1.1 Motivatie en ambitie

Zowel docenten als leerlingen geven aan dat de meeste leerlingen in het algemeen gemotiveerd zijn om naar school te gaan. De motivatie ligt volgens de docenten zowel intrinsiek als extrinsiek. Op de school heerst een fijne sfeer waardoor leerlingen het leuk vinden om naar school te gaan. Dat er een fijne sfeer heerst op de school is uit een recent uitgevoerde veiligheidsscan gebleken. Daarnaast willen leerlingen ook graag hun diploma halen. De leerlingen signaleren bovendien dat het hebben van een (duidelijk) toekomstbeeld een rol speelt: zij constateren dat leerlingen die weten wat zij na de opleiding willen gaan doen, gemotiveerder en ambitieuzer zijn dan de leerlingen die dat nog niet weten. Over het algemeen verwachten de geïnterviewde docenten bij leerlingen met een lager schoolniveau een lager motivatie- en ambitieniveau dan bij leerlingen met een hoger schoolniveau. De school wil het onderwijs voor leerlingen met een lager schoolniveau daarom extra uitdagend maken. Tot slot merken docenten dat het moeilijk is om leerlingen te blijven motiveren die al langer dan vier jaar op de opleiding zitten en het allemaal niet meer zo uitdagend vinden op school.

De meeste leerlingen vinden zichzelf redelijk ambitieus. "Een hoog cijfer is wel belangrijk maar ik zal niet mijn uiterste best gaan doen, een 7 of een 8 is goed genoeg." Ze willen echter wel genoeg tijd overhouden voor andere dingen, zoals een baantje. School is belangrijk maar hobby's, vrienden en werk zijn dat ook. Om nog beter te presteren zou een duidelijke planning goed werken. "Dan weet je wat er van je verwacht wordt en kun je vooruit werken. Dat doen de meeste leerlingen."

#### 3.1.2 Onderwijsfactoren

##### School

De docenten en directie geven aan dat er op de school een sfeer van 'uitblinken mag' heerst. Over het algemeen vinden leerlingen het vervelend als ze minder goed presteren. Als leerlingen een instelling hebben dat 'slecht presteren stoer is', gaat het meestal om een fase. Wanneer een docent deze instelling bij een leerling signaleert, spreekt hij de leerling hierop aan. "Leerlingen zijn zeker gevoelig voor een gesprek met een docent over slechte prestaties. Onderpresteerders schakelen na zo'n gesprek meestal snel om." Dat er in de klassen een sfeer van uitblinken mag heerst, blijkt onder andere uit het feit dat ongeveer een derde deel van de leerlingen in de vierde klas een zevende vak

<sup>6</sup> Dit oordeel heeft betrekking op de opbrengsten (rendement onderbouw, rendement bovenbouw, cijfers centraal examen, en het gemiddelde verschil tussen het schoolexamencijfer en het cijfer voor het centraal examen) in de schooljaren 2005/06 tot en met 2008/09.

heeft. Leerlingen mogen zelf kiezen of zij een zevende vak nemen. Het aandeel 'zevende vakkers' neemt de laatste jaren ook toe.

De deelteams op school werken in teamverband aan het uitdagen en motiveren van leerlingen. Vijf tot zes jaar geleden is de school begonnen met het werken aan 'zelfstandig lerende leerlingen'. Door andere werkvormen in te zetten, zoals zelfstandig werken en in groepjes werken, worden leerlingen uitgedaagd om te laten zien wat zij kunnen.

De leerlingen geven aan dat het niveau van de opleiding 'precies goed' is. Een zesdejaars leerling en een ex-havo-leerling vinden het zeker niet moeilijk. Er is wel een verschil tussen vakken. "Frans is veel moeilijker dan Nederlands."

De leerlingen vinden dat ze veel uren hebben en willen graag wat vrije tijd overhouden. Sommige leerlingen vinden dat het met te veel uren een beetje saai wordt, omdat ze het gevoel hebben dat zij met minder uren ook de lesstof kunnen beheersen. "Wij hebben de meeste uren van de hele school. Soms leer je niet veel meer."

Volgens de leerlingen heeft de schoolomgeving geen invloed op hun resultaten, maar ze weten het niet zeker: "Het is een mooie school, misschien heeft het ongemerkt toch invloed."

De school wil niet alleen staan voor opleiding, maar ook voor vorming. Daarom biedt zij meer dan alleen lessen. Buiten de directe lessen om vinden er dan ook diverse activiteiten plaats: een- en meerdaagse excursies, (snuffel)stages, maatschappelijke stages, klassenavonden, themadagen, muzikaal ensemble, schoolkoor, lunchpauzeconcerten, en dergelijke. Deelname is afhankelijk van leeftijd en type leerling. De leerlingen noemen wat betreft buitenschoolse activiteiten dat er een zelfverdedigingscursus is geweest waar zij zich voor op konden geven. Daarnaast zijn er sporttoernooien. "Verder is er niet veel."

## **Klas**

### *Rol van de docent*

Leerlingen vinden dat sommige docenten echt proberen de klas te motiveren om hard te werken. Uitdaging kan plaatsvinden door middel van het bieden van afwisseling of het zorgen voor een goede planning. Ook een beloning wordt af en toe ingezet. "Bij Nederlands kreeg je een punt als je het huiswerk had gemaakt, bij tien punten had je dan een tien voor het vak." Een dergelijk systeem wordt zeer gewaardeerd door de leerlingen. Leerlingen vertellen dat het ook voor kan komen dat ze na moeten blijven als ze het huiswerk niet hebben gemaakt. Dat ervaren zij als een straf en dat werkt volgens hen veel minder goed dan een beloningssysteem.

De rol van de docent is cruciaal volgens de leerlingen. "Sommige leraren zeuren gewoon de hele les. Of ze worden aan het begin van de les al kwaad, nog voordat we iets verkeerd hebben gedaan. Voor zo'n leraar doe ik dus ook niets." Op de vraag wat dan een goede docent is, wordt het volgende geantwoord: "Die zorgt voor veel afwisseling en geeft veel uitleg. Biologie is leuk omdat er een goede leraar is. Hij vertelt veel en geeft leuke voorbeelden. Je weet wat je aan 'm hebt en hij komt bij ons zitten, hij zit dus niet ver weg achter een bureau. De laatste vijf minuten maakt hij een gezellig praatje. Iedereen staat voldoende." Hieruit blijkt dat leerlingen het belangrijk vinden dat een docent betrokkenheid toont, duidelijkheid biedt en voor variatie in de lessen zorgt.

De directeur geeft aan dat elke school in Nederland sterke en zwakke docenten heeft. "Ik ben heel tevreden over mijn docenten, maar zelfs in een sterke groep docenten heb je minder sterke en hele sterke docenten. Een sterke docent is een relatiegerichte docent, met het hart op de juiste plek. Het is

iemand die iets wil betekenen voor anderen. Als een docent hier binnen komt die alleen maar wil lesgeven en zich niet richt op de relatie met de leerlingen, dan zie ik die als een zwakke docent.”

#### *Authentiek leren*

Om leerlingen uit te dagen worden onder andere vakken geclusterd en koppelen docenten de theorie aan de praktijk. Het koppelen van theorie aan praktijk vindt bij de sector Economie plaats door leerlingen de mogelijkheid te bieden een eigen minionderneming op te richten. In een minionderneming start een aantal leerlingen gezamenlijk een bedrijfje op. Ze bedenken een origineel product en proberen dat te verkopen. Rollen die de leerlingen vervullen zijn onder andere: directeur van de onderneming, inkoper, verkoper en contactpersoon. Op deze wijze leren leerlingen het zakenleven in de praktijk kennen, wat motiverend werkt. Deelname aan een minionderneming is voor alle leerlingen van de richting Economie mogelijk. Wel moeten de leerlingen eerst een sollicitatiebrief schrijven voordat zij een minionderneming mogen starten.

De leerlingen die we hebben gesproken participeren alle zes in zo'n minionderneming. Ze verkopen bureauklokjes en hebben de zaak geheel zelfstandig opgezet, met uitvoering van alle bijbehorende taken zoals het schrijven van een ondernemingsplan, het bijhouden van de administratie, contact onderhouden met klanten en het regelen van de verkoop. De leerlingen ervaren dit als zeer uitdagend en motiverend en adviseren andere opleidingen ook de mogelijkheid te bieden tot het opzetten van iets dergelijks. “Door de minionderneming kun je theorie toepassen in de praktijk. Je bent bezig, je kunt het zelf ervaren. Daar leer je heel veel van.”

#### *Toetsing*

De school is sterk resultaatgericht en let op de prestaties van leerlingen door middel van cijfers. Toetsing kan plaatsvinden door middel van tentamens, deeltoltsen, maar ook door het geven van presentaties en een sectorwerkstuk (werkstuk én presentatie over een bepaald onderwerp, zoals bijvoorbeeld de kredietcrisis). De toetsen en tentamens worden breed beoordeeld met cijfers. Een presentatie krijgt de beoordeling ‘voldoende’ of ‘onvoldoende’. Een aantal docenten maakt na afloop ook het gemiddelde cijfer van een toets bekend, wat als een waarschuwing kan gelden. Bovendien kunnen leerlingen (en hun ouders) via het administratieprogramma Magister hun schoolprestaties inzien, zodat ze weten hoe ze ervoor staan. “Als je er slecht voor staat ga je iets harder werken. Je hebt het overzicht.” Soms mogen leerlingen hun gemaakte toets inzien. Verder mogen ze vragen stellen en als er veel vragen zijn dan gaat men over op een plenaire toetsbespreking. De ene docent neemt meer tijd om de toets achteraf door te spreken dan de andere docent.

Enige tijd geleden is een project uitgevoerd als proef voor de inzet van portfolio's. Dit project is niet geslaagd doordat het mbo niet voor de portfolio's open stond. Onder andere door het falen van het project worden portfolio's nu slechts beperkt ingezet bij vmbo-gt. De toepassing van portfolio's vindt nu alleen plaats bij de 'keuzewerktijd' van leerlingen, waaraan zij twee lessen in de week spenderen. In het praktijkonderwijs worden portfolio's wel ruimschoots toegepast, maar mede ook door de examens is dit slechts beperkt mogelijk in het vmbo-gt. De school is op dit moment bezig de inzet van portfolio's in het vmbo-gt verder te ontwikkelen.

#### *Wederzijdse beïnvloeding*

Van negatieve stimulering tussen leerlingen onderling merken de docenten over het algemeen weinig. “Wanneer een leerling slecht presteert, heeft dit geen olievlekwerking op andere leerlingen.” De leerlingen geloven ook niet zo dat zij elkaar beïnvloeden op het gebied van motivatie en ambitie. “Je houdt je met je eigen cijfers bezig tenzij het om je beste vriend gaat. Alleen docenten zeggen er wel iets van als je niks voor school doet.”

Als docenten merken dat er van negatieve stimulering sprake is, geven zij in eerste instantie een signaal af naar de leerling en in tweede instantie naar de ouders. Hierdoor is het probleem vaak snel opgelost. Een signaal naar leerlingen toe kan zijn: de mentor die de leerling of een klas op slecht gedrag aanspreekt. Een brief is een voorbeeld van een signaal naar de ouders toe.

### **Onderwijssysteem**

Zolang de school te maken heeft met vastgestelde examens voor het vmbo is het niet mogelijk doelen op individuele leerlingen aan te passen. Dit wordt door de directie en docenten als een nadeel gezien.

Leerkrachten van het basisonderwijs komen minstens eenmaal per jaar langs op de school om mee te lopen. Op deze wijze zien zij hoe het er op het Calvijn College aan toe gaat. Andersom lopen de docenten van het Calvijn College ook een keer per jaar een dag mee op de basisschool. Docenten ervaren dan op hun beurt hoe het er op de basisschool aan toe gaat. Op deze wijze wordt aandacht besteed aan de overgang van het basis- naar het voortgezet onderwijs.

“In een deelteam worden beslissingen genomen over welke activiteiten het team uit wil gaan voeren. Elk team heeft de verantwoording over 100 tot 150 leerlingen. Het advies aan alle scholen in Nederland is: zorg voor inzichtelijke aanstuurbare eenheden en zorg dat de docenten verantwoordelijkheid hebben en voelen. Mensen voelen zich daardoor betrokken bij de school, waardoor ze ook betrokken zijn.”

### **3.1.3 Factoren buiten het onderwijs**

#### **Ouders**

De regio van de school staat bekend om het lage opleidingsniveau van de bewoners. De school heeft daardoor te maken met hardwerkende relatief laagopgeleide ouders. Ouders kunnen hierdoor minder stimulerend zijn naar hun kinderen toe wat betreft scholing. Bijna alle leerlingen van de school hebben een bijbaantje omdat ouders dit belangrijk vinden. Wanneer de school echter nieuwe projecten voor de leerlingen introduceert, merken docenten wel dat ouders hier interesse in tonen. De school investeert in de contacten met de ouders. Zo organiseert ze, naast reguliere ouderavonden, ieder jaar een thematische ouderavond. Meestal wordt voor deze avond een externe spreker uitgenodigd. Tot slot is er groepsgewijs, mondeling contact tijdens de voorlichtingsavonden over onderwerpen als vervolgweg, vakkenpakket/profielkeuze, werkwijze in stream 4 en mogelijkheden voor schoolverlaters. Naast de vastgestelde contactmomenten met ouders neemt de school ook contact op met ouders wanneer hun kinderen onderpresteren of negatief gedrag vertonen.

Volgens de leerlingen vinden ouders goede prestaties wel belangrijk, maar vertrouwen zij er op dat het goed gaat met ze totdat er signalen zijn dat het niet het geval is. Dan wordt er actie ondernomen: “Mijn ouders vinden goede prestaties belangrijk. Maar ze weten toch wel dat het goed gaat. Ze kijken daarom alleen naar rapporten. Als je onvoldoende staat, willen ze er meer van weten!”

#### **Vrienden**

De leerlingen maken onderscheid tussen vrienden binnen school en vrienden buiten school. Met vrienden buiten school wordt nauwelijks over school gesproken. Voor vrienden binnen school is het anders: “Als je samenwerkt of dezelfde vervolgopleiding wilt gaan doen heb je het wel meer over school.”

#### **Samenleving**

Zowel de docenten als de leerlingen geven aan dat maatschappelijke ontwikkelingen geen rol spelen bij de motivatie en ambitie van leerlingen. “Het is een eigen keuze”, melden de leerlingen en de docenten voegen daaraan toe: “Leerlingen denken niet arbeidsmarktgericht.”

## 3.2 Dongemond College, unit VMBO

Het Dongemond College bestaat uit drie units: unit Made, unit VMBO en unit HAVO/VWO. De interviews zijn gehouden op de unit VMBO te Raamsdonksveer. Deze unit heeft alle leerwegen met de afdelingen Bouwtechniek, Metaaltechniek en Elektrotechniek (sector Techniek) en Handel en verkoop (sector Economie). Daarnaast zijn er de intersectorale programma's Bouwbreed en Metalektro. Op 1 oktober 2008 had de unit VMBO 796 leerlingen en werkten er 78 personeelsleden. Op grond van basistoezicht in september 2008 heeft de unit VMBO het vertrouwen van de Inspectie van het Onderwijs. De inspectie heeft geen aanwijzingen dat er belangrijke tekortkomingen zijn in de kwaliteit van het onderwijs. Ook het opbrengstenoordeel 2008<sup>7</sup> van de inspectie is positief. De basisberoepsgerichte en de gemengde en theoretische leerweg hebben het oordeel voldoende en de kaderberoepsgerichte leerweg zelfs het oordeel excellent.

### 3.2.1 Motivatie en ambitie

De docenten zijn aanzienlijk positiever over de motivatie en ambitie van leerlingen dan de leerlingen zelf. Zo schat één van de docenten in dat "90 procent wel wil leren en tien procent niet." Voor leerlingen die echt niet willen, wordt een apart traject gezocht. Een andere docent voegt daaraan toe dat de meeste leerlingen willen presteren, maar vaak alleen omdat ze moeten. Volgens de docenten zien leerlingen pas later het nut van school in. Volgens de docenten moeten de leerlingen voor het maximale gaan. "Er heerst niet de sfeer van alleen een zesje", geeft een docent aan. Volgens hem probeert een groot deel van de leerlingen hoge cijfers te halen en is er daarnaast een klein gedeelte dat tevreden is met een 5,5. De leerlingen daarentegen zeggen dat zij en veel van hun medeleerlingen weinig gemotiveerd en ambitieus zijn. Veel leerlingen zijn tevreden met een voldoende. "Als ik een 6 heb is het prima", geven ze aan. Weinig leerlingen hebben de ambitie om goede cijfers te halen: "Soms is er na het weekend een toets, als ik dan niet geleerd heb, dan pech." Uitzondering is de vmbo/havo-brugklas waarin leerlingen die naar de havo willen, wel proberen goede cijfers te halen. Ook volgens docenten hangen motivatie en ambitie van de leerlingen samen met hun niveau. Leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg zijn volgens hen minder gemotiveerd dan leerlingen uit de gemengde en de theoretische leerweg.

Volgens docenten wisselt de motivatie van leerlingen per vak. "Voor het vak Frans, een vak dat ze kunnen laten vallen, zijn de leerlingen minder gemotiveerd dan voor een vak als economie", geeft een docente aan. De motivatie van de leerlingen is volgens deze docente niet alleen afhankelijk van de docent, maar ook van de daadwerkelijke inhoud van het vak. Volgens de leerlingen hangt hun per vak wisselende motivatie voornamelijk samen de docent die het vak geeft. Bij de oudere docenten die erg streng zijn, doen leerlingen meer hun best omdat ze geen strafwerk willen. Bij nieuwe docenten die zenuwachtig zijn, vinden de leerlingen het een uitdaging om het hen moeilijk te maken.

### 3.2.2 Onderwijsfactoren

#### Docenten

De docenten geven aan dat het soms moeilijk is om leerlingen te motiveren. "Een beetje humor en een goed verhaal", zijn volgens een docent erg belangrijk voor goed uitdagend onderwijs. De leerlingen zijn het daarmee eens. Verder moet een docent volgens hen positief tegenover zijn leerlingen staan. Op het moment dat hij een negatieve houding aanneemt tegenover de leerlingen, zijn de leerlingen geneigd om het de docent moeilijk te maken. Zo maakt een docent zich volgens leerlingen niet populair als hij een slechte prestatie van een leerling bespreekt in het bijzijn van de

<sup>7</sup> Dit oordeel heeft betrekking op de opbrengsten (rendement onderbouw, rendement bovenbouw, cijfers centraal examen, en het gemiddelde verschil tussen het schoolexamencijfer en het cijfer voor het centraal examen) in de schooljaren 2004/05 tot en met 2006/07.



gehele klas. Verder missen de leerlingen positieve feedback op het moment dat ze goed geleerd hebben en voldoende of goed scoren op een toets. Ze willen vaker 'een schouderklopje' ontvangen wanneer ze hun best hebben gedaan.

Volgens leerlingen proberen docenten hen met name uit te dagen en te motiveren door duidelijk te maken dat leren belangrijk is voor later. De leerlingen worden hierdoor niet aangespoord om hoge cijfers te halen. Ze vinden dat "het leren nu leuker moet". Wanneer een docent daar zijn best voor doet, wordt het echter vaak te druk in de klas. Volgens de leerlingen is het gebrek aan orde in de klas een oorzaak van een groot aantal onvoldoendes op een toets. Veel docenten denken echter dat de oorzaak van onvoldoendes bij de leerlingen ligt. Leerlingen noemen een aantal kenmerken waarover docenten volgens hen moeten beschikken. Een docent moet een positieve houding hebben, positieve feedback geven en zich bewust zijn van de manier waarop hij iets brengt. Het toepassen van humor en een beetje spanning in de les, spreekt de leerlingen aan. "Je luistert beter en het blijft meer hangen, wanneer iets op een spannende of grappige manier gebracht wordt." Dit gebeurt volgens de leerlingen nog te weinig.

### Onderwijsaanbod

Docenten noemen begrippen als 'afwisseling', 'betekenisvol' en 'aansluiting bij de praktijk' als karakteristieken van onderwijs dat voor leerlingen uitdagend is. In het interview wordt daar een aantal voorbeelden van genoemd:

- Bij onder meer Duits, scheikunde en biologie Duits wordt sinds kort een digibord gebruikt. Dit is een verbetering omdat hierdoor in de lessen meer met internet gewerkt kan worden. "Dit is een medium dat leerlingen aanspreekt en je merkt gelijk reacties bij leerlingen." Een nadeel voor de docenten is dat niet alle lokalen over een digibord beschikken, waardoor zij hun lessen ook moeten voorbereiden en geven in lokalen zonder digibord.
- De practica bij de exacte vakken zijn volgens de docenten motiverend voor leerlingen.
- Een docent Duits probeert in de lessen een link te leggen met de belevingswereld van leerlingen, bijvoorbeeld door situaties te oefenen die ze op vakantie kunnen tegen komen.
- Bij cultuureducatie wordt gewerkt met de cultuurkaart. Daardoor kunnen leerlingen in bijvoorbeeld naar een museum of een theater. "De leerlingen vinden het vooral leuk dat ze hierdoor in steden komen waar ze nog nooit geweest zijn."
- Bij de sector techniek werken de docenten met een praktijkgerichte leeromgeving. Er wordt steeds meer met bedrijven samengewerkt waardoor het onderwijs contextrijker wordt.
- Ook de sector Economie wil meer op deze manier gaan werken. Ze gaan daartoe een winkel oprichten en de afdeling inrichten als een kantoortuin.
- Bij het vak economie wordt vanaf volgens schooljaar één op de vier lessen besteed aan een casus uit de praktijk. Daarbij moeten leerlingen een koppeling maken tussen de theorie en de praktijk.

Leerlingen onderstrepen het belang van praktijkgericht onderwijs en afwisselende werkvormen. Ze zijn echter niet tevreden over de huidige praktijk met betrekking tot deze punten. Zo vinden leerlingen dat opdrachten te weinig aan de praktijk gekoppeld worden. Een leerling, die een aantal jaar op de havo heeft gezeten, vindt het opvallend dat opdrachten daar vaker aan de praktijk gekoppeld werden. Wat betreft afwisselende werkvormen geven leerlingen aan dat ze graag vaker met de computer willen werken omdat dat uitdagender is dan werken met oude boeken. Bijkomend voordeel vinden de leerlingen dat ze dan minder met boeken hoeven "zeulen". Uitsluitend werken met de computer is echter niet de ideale situatie volgens de leerlingen. De kracht zit juist in een afwisseling van werkvormen. Dit blijkt ook uit een enquête die onlangs door de leerlingenraad is afgenomen.

Het niveau van de lessen wordt volgens de leerlingen voornamelijk bepaald door de manier waarop de docenten les geven. De leerlingen vinden dat de lesstof vaak erg saai gebracht wordt. Wanneer

een docent alleen de feitelijke uitleg geeft, vinden de leerlingen de les makkelijk, saai en overbodig. Door prikkelende vragen te stellen die zowel aan de stof als aan de praktijk gerelateerd zijn, kan een docent de les moeilijker maken. Het niveau van de opleiding is dus niet standaard te moeilijk of te makkelijk.

Docenten vermoeden dat de methoden die gebruikt worden van invloed zijn op de motivatie en ambitie van leerlingen. Zo zitten er in de basisberoepsgerichte leerweg ook vrij slimme leerlingen. De gebruikte methoden zouden te makkelijk voor deze leerlingen kunnen zijn. De docenten proberen hen te stimuleren met extra opdrachten. Deze leerlingen hebben volgens docenten echter een bepaald idee over hun eigen presteren, dat hen tegenhoudt om meer uit zichzelf te halen. Een docent geeft aan dat "Sommige leerlingen denken dat ze kaderopdrachten niet kunnen, alleen omdat het kaderopdrachten zijn." De leerlingen verwachten dat zij deze moeilijkere opdrachten niet kunnen maken. Dit weerhoudt hen ervan om het te proberen.

### **Medeleerlingen**

De leerlingen gaan volgens de docenten met plezier naar school. Dat komt onder meer door de prettige sfeer en door de veiligheid. De leerlingen zijn minder positief over de sfeer in de klassen; deze is volgens hen niet leuk en te veel afhankelijk van het humeur van de docent. Als de sfeer wel gezellig is, verliest een docent vaak de orde. De leerlingen geven toe daaraan zelf debet te zijn doordat ze elkaar stimuleren "in keten".

### **Toetsing**

Toetsing vindt plaats aan de hand van proefwerken en overhoringen. Er wordt geen gebruik gemaakt van een portfolio, maar er worden wel bepaalde vaardigheden afgetekend. Soms worden de gemaakte toetsen klassikaal besproken. Dit doen de docenten volgens de leerlingen op een saaie manier en de orde wordt snel verstoord door leerlingen die het wel begrijpen. De leerlingen van de theoretische leerweg krijgen op bepaalde uren de mogelijkheid om vragen te stellen. De leerlingen die daarop afkomen zijn veelal de gemotiveerde en ambitieuze leerlingen die slecht gescoord hebben op een toets. Verder geven leerlingen aan dat het ook in de andere leerwegen bij sommige vakken mogelijk is docenten om individuele uitleg te vragen over een toets. Volgend schooljaar zal er met behulp van 'Kwaliteit in kaart' unitbreed een evaluatie plaatsvinden van de kwaliteit van toetsing.

### **Schoolbeleid**

Uit het Unitplan blijkt dat een tweetal beleidsspeerpunten expliciet betrekking heeft op het uitdagender maken van het onderwijs voor leerlingen: hanteren van activerende werkvormen en contextrijke (praktijkgerichte) leeromgeving. De docenten hebben een overzicht gepresenteerd gekregen van activerende werkvormen, mede gebaseerd op het programma 'Alle leerlingen bij de les'. Dit programma is door een aantal nieuwe docenten gevolgd en volgens deze docenten zou de training voor iedere docent goed zijn. Voorbeelden van contextrijk onderwijs zijn hiervoor reeds besproken bij de inhoud van de lessen.

Er wordt binnen de school steeds meer gebruik gemaakt van studiewijzers. Het is de bedoeling dat studiewijzers unitbreed gebruikt gaan worden. De studiewijzers per vak zijn bedoeld om leerlingen stapsgewijs te leren hun studieactiviteiten zelf in te plannen. Ze krijgen hierdoor meer verantwoordelijkheid voor hun eigen leerproces waardoor zij volgens de docenten gemotiveerd zullen worden. De docenten zien echter ook een keerzijde aan het gebruik van studiewijzers: "De spontaniteit van het docentschap gaat eraf." Zij vinden het daarom belangrijk om voor ogen te houden dat studiewijzers een middel zijn en geen doel. Bijkomend voordeel van studiewijzers is dat ze ondersteuning bieden aan invalkrachten.

De lessen duren 50 minuten. Sommige vakken worden in blokken gegeven. De meeste leerlingen vinden de blokken niet fijn. In de vierde klas hebben ze bijvoorbeeld drie uur praktijk achter elkaar, “dat is erg veel, twee uur is wel genoeg”, reageert een leerling hierop. De leerlingen vinden dat ze veel lessen hebben. Veelal hebben leerlingen tot het achtste uur (tot 16.00 uur) les. Ze vinden het vervelend dat ze dan laat thuis zijn en hebben liever het achtste uur vrij dan het eerste. Ze beseffen echter dat er roosterteknisch waarschijnlijk weinig andere mogelijkheden zijn. Toch zijn ze van mening dat het achtste uur op vrijdag afgeschaft moet worden omdat dan zowel de docent als de leerlingen weinig concentratie hebben. Verder wijzen de leerlingen op het belang van een betere afwisseling van vakken op één dag. “Drie vreemde talen op één dag leidt ertoe dat we woorden en regels door elkaar gaan halen.”

#### *Verbeterpunten*

De leerlingen zouden graag zien dat er voor meer vakken excursies worden georganiseerd. Excursies vinden ze een leuke manier om iets te leren en ze verwachten hierdoor betere cijfers te halen. Ook de docenten onderstrepen de motiverende werking van excursies: “In het vierdejaars fotoboek komt vaak terug dat leerlingen de excursies het leukst vonden.” Naast de excursies geven de leerlingen aan behoefte te hebben aan meer leuke activiteiten in de school. “Er worden veel te weinig feesten georganiseerd”, geeft een leerling aan. Wanneer de leerlingen door leuke activiteiten een betere band met de school en met de docenten krijgen, zullen ze meer gemotiveerd zijn om zich in te zetten voor school.

Een andere factor die volgens de leerlingen veel positieve invloed heeft op hun prestaties is het luisteren naar muziek in de les. De leerlingen verwachten dat ze beter zullen werken wanneer ze in de les (uiteraard met oordopjes) muziek mogen luisteren. De reden hiervoor is dat “Je door muziek te luisteren minder wordt afgeleid en je je dus beter op je eigen werk kan richten. Daarnaast leid je ook minder snel andere leerlingen af.”

Volgens docenten beschikt de school over goede faciliteiten. Positief voorbeeld zijn de reeds genoemde digiborden. Met dit voorbeeld zijn de leerlingen het eens. Verder vinden zij de lokalen echter overwegend saai. “Grijs is een rustgevende kleur, maar weinig stimulerend.” Ook de aula is volgens de leerlingen saai. De leerlingenraad heeft volgens hen genoeg ideeën om de aula leuker te maken. Tot slot wijzen de docenten erop dat er plannen zijn voor een verbouwing omdat de school te klein wordt voor het aantal leerlingen.

### **Onderwijssysteem**

#### *Afstemming met voorbereidend en vervolgonderwijs*

In het eerste jaar zitten alle leerlingen bij elkaar in het brugklasgebouw. De klassen zijn ingedeeld naar niveau: basisberoepsgericht, basis-/kaderberoepsgericht, kaderberoepsgericht/gemengd/theoretisch en havo vwo. De leerlingen worden ingedeeld op basis van hun Cito-eindtoetscore en het advies van de basisschool. Daarnaast wordt geprobeerd om de leerlingen uit dezelfde regio bij elkaar in een klas te plaatsen, zodat ze dan zoveel mogelijk met elkaar naar school kunnen fietsen.

#### *Begeleiding van leerlingen*

In het tweede jaar oriënteren de leerlingen zich op de sectoren. Ze hebben bijvoorbeeld een pso<sup>8</sup>-week. Ze kunnen dan een paar afdelingen kiezen waar ze ervaringen kunnen opdoen. In de eerste weken van het derde jaar wordt nagegaan of leerlingen wel echt gekozen hebben voor een sector die ze leuk vinden. De docenten merken al gauw of leerlingen echt gemotiveerd zijn of dat ze een beetje de “kont tegen de krib” gooien. Wanneer leerlingen niet geheel achter hun keuze voor de sector staan, merken de docenten dat voornamelijk doordat de leerlingen veel weerstand hebben tegen de

---

<sup>8</sup> pso = praktische sectororiëntatie

praktijkvakken. Als ze dit merken, bespreken ze dit met de betreffende leerling. Voor de herfstvakantie kunnen leerlingen dan nog wisselen van sector. Dit gebeurt echter incidenteel.

In het vierde jaar moeten de leerlingen een vervolgopleiding kiezen. Deze keuze vinden ze erg moeilijk en ze hebben het idee dat ze daarbij te weinig begeleid worden. Er zijn speciale uren gereserveerd waarin de leerlingen zich kunnen oriënteren op een vervolgopleiding, de zogeheten lob-uren. Daaraan moet volgens de leerlingen meer tijd worden besteed. Verder zijn de leerlingen ook ontevreden over de inhoud van de lob-uren. Er is een keuzeboekje beschikbaar waarin leerlingen kunnen aangeven welke onderwerpen ze wel en niet leuk vinden. Aan de onderwerpen zijn opleidingen gekoppeld. Er wordt in het keuzeboekje echter geen informatie gegeven over de inhoud van de opleidingen. Om daar zicht op te krijgen gaan leerlingen in het derde en vierde jaar naar open dagen. Ze vinden dat er op de open dagen een te positief beeld van de opleidingen wordt geschetst. Een meeloopdag geeft volgens één van de leerlingen een beter beeld van hoe de opleiding in elkaar zit. Naast een meeloopdag zal een korte stage volgens leerlingen ook een bijdrage kunnen leveren bij het maken van een keuze. Bij de kaderberoepsgerichte leerweg kunnen de leerlingen twee weken stage lopen bij een bedrijf om te ervaren wat het werk inhoudt.

#### *Keuzemogelijkheden*

In het derde jaar wordt een keuze gemaakt voor een bepaalde sector. De unit Raamsdonksveer heeft niet alle sectoren. Voor de sector Zorg en Welzijn moeten de leerlingen naar Made. Omdat dit voor sommige leerlingen nog verder fietsen is, kiezen sommigen niet voor Zorg en Welzijn. "Er is dus een wrijving tussen wat past bij een leerling en de keuze door de extra afstand die afgelegd moet worden", geeft een docent aan. De leerlingen geven aan dat ze graag een afdeling Zorg en Welzijn in Raamsdonksveer erbij zouden willen. Hierdoor kunnen ze makkelijker kiezen voor de richting die ze echt leuk vinden. Verder zeggen de leerlingen dat ze bij de keuze voor het voortgezet onderwijs onvoldoende zijn geïnformeerd over de sectorkeuze. Daarom hebben ze bij de keuze voor een vo-school geen rekening gehouden met de aanwezige sectoren.

De leerlingen geven aan dat er voldoende vervolgopleidingen in de omgeving zijn. Ze zeggen echter onvoldoende zicht te hebben op wat deze opleidingen precies inhouden en tot welke beroepen ze opleiden.

### **3.2.3 Factoren buiten het onderwijs**

#### **Ouders**

"Ouders leggen veel bij school neer wat betreft gedragsproblemen", geeft een docente aan. "Als het minder gaat, wordt er naar de school gekeken." Soms merken de docenten dat de leerlingen het thuis voor het zeggen hebben. De school probeert de ouders meer bij de voortgang van hun kinderen te betrekken. Ze proberen een leerling niet te lang te laten aanmodderen en nemen daarom snel contact op met de ouders wanneer de leerling minder presteert of gedragsproblemen vertoont. Volgens leerlingen heeft het echter vaak een averechts effect als ouders hen stimuleren goed hun best te doen voor school. "Het is beter als ouders aangeven dat schoolprestaties onze eigen verantwoordelijkheid zijn zodat we zelf het besef ontwikkelen dat school belangrijk is."

#### **Vrienden**

De meeste leerlingen praten nauwelijks met hun vrienden over school. Alleen de leerlingen uit het tweede jaar geven aan wel met vrienden over school te praten omdat ze in het tweede jaar een sector moeten kiezen.

## Samenleving

De docenten geven aan dat “De leerlingen veel dingen te doen hebben, die ze allemaal erg belangrijk vinden.” Sommige leerlingen hebben bijbaantjes van tien tot vijftien per week. “Soms heb ik het idee dat school maar een bijzaak is”, geeft een docent aan.

### 3.3 Bataafs Lyceum

De vestiging Bataafs Lyceum (voor vmbo-t-, havo- en vwo-onderwijs) maakt deel uit van de Openbare Scholengemeenschap Hengelo. De school is bezig een categoriale havo- en vwo-school te worden, vanaf het schooljaar 2009/10 worden daarom geen nieuwe vmbo-t-leerlingen voor het eerste leerjaar meer ingeschreven. Het Bataafs Lyceum heeft ongeveer 900 leerlingen. Het opbrengstenoordeel 2009<sup>9</sup> van de inspectie is positief. Alle drie de onderwijstypen hebben het oordeel voldoende.

#### 3.3.1 Motivatie en ambitie

De docenten op het Bataafs Lyceum herkennen de veronderstelde tendens van teruglopende motivatie en ambities van leerlingen in het Nederlandse onderwijs maar ten dele. Ze denken dat elke school te maken heeft met gemotiveerde leerlingen en niet-gemotiveerde leerlingen. Motivatie is persoonsgebonden en verschilt van leerling tot leerling, “Maar ik heb geen één echt totaal ongemotiveerde leerling.” Wel merken de docenten dat veel leerlingen hun motivatie verliezen naarmate zij in hogere leerjaren komen. “Wanneer leerlingen binnenkomen zijn ze ambitieus en willen ze graag hoge cijfers halen, maar na verloop van tijd daalt de ambitie en ontstaat er meer een ‘zesjescultuur’ onder de leerlingen.”

Ook de leerlingen zien bij zichzelf en bij anderen om hen heen dat leerlingen steeds minder gemotiveerd raken gedurende de jaren. In de hogere klassen is het normaal om een week voor de toetsweek pas hard te gaan werken. Een leerling noemt zichzelf niet zo gemotiveerd, (“Je doet altijd hetzelfde, het is allemaal zo saai!”), hij werkt dan ook niet erg hard, maar met opletten in de klas komt hij een eind. De andere leerlingen vallen hem bij: “Het schoolleven is saai: de lessen zijn bijna altijd hetzelfde.”

Overigens noemen de leerlingen zichzelf toch wel redelijk ambitieus, vooral in de vakken die ze leuk vinden. Ook kunnen goede cijfers een motiverende werking hebben. “Goede cijfers motiveren wel: als je een mooi cijfer hebt gehaald, dan heb je wel zin om weer te gaan leren. Maar als je veel doet en je haalt dan ook nog een slecht cijfer, dan wordt de motivatie minder.”

#### 3.3.2 Onderwijsfactoren

De docenten geven aan dat er een sfeer van ‘uitblinken mag’ heerst in de klassen. Over het algemeen zijn leerlingen zeker nog wel blij met een hoog cijfer. Het liefst natuurlijk met zo min mogelijk inspanning, maar “Het is nog altijd eervol om een hoog cijfer te halen.”

#### Docenten

Zowel leerlingen als docenten wijzen op de grote rol die de docent speelt in het stimuleren van motivatie en ambitie van leerlingen in de klas. Om leerlingen uit te dagen en te prikkelen moet een docent aansluiten bij de belevingswereld van de leerlingen. Echter, door de jaren heen verandert de belevingswereld van leerlingen (bijvoorbeeld: tegenwoordig heeft iedereen een mobieltje, twaalf jaar geleden nog niet), maar de competenties van docenten blijven vaak hetzelfde, die ontwikkelen vaak

<sup>9</sup> Dit oordeel heeft betrekking op de opbrengsten (rendement onderbouw, rendement bovenbouw, cijfers centraal examen, en het gemiddelde verschil tussen het schoolexamencijfer en het cijfer voor het centraal examen) in de schooljaren 2005/06 tot en met 2008/09.

niet mee. Het gevolg is dat de lessen niet altijd goed zijn afgestemd op de leefwereld van leerlingen. In de competenties van de docenten moet dan ook veel geïnvesteerd worden: het zou normaal moeten zijn dat docenten bijscholings- en nascholingstrajecten volgen, net zoals een arts dat moet. Door dergelijke scholingen kunnen de kwaliteiten van een docent hoog gehouden worden.

Docenten kunnen met relatief eenvoudige middelen leerlingen uitdagen. Een van de docenten deelt bijvoorbeeld na een proefwerk medailles uit (goud, zilver en brons) aan de leerlingen met de drie hoogste cijfers. "Leerlingen pikken dit echt op en doen uitspraken als: Heb jij alweer goud!" Ook het samenwerken in groepen kan motiverend werken. Voor opdrachten die in groepen worden uitgevoerd, krijgt elke leerling van de groep hetzelfde cijfer. Bij groepswork is het dus van belang dat leerlingen samenwerken en er samen voor zorgen dat zij een goed cijfer halen. "In een groep kunnen leerlingen elkaar corrigeren en elkaar oppeppen om goed te presteren." Groepsopdrachten moeten dan echter wel heel goed doordacht zijn en gebruik maken van wederzijdse afhankelijkheid: ieder lid van de groep moet een eigen taak hebben die de anderen nodig hebben. Een van de docenten vraagt de leerlingen na groepswork elkaar punten te geven: 0 punten ('je hebt er niets aan en je hebt er last van'), 1 punt ('je hebt er niets aan maar je hebt er ook geen last van') of 2 ('een goede partner').

Leerlingen kunnen ook uitgedaagd worden door opdrachten die bij hun niveau passen. Dit leveren van maatwerk is niet alleen op klasniveau belangrijk, en is dan de verantwoordelijkheid van de docent, maar wordt ook op schoolniveau heel belangrijk gevonden (zie kopje school). Om als docenten maatwerk te kunnen leveren is het belangrijk een goede band te hebben met de klas. "Als je een goede band hebt met een klas, dan zie je welke kinderen extra aandacht nodig hebben." Maar de relatie tussen een docent en een leerling is ook heel belangrijk omdat "leerlingen in het voortgezet onderwijs vaak nog voor de docent werken." Een van de leerlingen bevestigt dit: "Ik heb een hekel aan geschiedenis, maar wel een leuke leraar voor dat vak. Dat motiveert wel en daarom werk ik toch wel hard voor geschiedenis."

De leerlingen zeggen unaniem dat ze beter zouden kunnen presteren dan ze nu doen. Ze weten ook wel waar het wat hen betreft aan schort: de meeste lessen zijn standaard hetzelfde (bespreken van het huiswerk, uitleg en vervolgens maakwerk). "Meer variatie zou echt helpen!" Sommige leraren proberen dat ook wel, door filmpjes te laten zien of een powerpointpresentatie door de leerlingen te laten maken. Het is belangrijk dat een leraar zijn eigen draai geeft aan het vak. Leerlingen willen *passie* zien: ze willen zien dat de leraar het zelf een mooi vak of een leuk onderwerp vindt, dat werkt aanstekelijk. Een ander voorbeeld: bij ANW mochten de leerlingen een keer vragen inleveren bij de leraar over wat ze graag wilden leren. Die vragen werden dan ook behandeld, "dat was leuk!" "Als je eigen inbreng mag, hebben werkt dat motiverend." Als de leerlingen een opdracht krijgen om een verslag te maken, of iets anders waar ze écht hun best op moeten doen en wat ze ook nog interessant vinden, dan vinden ze dat echt motiverend. Ook is het doel van wat de leerlingen moeten doen niet altijd duidelijk. Als ze begrijpen waarom ze iets moeten leren, zou dat al schelen, zeggen ze.

Overigens steken de leerlingen ook wel de hand in eigen boezem. Ze zouden beter kunnen opletten en "De studiebegeleidingsuren zijn veel te gezellig, daar doe ik echt niks in." Ook zijn ze soms zo druk met buitenschoolse dingen dat het schoolwerk er wel eens bij inschiet.

### **Medeleerlingen**

Leerlingen zeggen door elkaar beïnvloed te worden, maar vooral negatief. "Als iedereen gezellig zit te kletsen bij de studiebegeleidingsuren, ga je niet zelf in je eentje zitten werken." Ze kunnen geen goed voorbeeld verzinnen van onderlinge positieve beïnvloeding.

### **Toetsing**

De prestaties van leerlingen worden getoetst door middel van toetsen (proefwerken, schriftelijke en mondelinge overhoringen van huiswerk, toetsen voor luistervaardigheid, tekstverklaringen, werkstukken, spreekbeurten, practica, opstellen, et cetera). Leerlingen vinden het belangrijk dat toetsen niet alleen worden gebruikt om achteraf een cijfer te krijgen, maar ook worden ingezet om informatie te geven over of ze goed bezig zijn. "Toetsen heeft geen zin als het alleen maar achteraf gebeurt." Bijvoorbeeld bij wiskunde: "Daar wordt alleen een proefwerk gegeven aan het eind van het hoofdstuk en niet tussendoor. Dan weet je dus pas aan het eind van het hoofdstuk als je het niet goed doet en daar heb je niks aan."

### **School**

Maatwerk leveren wordt belangrijk gevonden op het Bataafs Lyceum, niet alleen naar niveau, maar ook naar belangstelling.

#### *Maatwerk op niveau*

De school probeert er zo veel mogelijk ruimte voor te maken dat leerlingen een goede keuze kunnen maken voor een bepaald schooltype. Deze keuze kan uitgesteld worden tot aan het einde van het tweede schooljaar. De leerlingen worden daartoe in de eerste twee leerjaren in een zogenaamde dakpanklas vmbo-t/havo, havo/atheneum of in de klassen atheneum of gymnasium geplaatst. Maar ook wordt gefaciliteerd en gestimuleerd dat leerlingen overstappen naar een hoger niveau. Dit gebeurt dan ook heel regelmatig.

Op dit moment is de school aan het onderzoeken of het mogelijk is de havo uitdagender te maken voor leerlingen. De school wil dit doen door havo-leerlingen de kans te geven bepaalde vakken op vwo-niveau te halen. Het idee is dat het ook op het diploma van leerlingen zichtbaar moet worden dat zij eindexamen hebben gedaan in vakken op vwo-niveau.

Voor sommige leerlingen is het wellicht een goed idee om een hoger niveau te bieden. Een van de leerlingen uit het interview vindt de school veel te gemakkelijk. "Ik heb jaren niets hoeven doen en toch redelijke cijfers gehaald. Nu wordt het moeilijker en is het te laat: ik heb nooit geleerd om hard te werken."

Nieuw is dat het Bataafs Lyceum samen met een aantal basisscholen een masterclassprogramma ontwikkelt waar meerbegaafde leerlingen van groep 8 een speciaal voor hen ontwikkeld programma volgen. Deze leerlingen en andere, kunnen vanaf het schooljaar 2009/10 instromen in een speciale masterclass. Het programma richt zich op de gelijktijdige ontwikkeling van zowel de cognitieve als de sociaal-emotionele ontwikkeling van de kinderen. Vanaf schooljaar 2009/10 biedt het Bataafs Lyceum meerbegaafde leerlingen in de brugklas een vervolg op het masterclassprogramma voor groep 8. De website van de school meldt: "Er zijn vele vormen van begaafdheid en kinderen met verschillende vormen van begaafdheid kunnen veel van elkaar leren. De projecten uit de masterclass zijn speciaal ontwikkeld met deze gedachte in het achterhoofd." In de masterclass gaan leerlingen onder andere te werk volgens de didactiek van 'onderzoekend leren': zij zoeken naar antwoorden op leervragen die zij zelf interessant vinden. In de masterclass krijgen leerlingen vrijheid en ruimte voor hun interessegebieden. "De masterclass is bedoeld om leerlingen een extra stimulans te geven en hen een stapje verder te brengen op de gebieden die hun interesseren." Het verschil met een reguliere gymnasiumklas is dat de masterclass zich niet alleen richt op leerlingen die een goed vwo-niveau hebben, maar die ook qua leerstijl behoefte hebben aan andere manieren van leren. Om deel te kunnen nemen aan de masterclass moeten leerlingen dan ook zelf gemotiveerd zijn om op een andere manier te werken, een goede Cito-eindtoetscore is niet genoeg. Ze moeten daarom zelf een motivatiebrief schrijven. Voor het voortraject op de basisschool bestaat al veel belangstelling. De deelnemende basisschoolleerlingen van verschillende basisscholen komen een keer in de week op

het Bataafs Lyceum om het masterclassprogramma te volgen. Er wordt dan ook intensief samengewerkt met de basisscholen. In de toekomst is het de bedoeling dat de masterclass een doorgaande lijn wordt en dat leerlingen van het voortgezet onderwijs ook een masterclass kunnen volgen op de universiteit of het hbo. "Een koppeling met vervolgonderwijs zal zeker de motivatie en ambitie van leerlingen prikkelen."

Om de docenten goed voor te bereiden het lesgeven aan de masterclass, volgen zij een scholing in de manier van werken in de masterclass, onder meer wat betreft de didactiek van onderzoekend leren en vooral ook het geven van meer verantwoordelijkheid en vrijheid aan de leerlingen. "Het is de bedoeling dat dit een olievlekwerking zal hebben en dat de docenten deze nieuw verworven competenties ook inzetten tijdens hun reguliere lessen." In de masterclass moet ook veel samengewerkt worden door leerlingen: vier keer een project samen, één keer alleen. Ook in het begeleiden van samenwerken en het maken van samenwerkingsopdrachten moeten de docenten geschoold worden; een docent moet eigenlijk leren "er vanaf een afstand bovenop te zitten".

#### *Maatwerk naar belangstelling*

De school heeft het Stromenland ingevoerd: vakoverstijgend werken. De website meldt daarover: "In de eerste en tweede klassen zijn er twee lessen per week gereserveerd voor Stromenland. In Stromenland ligt de nadruk of verdieping/verbreding van kennis en vaardigheden in vakoverstijgende projecten. Met Stromenland stimuleren en motiveren wij de leerlingen om kennis en vaardigheden, opgedaan in en buiten school toe te passen. De opzet van Stromenland biedt ook een eerste stap in de richting van vakkenpakketkeuze en beroepskeuze. Wij onderscheiden 4 stromen: maatschappijstroom, exacte stroom, sportstroom, en creatieve stroom." De leerlingen vinden dat idee wel heel goed, maar de leerlingen die er ervaring mee hebben vinden dat het Stromenland helemaal niet goed is uitgevoerd. "Het is er veel te streng, je mag er echt helemaal niks." Dat ligt vooral aan de docenten.

De website meldt prominent dat er allerlei mogelijkheden zijn voor leerlingen om zich in de breedte verder te ontwikkelen: "De school is sinds 2006 een Universumschool, met een verdiepend aanbod binnen de exacte vakken. Daarnaast profileert de school zich op cultureel en maatschappelijk gebied, met activiteiten als filosofie, debat en maatschappelijke stages. (...) Het Bataafs Lyceum biedt verder een breed scala aan andere activiteiten zoals excursies, sporttoernooien, feestavonden en uitwisselingen met scholen in het buitenland." De docenten merken dat deze buitenschoolse activiteiten ook invloed kunnen hebben op de motivatie en ambitie van leerlingen. "Het is belangrijk dat leerlingen zien dat de wereld groter is dan de school alleen." Bijvoorbeeld een jongen die zeker niet tot de beste leerlingen van de klas behoorde, maar enthousiast meedeed in de naschoolse debatclub. Hij werd daardoor ook meer gemotiveerd voor de schoolse vakken. De waardering van de leerlingen voor de buitenschoolse activiteiten is wisselend. Vier van de vijf leerlingen die we hebben gesproken er nooit aan mee. De vijfde leerling vertelt over een journalistiekworkshop op school, die onlangs werd gehouden, met de eindredacteur van een regionale krant. Dat was leuk: "niet standaard, dat maakt 't leuk!" Ook worden er lezingen georganiseerd, bijvoorbeeld door een neuroloog. Dat is soms wel interessant, maar leerlingen vinden het wel een nadeel dat het na schooltijd of 's avonds is. Leerlingen vinden wel dat ze zelf veel vrijheid krijgen om dingen te organiseren. "Als je een idee hebt, dan wordt dat ook wel uitgevoerd." Zo werd er een verkiezingsavond georganiseerd rondom de Amerikaanse presidentsverkiezingen.

De leerlingen denken dat ze meer gemotiveerd zouden raken voor school als er frequenter en leukere uitstapjes zouden zijn. Twee leerlingen uit de derde klas gaan binnenkort op excursie naar het Rijksmuseum in Amsterdam, maar dat is nou niet direct iets dat ze zelf zouden kiezen.



### *Overige schoolfactoren*

De leerlingen zijn pas sinds het schooljaar 2008/09 in het huidige gebouw gekomen. “Het vorige gebouw was beter”, vinden ze, “daar waren bijvoorbeeld medianissen.” Hier zijn de computers altijd bezet, de lokalen altijd vol en het is gehorig: “Als je tegen de muur slaat, dan valt er aan de andere kant van de muur een schilderij vanaf.” Maar het is er wel gezellig.

### **Onderwijssysteem**

De school is bewust bezig met afstemming op en samenwerking met het voorbereidend en vervolgonderwijs. Dit blijkt vooral uit de hiervoor genoemde masterclass en de daarmee gepaard gaande samenwerking met basisscholen en op termijn ook scholen voor vervolgonderwijs. Om de overgang van de basisschool naar het voortgezet onderwijs zo soepel mogelijk te maken, worden aan iedere brugklas twee klassenouders gekoppeld die een intensief contact hebben met de mentoren van de brugklassen.

Als leerlingen doorstromen van bijvoorbeeld vmbo naar havo is goede begeleiding nodig. De school probeert goede begeleiding te geven aan overstappende leerlingen, maar werkt momenteel aan het verbeteren van deze begeleiding.

### **3.3.3 Factoren buiten het onderwijs**

#### **Ouders**

De docenten geven aan te merken dat er verschillende groepen ouders te onderscheiden zijn: een groep die heel hoge verwachtingen heeft van hun kind, die door de school getemperd moeten worden (“Dat is vaak heel moeilijk!”) en ouders die gedesinteresseerd zijn en te lage verwachtingen hebben. Deze twee uiterste groepen lijken wel steeds groter te worden, de middengroep wordt steeds kleiner. Het opleidingsniveau van de ouders hangt volgens docenten ook samen met het ambitieniveau van en voor hun kinderen. “Laagopgeleide ouders nemen vaker genoegen met een laag opleidingsadvies voor hun kinderen. Voor hoogopgeleide ouders geldt het tegenovergestelde.”

De leerlingen signaleren dat het contact tussen school en ouders sterk afhankelijk is van de mentor, de een zoekt regelmatig contact met de ouders, de ander stuurt alleen een mailtje als er een probleem is. Toch is het wel belangrijk wat de ouders zeggen: “Als mijn ouders zeggen: “Ze zijn op school niet zo tevreden over je”, dan helpt dat wel.” Verder verwachten de ouders van de geïnterviewde leerlingen niet zozeer dat ze altijd goed presteren, maar wel dat ze hun best doen.

## **3.4 Elzendaalcollege**

Het Elzendaalcollege heeft twee vestigingen, een in Boxmeer en een in Gennep. De vestiging in Boxmeer is een school met ongeveer 1.500 leerlingen. De school biedt de volgende onderwijssoorten aan: vwo (atheneum en gymnasium), havo en theoretische leerweg vmbo. De interviews hebben hoofdzakelijk betrekking op het havo. Op grond van basistoezicht in september 2008 heeft het Elzendaalcollege het vertrouwen van de Inspectie van het Onderwijs. De inspectie heeft geen aanwijzingen dat er belangrijke tekortkomingen zijn in de kwaliteit van het onderwijs. Ook het opbrengstenoordeel 2008<sup>10</sup> van de inspectie is positief. De theoretische leerweg heeft het oordeel voldoende en havo en vwo hebben het oordeel excellent.

<sup>10</sup> Dit oordeel heeft betrekking op de opbrengsten (rendement onderbouw, rendement bovenbouw, cijfers centraal examen, en het gemiddelde verschil tussen het schoolexamencijfer en het cijfer voor het centraal examen) in de schooljaren 2004/05 tot en met 2006/07.

### 3.4.1 Motivatie en ambitie

Zowel de docenten als de leerlingen die we gesproken hebben zijn positief over de motivatie van leerlingen. Volgens hen zijn de meeste leerlingen gemotiveerd. Volgens leerlingen komt dit met name omdat zij vlak voor het eindexamen zitten. De leerlingen willen zeker niet zakken voor hun examen; ze willen volgend jaar liever een vervolgopleiding doen dan nog een jaar havo. Op het Elzendaalcollege worden leerprestaties belangrijk gevonden. Docenten en leerlingen geven aan dat de school wat dat betreft een goede naam heeft en verwijzen naar de publicaties in Elsevier en Trouw. De leerlingen voegen hier aan toe dat deze goede naam ertoe leidt dat docenten het eigenlijk normaal vinden dat leerlingen hoge cijfers halen en ze delen daarvoor volgens hen nauwelijks complimenten uit.

### 3.4.2 Onderwijsfactoren

#### Docenten en onderwijsaanbod

Volgens docenten worden de motivatie en ambitie van leerlingen op het Elzendaalcollege met name beïnvloed door een aantal schoolbrede afspraken, zoals bijvoorbeeld keuzewerktijdduren en mentoraat. Op deze zaken komen we later terug. De leerlingen vragen zich af of de school of de leerlingen zelf verantwoordelijk zijn voor de motivatie en ambitie van leerlingen. Ze neigen ernaar dat school toch vooral school is ("School spreekt leerlingen niet echt aan, maar we moeten nu eenmaal naar school.") en dat het vooral aan de leerlingen zelf is om ervoor te zorgen dat ze gemotiveerd zijn. Hoe leerlingen gemotiveerd worden, wisselt per leerling. Zo is de ene leerling gemotiveerd omdat hij geen slechte cijfers wil halen, een andere omdat hij graag hoge cijfers wil halen en weer een andere omdat de docent enthousiast is.

Leerlingen zijn vooral gemotiveerd voor vakken waar ze het nut van inzien voor later. Vakken waar je later niets mee doet, zijn demotiverend. Docenten zien dat volgens hen niet in, want elke docent vindt zijn eigen vak het belangrijkste. De leerlingen zeggen bij 'leuke' docenten beter hun best te doen dan bij andere docenten. Een leuke docent is een docent die:

- af en toe een grapje maakt;
- uitstraalt dat hij plezier heeft in lesgeven;
- enthousiast is;
- veel variatie biedt in werkvormen en lesstof;
- een duidelijke structuur biedt van wat er gedaan gaat worden in de les;
- een lesindeling heeft waarbij hard en rustig werken worden afgewisseld;
- niet pietluttig op kleine dingetjes let;
- orde kan houden.

Niet alle docenten voldoen volgens leerlingen aan bovenstaande opsomming. De leerlingen constateren verschillen tussen docenten. De meest voorkomende manier waarop docenten leerlingen proberen te motiveren is zeggen dat school en een diploma belangrijk zijn. Leerlingen zouden graag zien dat ze ook gemotiveerd worden door het belonen van hard werken. "Als we elke les hard werken, zouden we ook wel een keer iets leuks kunnen gaan doen waarbij we het lokaal uit kunnen." Het bevorderen van de motivatie van leerlingen wordt volgens de docenten schoolbreed gedragen. Dit blijkt onder andere uit de aandacht die hieraan besteed wordt tijdens studiemiddagen en dergelijke. Er zijn wel onderlinge verschillen tussen docenten maar op hoofdlijnen zijn ze het eens. Docenten gaan bijvoorbeeld onderling in gesprek over didactiek. "Met name jongere docenten maken gebruik van activerende didactiek. De oudere docenten zien dit en krijgen hierdoor meer belangstelling voor deze vorm van didactiek." Het is echter niet zo dat de docenten vinden dat iedereen op dezelfde manier zou moeten lesgeven.

### **Medeleerlingen**

Leerlingen kunnen elkaar in de les positief of negatief beïnvloeden, maar overwegend is deze invloed klein, omdat de leerlingen toch vooral voor zichzelf naar school gaan. In de pauzes is de invloed van medeleerlingen positief. “Het is prettig als je in de pauzes je vriendinnen weer ziet en kunt bijkletsen. Daar haal ik weer energie uit.”

### **Toetsing**

De prestaties van leerlingen worden getoetst via toetsen en bijgehouden in een leerlingvolgsysteem. Periodiek krijgen leerlingen een rapport. Als leerlingen willen, kunnen ze hun proefwerk inzien na een toets. Ze zijn van mening dat dit eigenlijk wel nuttig is, omdat je anders de keer daarna weer dezelfde fouten kunt maken. Desondanks kijken veel leerlingen hun proefwerk vooral in als ze net een onvoldoende hebben. Ze hopen dan bij de inzage en controle nog een paar puntjes bij elkaar te kunnen sprokkelen. Sommige docenten bespreken de juiste antwoorden van een proefwerk klassikaal. Voor een deel van de leerlingen is dit nuttig. Maar voor de leerlingen met hoge cijfers is dit niet relevant en gaat het snel vervelen.

### **Schoolbeleid**

Op het Elzendaalcollege zijn keuzewerktijduren. Naast lessen hebben leerlingen keuzewerktijduren. Dit zijn uren waarin leerlingen op school aan hun huiswerk/opdrachten voor een bepaald vak kunnen werken. In deze uren is een docent beschikbaar voor het beantwoorden van vragen. Leerlingen moeten zich vooraf inschrijven voor deze keuzewerktijduren. De meningen van docenten en leerlingen over deze keuzewerktijduren zijn verdeeld. Docenten zijn van mening dat de eigen verantwoordelijkheid en de keuzevrijheid voor leerlingen stimulerend werken. De leerlingen vinden de keuzewerktijduren echter niet flexibel genoeg en een deel van hen beschouwt de uren met name als relaxuren. Zij zouden de keuzewerktijduren liever vervangen zien worden door lessen waarin vakgerelateerde leuke extra dingen worden gedaan.

Binnen school wordt gewerkt met een mentorensysteem om op die manier het welbevinden van leerlingen te kunnen monitoren. De docenten, waarvan een aantal ook mentor is, geven aan dat de school goede mentoren heeft. Dit blijkt volgens hen ook uit een enquête die is gehouden onder ouders. Er is geen speciale opleiding voor mentoren, maar de mentoren komen volgens de docenten wel regelmatig bij elkaar voor overleg en er is een keer een studiedag gewijd aan mentoren. Tijdens deze studiedag is in workshops en discussies ingegaan op hoe docenten leerlingen kunnen motiveren en uitdagen. Volgens de geïnterviewde docenten motiveren de mentoren hun leerlingen om beter te presteren, “Ze halen leerlingen over het beste uit zichzelf te halen.” Een goede band met de leerlingen is hiervoor volgens de meeste docenten belangrijk.

De school werkt met klankbordgroepen. Elke coördinator zorgt er voor dat een aantal leerlingen uit zijn jaarlaag deelnemen aan de klankbordgroep. In deze klankbordgroep bespreken leerlingen allerlei zaken met betrekking tot het onderwijs. Van het overleg van deze klankbordgroep wordt een verslag gemaakt. Dit verslag wordt door het management en de docenten besproken en vervolgens wordt gekeken aan welke punten aandacht wordt besteed en wat de mogelijkheden hiervoor zijn. Aan de leerlingen wordt vervolgens teruggekoppeld met welke punten de school iets gaat doen en met welke punten niet. Deze terugkoppeling wordt volgens de docenten gewaardeerd door de leerlingen. Op deze manier zijn leerlingen betrokken bij school waardoor zij meer gemotiveerd zullen zijn.

De school biedt leerlingen de mogelijkheid aan om een maatschappelijke stage te doen. De school geeft aan dat zij het jammer vindt dat de overheid heeft besloten de maatschappelijke stage te verplichten: “De kracht van de maatschappelijke stage is dat deze vrijwillig is.” Een voorbeeld van een maatschappelijke stage is dat vwo-leerlingen huiswerkbegeleiding geven aan havo-leerlingen.

Daarnaast organiseert de school al 20 jaar lang voor de onder- en bovenbouw culturele avonden. Er worden per bouw twee avonden georganiseerd, waar veel ouders en leerlingen naar toe komen. Tijdens de culturele avonden verzorgen de leerlingen zelf de optredens. Het niveau is van deze optredens is volgens de school hoog. "Vanwege de grote animo zijn er strenge audities, waarbij eenderde van de inschrijvers teleurgesteld moeten worden. Acrobatiek, dans, zang... alles live!"

#### *Verbeterpunten*

Leerlingen zijn van mening dat de docenten onderling beter moeten communiceren, bijvoorbeeld om te voorkomen dat leerlingen te veel proefwerken of keuzewerktijden op één dag hebben. Docenten geven aan dat mentoren zorgen voor een warme overdracht als een leerling een andere mentor krijgt. De leerlingen geven echter aan dat de mentoren beter moeten overleggen bij wisselingen.

Volgens docenten zou de school leerlingen nog meer kunnen motiveren en uitdagen door vaker de school uit te gaan, door meer op excursie te gaan, gastsprekers uit te nodigen en stages te laten lopen. Volgens de leerlingen zijn er in de onderbouw meer activiteiten dan in de bovenbouw. Alle leerlingen gaan aan het begin van het schooljaar een aantal dagen weg. Verder zijn er jaarlijks een aantal feesten, culturele avonden en excursies, bijvoorbeeld naar de Tweede Kamer. De leerlingen zijn positief over deze excursies.

Volgens de docenten zou de school meer aandacht kunnen besteden aan verschillen tussen leerlingen. Het is volgens hen nodig om 'leerlingen binnen de boot te houden'. "Hoe meer je een leerling ziet, hoe meer je deze kunt motiveren."

### **Onderwijssysteem**

#### *Afstemming met voorbereidend en vervolgonderwijs*

Volgens de docenten is er een minimum Cito-eindtoetsscore nodig voor leerlingen die vmbo-t willen gaan doen, maar in principe gaat de school uit van het advies van de leerkracht van groep 8. Met deze leerkrachten heeft de school contact over de leerlingen die naar het Elzendaalcollege willen.

Sinds drie jaar wordt aan oud-leerlingen gevraagd of hun vervolgopleiding aansluit bij hun opleiding op het voortgezet onderwijs. Uit deze feedback worden verbeterpunten voor de school gehaald. In sommige gevallen krijgt de school ook vanuit universiteiten waar veel leerlingen heengaan feedback over de aansluiting van de school bij de vervolgopleiding.

#### *Begeleiding van leerlingen*

Bij de keuze voor een profiel krijgen de leerlingen ondersteuning van de decaan. Ze vinden dat deze niet altijd duidelijk genoeg heeft aangegeven welke vervolgopleidingen je wel en niet kunt gaan doen met een bepaald profiel. Verder zijn de leerlingen van mening dat de profielkeuze lastig is, omdat ze op die jonge leeftijd eigenlijk nog niet weten wat ze later willen gaan doen. Nu ze in het eindexamenjaar zitten, hebben ze daar beter zicht op. Ze vinden begeleiding van de decaan in lagere leerjaren dan ook van groter belang dan in het laatste jaar. In de laatste twee jaren begeleidt de decaan leerlingen bij hun keuze voor een vervolgopleiding door hen een interressetest te laten maken. Verder worden leerlingen gestimuleerd om open dagen te bezoeken. Welke dagen ze bezocht hebben, moeten ze bijhouden in hun lob-boekje. Samenvattend biedt de school voldoende hulp bij de keuze voor een vervolgopleiding. De leerlingen benadrukken dat ze ondanks deze hulp uiteindelijk toch zelf een keuze moeten maken. Havo-leerlingen gaan volgens de docenten bijna uitsluitend naar het hbo, en niet meer zoals vroeger ook naar het mbo.

In havo 4 spelen de mentoren een grote rol dan in andere leerjaren. Naast leerlingen uit havo 3 komen er ook relatief veel leerlingen met een diploma vmbo-t, afstromers vanuit het vwo en van een nabij gelegen school die alleen een onderbouw heeft. Een deel van de vmbo-t leerlingen wil volgens

de school nog niet naar het roc, omdat het roc een slechte naam heeft en soms ook omdat hun ouders hun kinderen nog te jong vinden. De overgang van vmbo-t leerlingen naar de havo is volgens de school een hele stap: "Het vraagt om een hele andere manier van werken van de leerlingen, een ander tempo." Daarnaast is voor vmbo-leerlingen de tweede fase vaak een grote overgang. "Vmbo-leerlingen die het vmbo makkelijk hebben gehaald hebben een studiehouding die vaak niet voldoende is voor de havo." "Al die verschillende leerlingen die in havo 4 instromen brengen hun eigen sfeer mee, hier moet de docent extra aandacht aan besteden."

#### *Keuzemogelijkheden*

Volgens de docenten en leerlingen zijn er in de regio voldoende keuzemogelijkheden voor vervolgonderwijs voor de leerlingen. Bij de keuze voor een vo-school hadden de leerlingen geen behoefte aan veel keuzemogelijkheden. Criteria die vooral een rol spelen bij de keuze zijn: waar gaan mijn vrienden naar toe, hoe ver weg is de school, welke onderwijstypen heeft de school en op welke school zitten mijn broers en zussen. De leerlingen zelf hebben hun keuze voor het Elzendaalcollege niet gemaakt vanwege de goede naam van de school. Hun ouders hebben daar wel op gelet.

### **3.4.3 Factoren buiten het onderwijs**

#### **Ouders**

De leerlingen vinden het het beste als ouders begripvol zijn. "Het is een fijn gevoel als je weet dat je ouders achter je staan." Als de ouders leerlingen 'te dicht op hun huid zitten' heeft dat een averechts effect. "Dan denk ik: laat mij toch een keer en ga ik juist minder hard werken." De docenten hebben nagenoeg dezelfde mening. Volgens hen zijn de ouders erg betrokken bij de school. Toch vinden zij in sommige gevallen de ouders te betrokken zijn en daardoor te dicht op de huid van de leerlingen zitten. "Ouders hebben soms te hoge verwachtingen van hun kind."

#### **Vrienden**

Volgens docenten kan de invloed van vrienden op de motivatie en ambitie van leerlingen zowel positief als negatief zijn. Leerlingen denken dat het wel of niet gemotiveerd en ambitieus zijn van hun vrienden een klein beetje naar hen kan overslaan. Deze invloed is klein omdat de leerlingen van mening zijn dat ze vooral voor zichzelf naar school gaan en zelf een diploma willen halen.

## **3.5 Praedinius Gymnasium**

Het Praedinius Gymnasium is een categoriaal, zelfstandig gymnasium. Momenteel zitten er op de school ongeveer 850 leerlingen. Het onderwijs wordt verzorgd door ruim 70 docenten, het onderwijsondersteunend personeel telt 20 leden. Het Praedinius Gymnasium is een school met een sterke regiofunctie; ongeveer 50 procent van de leerlingen komt niet uit de gemeente Groningen.

Op grond van basistoezicht in maart 2008 heeft het Praedinius Gymnasium het vertrouwen van de Inspectie van het Onderwijs. Er vindt in principe voor de periode van één jaar geen verder toezicht plaats. De inspectie heeft geen aanwijzingen dat er belangrijke tekortkomingen zijn in de kwaliteit van het onderwijs. Ook het opbrengstenoordeel 2008<sup>11</sup> van de inspectie is positief. Het Praedinius Gymnasium heeft het oordeel excellent gekregen.

<sup>11</sup> Dit oordeel heeft betrekking op de opbrengsten (rendement onderbouw, rendement bovenbouw, cijfers centraal examen, en het gemiddelde verschil tussen het schoolexamencijfer en het cijfer voor het centraal examen) in de schooljaren 2004/05 tot en met 2006/07.

### 3.5.1 Motivatie en ambitie

De leerlingen vinden zichzelf gemotiveerd. Hoewel ze niet altijd gemotiveerd zijn om te leren, gaan ze vanwege hun vrienden toch graag naar school. De leerlingen denken niet dagelijks na over waar hun vakken nuttig voor zijn en waar ze het allemaal voor doen. Naarmate de zesde klas dichterbij komt, zijn ze wel meer bezig met het behalen van hun diploma en met hun vervolgstudie. De motivatie komt volgens de meeste leerlingen niet zozeer uit het behalen van een diploma, maar eerder uit de interesse die ze hebben voor bepaalde onderwerpen: "Een diploma in het vooruitzicht kan er wel voor zorgen dat je je iets meer inzet om een vak te halen, maar zorgt niet voor extra motivatie om het vak te halen." Ook docenten zijn van mening dat leerlingen met name gemotiveerd worden door hun vraag naar kennis, dit in combinatie met docenten die deze kennis in huis hebben.

In sommige klassen zijn er verschillen in motivatie tussen leerlingen te zien: "Gemotiveerde leerlingen zitten voor in de klas en de niet gemotiveerde leerlingen achter in de klas." Docenten zien een heel groot verschil tussen leerlingen: er is een groep leerlingen die gemotiveerd is en een groep leerlingen die niet gemotiveerd is. "Je kunt het verschil zien tussen leerlingen die genieten van een vak en leerlingen die er niet in geïnteresseerd zijn."

Motivatie hangt volgens de leerlingen ook samen met externe factoren, zoals het tijdstip op de dag dat je les hebt: "Als je een keuzevak het laatste uur hebt, dan heb je daar vaak geen zin meer in." Het hangt voor de leerlingen van het vak af met welk cijfer ze tevreden zijn: "Bij moeilijke vakken is een zes voldoende, maar vind je het vak leuk dan wil je graag een hoog cijfer halen." Daarnaast speelt voor leerlingen ook mee welke andere cijfers er op het rapport staan: "Als je tussen de achten en zevens een onvoldoende hebt staan is dat niet zo erg als wanneer er alleen zessen en een onvoldoende op je lijst staan."

### 3.5.2 Onderwijsfactoren

#### Onderwijsaanbod

Volgens docenten worden leerlingen uitgedaagd om goed te presteren doordat er op school veel nieuwe projecten worden uitprobeerd. Deze projecten zijn volgens de docenten motiverend en uitdagend. Dit hangt volgens hen samen met variatie en verbreding in het onderwijsaanbod. "Als er te veel herhaling is dan gaan leerlingen zich vervelen en onderpresteren." Op de school worden innovatieve projecten (bijvoorbeeld O&O en Technasium) uitprobeerd die meer gericht zijn op praktische vaardigheden. De docent O&O hoopt hierdoor dat de leerlingen meer gemotiveerd zijn voor vakken. Tijdens deze projecten doen leerlingen onderzoek vanuit een probleemstelling. Volgens de docent werkt dit motiverend voor de leerlingen. Een ander voorbeeld van een vernieuwend project is het Dionysus-project. Dit is een vakoverstijgend programma dat georganiseerd is in samenwerking met zeven verschillende vakken. Leerlingen krijgen tijdens dit project zes weken de tijd om op eigen wijze vorm te geven aan de stof. Daarnaast wordt de stof op reguliere wijze getoetst. "Leerlingen hebben bij dit project het gevoel dat ze zelf vormgeven." Tenslotte zijn er nu twee verschillende methoden voor klassieke talen waaronder Pegasus en de oorspronkelijke methode. De nieuwe methode moet volgens de docenten zowel bij de leerling als de docent passen om succesvol te zijn: "Als de methode niet bij de docenten en leerlingen aansluit dan werkt dit niet motiverend", en "Bij sommige leerlingen past een nieuwe aanpak niet." Binnen de methode Pegasus is volgens de docenten ruimte voor differentiatie, waardoor de docenten de methode aan kunnen passen aan de groep.

De docenten zijn het erover eens dat er niet alleen vraaggericht lesgegeven moet worden op school, maar dat het wel belangrijk is dat je als docent aansluit bij de leefwereld van leerlingen. De docent Engels sluit bijvoorbeeld met literatuur aan bij de gerichtheid van leerlingen op Amerika, door in de lessen eerst in te gaan op Amerikaanse literatuur. "Als docent moet je constant kijken naar hoe je

leerlingen meekrijgt." Je kunt als docent dus ook best met een traditionele manier van lesgeven aansluiten bij de interesses van leerlingen. Het is belangrijk om voeling te houden met de leefwereld van de leerlingen en ze geen stof aan te leren waar geen voedingsbodem voor is.

### **Docent**

Als leerlingen het enthousiasme van de docent voelen dan krijgen de docenten de leerlingen vanzelf mee. Leerlingen enthousiast maken en houden kost volgens de docenten veel tijd en dat staat soms op gespannen voet met de manier van lesgeven van een aantal docenten, met het behalen van goede cijfers voor het eindexamen en de beschikbare tijd. Leerlingen worden ook uitgedaagd door ze stof aan te bieden die ze nog niet helemaal door hebben. De basisstof kan bijvoorbeeld moeilijker worden aangeboden.

Volgens leerlingen heeft de docent een cruciale rol. De persoonlijkheid van de docent en de manier waarop deze de stof brengt maakt het verschil: "De docent zorgt voor variatie." Variatie in de manier van lesgeven en de werkvormen vinden de leerlingen belangrijk. Leerlingen vinden het leuk als de docent eens iets anders doet in de klas. Sommige docenten proberen variatie aan te brengen in de les door nieuwe dingen uit te proberen: "We hebben een keer kansberekening gedaan met pepernoten." Leerlingen waarderen het wanneer een docent probeert variatie aan te brengen in het lesprogramma. "Als de docent gemotiveerd is om iets nieuws uit te proberen, dan kun je er moeilijk zelf negatief erover doen." Leerlingen waarderen de pogingen van docenten om er iets leuks van te maken, ook als dat niet altijd even goed uitpakt. Daarnaast vinden leerlingen het motiverend als docenten zelf enthousiasme voor hun vak uitstralen. "Als ze het zelf erg leuk vinden, praten ze de hele les vol." Al voegt iemand anders daar aan toe dat dat dan soms ook wel weer een beetje veel van het goede is. Verder vinden de leerlingen het belangrijk dat de docent kan laten zien hoe je theorie kan toepassen. Tenslotte vinden leerlingen het niet goed als leerlingen de mening van de docent opgedrongen krijgen en er geen ruimte is voor hun eigen mening. Zo hebben zij graag zelf inbreng in de manier waarop theorie wordt toegepast (bijvoorbeeld in een practicum dat ze zelf mogen bedenken).

### **Medeleerlingen**

Volgens docenten kunnen leerlingen elkaar zowel positief als negatief beïnvloeden. Zij geven aan weinig invloed uit te kunnen oefenen op deze onderlinge beïnvloeding. Ook volgens leerlingen kan de invloed van klasgenoten op hun motivatie en ambitie zowel positief als negatief zijn. Met name in kleine groepen speelt deze beïnvloeding volgens hen. "Als de groep niet gemotiveerd is, dan ben je het zelf ook niet, maar als de hele groep geïnteresseerd is en goed luistert dan doe je dat zelf ook." De groepsinvloed wordt door leerlingen ook ervaren bij het wel of niet naar lessen komen. "Als iemand zegt dat hij het eerste uur niet naar de les gaat dan ga ik ook niet." Leerlingen worden ook door elkaar beïnvloed als het gaat om het behalen van cijfers: "Als de meeste leerlingen in de klas hoge cijfers halen voor een toets dan vind je het belangrijk om zelf ook een hoog cijfer te hebben en als de toets door de meeste leerlingen slecht is gemaakt dan ben je tevreden als je net een voldoende hebt."

### **Toetsing**

Er worden reguliere toetsen afgenomen op school met vooraf vaststaande criteria. "Bij meer innovatieve projecten is het lastig om te toetsen en te beoordelen, omdat je als docent over de grenzen van je eigen vakgebied heen moet." Bij deze nieuwe projecten wordt vaak ook gekeken naar het proces en groepsprestaties: docenten en leerlingen moeten hier aan wennen. Met name procesbeoordeling is volgens de docenten lastig. Ze zoeken nog naar een goede manier om dat te beoordelen. De docenten geven aan dat ze breed beoordelen, maar de spreiding is wel afhankelijk van de docent. Bij groepsbeoordelingen mogen leerlingen in sommige gevallen zelf bepalen hoe de punten voor de groep onderling worden verdeeld. Het beoordelen van individuele prestaties binnen een groep is met name lastig bij een grote groep leerlingen. Een van de docenten geeft aan dat dit bij het Technasium eenvoudiger is doordat leerlingen een individueel logboek bijhouden. Dit logboek

wordt wekelijks met de docent besproken en wordt gebruikt als middel om leerlingen te kunnen beoordelen, samen met de proces- en productbeschrijvingen en het eindresultaat.

Veelal worden cijfers gegeven voor de toetsen. Soms krijgen de leerlingen een beoordelingsstencil met daarop een evaluatie van het werk dat ze hebben ingeleverd. Over feedback over hun cijfers zeggen leerlingen: "Als je een evaluatie wilt dan moet je hier meestal zelf om vragen." In sommige gevallen worden toetsen klassikaal behandeld. Leerlingen vinden het over het algemeen prettiger als de toetsresultaten besproken worden en als niet alleen een correctiemodel wordt uitgedeeld. Ze kunnen de toetsen vaak na afloop inzien. De meeste leerlingen geven aan dat ze dat alleen doen als het toetsresultaat tegenvalt: "Als je cijfer tegenvalt, ga je sneller evalueren wat je verkeerd hebt gedaan." De leerlingen zelf zijn volgens de docenten erg gericht op cijfers. Een van de docenten vindt het jammer dat er zoveel wordt gecijferd, omdat cijfers volgens hem vooral gebruikt worden om leerlingen aan te zetten tot leren en presteren.

### **Niveau**

Op de website van de school is te lezen: "Binnen het aanbod van opleidingen voor voortgezet onderwijs biedt de school wat kennisverwerving betreft een zo hoog mogelijke vooropleiding voor het Hoger Onderwijs. We zijn gebonden aan de eindexameneisen, dus veel van de vakken zijn wat niveau betreft vergelijkbaar met vakken op een atheneum, maar in tegenstelling tot de meeste athenea bieden we een uitgebreider verplicht pakket aan met Latijn, Grieks, filosofie." Ook uit het gesprek met de docenten blijkt dat de school onderwijs van hoog niveau biedt. De school is volgens de docenten een veilige plek voor leerlingen, ze mogen zichzelf zijn op school: ze mogen uitblinken. Of er daadwerkelijk een sfeer heerst waarin uitblinken belangrijk is of juist niet, verschilt volgens de docenten per klas.

Het besef dat ze naar de lessen moeten gaan is er wel bij leerlingen, maar daadwerkelijk gaan is wat anders. Dit besef komt vaak pas na de cijfers: "Als de cijfers goed zijn voor een vak dan zie ik niet in waarom ik naar die lessen moet gaan."

De docenten zien een verschil tussen de prestaties van jongens en meisjes: jongens presteren slechter dan meisjes. Dit verschil is volgens hen met name zichtbaar in de bovenbouw (2<sup>e</sup> fase). Jongens zijn volgens een docent ook slechter te disciplineren. Daarnaast presteren sommige leerlingen onder doordat hun informele leerstijl van de basisschool niet meer aansluit bij de formele leerstijl op het gymnasium. Het is daarom volgens sommige docenten nodig om leerlingen meer te begeleiden bij het aanpassen van hun leerstijl. Deze leerlingen moeten daarnaast meer worden uitgedaagd, maar ze moeten daarbij wel goed begeleid worden.

De leerlingen geven aan dat er een verschil is tussen de basisschool en het gymnasium waar ze nu op zitten. "Vroeger was je de beste op de basisschool en op het gymnasium moet je ineens hard werken om bij de beste te horen." Niet bij de 'middenmoot' willen horen, motiveert leerlingen om beter te presteren. Ook zien de leerlingen een verschil tussen de onder- en bovenbouw. In de onderbouw wordt huiswerk maken belangrijker gevonden dan in de bovenbouw. In de bovenbouw wordt meer verantwoordelijkheid gevraagd van de leerlingen. Een aantal leerlingen geeft aan dat de houding van leraren in de bovenbouw anders is dan in de onderbouw: "In de bovenbouw vinden de leraren een zes genoeg."

### **Schoolbeleid**

Het onderwijs is vooral aanbodgestuurd, maar gaat wel iets meer richting vraaggericht onderwijs. Dit is merkbaar doordat de docenten leerlingen meer proberen te betrekken bij de school en meer willen aansluiten bij de interesses van leerlingen. Volgens de docenten heeft de inspectie aangegeven dat de lessen traditioneel zijn, maar dat leerlingen daardoor niet minder geïnteresseerd zijn: leerlingen zijn



geïnteresseerd, ze luisteren goed en stellen vragen. Een enkele docent is er dan ook geen voorstander van om leerlingen zelf onderwerpen aan te laten dragen binnen een vak. "Als je alles aan de leerlingen overlaat, kiezen ze alleen die dingen waarmee ze zichzelf kunnen bevestigen." "Leerlingen worden eigenzinniger. Ik wil leerlingen juist meenemen naar gebieden die zij niet kennen en toch aansluiten bij de leefwereld van leerlingen." Andere docenten zijn meer voorstander van innovatieve projecten: "De school is een instituut dat kennis wil overdragen aan leerlingen, maar waarbij wel ruimte is voor innovatieve projecten." Op school kunnen de leerlingen diep ingaan op de stof. Leerlingen hebben hier volgens de docenten behoefte aan: "Zij stellen veel vragen die net naast de aangeboden stof liggen, maar hier wel aan gerelateerd zijn." De leerlingen zijn volgens de docenten gericht en geprikkeld: "Leerlingen komen graag op deze school om zich te kunnen richten op de vakken waarin ze geïnteresseerd zijn." De docenten hebben daardoor het gevoel dat ze op deze school echt hun vak kwijt kunnen. Voor leerlingen is het volgens docenten ook motiverend en uitdagend als er afwisseling is tussen traditionele en nieuwere manieren van lesgeven en tussen aanbod- en vraaggestuurd.

Uit de schoolgids blijkt dat leerlingen die duidelijk meer aan kunnen en aan willen dan het reguliere gymnasiumprogramma biedt, zich vanaf de kerstvakantie in de brugklas kunnen "verbreden". Het verbredingsproject houdt in dat leerlingen tijdens bepaalde lessen, of in plaats van die lessen, mogen werken aan een door henzelf gekozen onderwerp. Om voor verbreding in aanmerking te komen worden leerlingen in de brugklas geselecteerd op drie factoren: intelligentie, creativiteit en motivatie. Binnen het curriculum bestaat voor onderbouwklassen een keuzeprogramma van (vakoverstijgende) projecten en voor de bovenbouwklassen een keuzeprogramma van bijzondere cursussen en projecten. Dit keuzeprogramma wordt uitgevoerd in de zogenaamde PG+ uren, die een wezenlijk onderdeel van het onderwijsprogramma vormen. Binnen deze PG+ uren worden cursussen Spaans, Russisch en Italiaans aangeboden.

De verbreding in de onderbouw heeft volgens leerlingen weinig zin, omdat deze te vrijblijvend is en te veel vraagt van leerlingen in die leeftijdsgroep. "Als onderbouwleerling kun je niet zoveel met die vrijheid, je weet dan nog niet zo goed hoe je je huiswerk moet plannen."

Leerlingen die een vak niet voldoende onder de knie hebben, kunnen huiswerkbegeleiding krijgen. Deze huiswerkbegeleiding wordt volgens de leerlingen soms te laat ingezet: "Je krijgt pas huiswerkbegeleiding als je al op zakken staat." Daarnaast geven de leerlingen aan dat tijdens deze begeleidingsuren niet altijd de eigen of vakdocenten aanwezig zijn: "Je kunt geen vraag over wiskunde aan een docent gymnastiek stellen." De leerlingen vinden wel dat tijdens deze huiswerkklassen hard gewerkt wordt: "Er hangt een echte werksfeer. De huiswerkklas is een plek waar je rustig kunt werken aan je huiswerk zonder dat je gestoord wordt of wordt afgeleid door vrienden."

#### *Buitenschoolse activiteiten*

De school kent in alle leerjaren een aantal (vaak buitenschoolse) culturele activiteiten en excursies. In klas 5 krijgt de klassieke vorming een extra verdieping door de Romereis, waarin we onder meer de onderdelen van de Europese cultuurgeschiedenis, die bij verschillende vakken ter sprake zijn gekomen, proberen te integreren. Ook aan de sociaal-emotionele vorming wordt in de vorm van gerichte projecten aandacht besteed. Leerlingen zijn onder meer georganiseerd in diverse schoolverenigingen zoals Minerva (gezelligheidsvereniging), Eloquentia (toneelvereniging), PCP voor de lanparty's, sportvereniging Ifitos, Aulos (het schoolorkest).

### *Rooster*

Leerlingen geven aan minder gemotiveerd te zijn wanneer de indeling van het rooster ongunstig is: een versnipperd rooster met veel tussenuren. Sommige leerlingen geven aan dat ze een keuzevak hebben laten schieten als dit vak onhandig gepland werd (bijvoorbeeld laatste uur nog een keuzevak).

### *Verbeterpunten*

Volgens docenten zou meer individuele begeleiding leerlingen meer kunnen uitdagen en motiveren. Praktisch is dit echter bijna niet mogelijk vanwege de beperkte tijd en middelen. Docenten richten zich daardoor toch vaak op de grootste gemene deler. Volgens leerlingen is meer begeleiding met name wenselijk bij de verbreding in de onderbouw.

Daarnaast denken de docenten dat het motiverend werkt als leerlingen meer zelf verantwoordelijk zijn, het onderwijs zich blijft vernieuwen en als leerlingen meer bewust worden gemaakt van de consequenties van hun eigen daden/houding (bijvoorbeeld bij spijbelen). De docenten geven aan dat de leerlingen ook serieus genomen zouden moeten worden bij de beoordeling van de lessen en de docenten. Bij PG+ en Technasium gebeurt dit al en dit motiveert leerlingen. Evaluatie moet volgens de docenten eigenlijk een vast onderdeel vormen binnen het curriculum. Ook de leerlingen zelf hebben graag meer inbreng binnen de school, zowel wat betreft de lessen als wat betreft de docenten. Er is een leerlingenparlement met gekozen leden, maar dit parlement heeft volgens de leerlingen te weinig zeggenschap, met name als het om het functioneren van docenten gaat. Leerlingen vinden het belangrijk dat als ze een probleem hebben met een docent, ze daar open met de docenten over kunnen praten. Nu kan dit volgens hen niet. "Zeker in de onderbouw heb je weinig te zeggen als leerling." "De docenten staan boven de leerlingen, ze trekken zich niks aan van onze kritiek." De leerlingen vinden dat er eigenlijk een centraal en algemeen bekend aanspreekpunt moet komen waar ze bij terecht kunnen. De jaarcoördinator vervult deze rol deels, maar heeft hier volgens de leerlingen eigenlijk geen tijd voor.

## **Onderwijssysteem**

### *Afstemming met voorbereidend en vervolgonderwijs*

In de informatiebrochure van de school is te lezen dat deze toegankelijk is voor iedereen met voldoende leergierigheid, een positief advies van de basisschool en een daarmee strokende score op een onafhankelijke toelatingstest, zoals bijvoorbeeld de Cito-eindtoets. Bij een havo/vwo-advies wordt per individuele leerling beoordeeld of toelating mogelijk is. Sociale, culturele, levensbeschouwelijke of financiële achtergronden spelen geen rol in het toelatingsbeleid. Elk jaar organiseert het Praedinius Gymnasium een lesmiddag, waarop leerlingen uit groep 8 van een aantal lessen kunnen volgen op het Praedinius.

In de informatiebrochure lezen we ook dat "Veel vervolgoopleidingen klagen over het onvermogen van studenten om een geschreven tekst grondig en analyserend te lezen. Die vaardigheid wordt nu juist door het onderwijs in de klassieke talen ontwikkeld."

### *Begeleiding van leerlingen*

Volgens de leerlingen speelt een aantal docenten in op de overgang van onderbouw naar bovenbouw. Tevens is de school volgens hen bezig om deze overgang geleidelijker te laten verlopen.

## 4 Opleidingsbeschrijvingen mbo

### 4.1 Florijn College, (Internationale) Groothandel

Het Florijn College MBO maakt onderdeel uit van het ROC West-Brabant. Het bestaat uit twee afdelingen: Handel en Zakelijke Dienstverlening. Bij Handel kunnen studenten kiezen uit twee hoofdrichtingen, namelijk Groothandel/ Internationale Groothandel (IGH) en Detailhandel. Bij Groothandel/ Internationale Groothandel zijn er drie opleidingen: commercieel medewerker (niveau 3, bol), vestigingsmanager groothandel (niveau 4, bol) en vestigingsmanager internationale groothandel (niveau 4, bol). Naast deze drie opleidingen wordt ook een Master Class aangeboden als extra module voor studenten IGH en is er een verkort traject voor studenten met een afgeronde havo/vwo-opleiding of een afgebroken hbo-opleiding. Het Florijn College telt 1.600 studenten waarvan 350 de opleiding IGH volgen. Bij deze opleiding vonden de gesprekken plaats.

In 2006 is het Florijn College in het kader van een PKO door de inspectie bezocht. Deze beoordeelt de kwaliteit van het onderwijs voldoende. Er zijn geen opleidingen van onvoldoende kwaliteit aangetroffen. Over een aantal deelaspecten is de inspectie minder tevreden. Zo beoordeelt zij de studeerbaarheid en de opbrengsten onvoldoende. Bij sommige opleidingen is er een onevenwichtige studielast en er is een beperkte aansluiting met het vmbo. De onvoldoende beoordeling voor de opbrengsten komt doordat het Florijn College geen zicht heeft op het diplomarendement en voortijdige schooluitval.

#### 4.1.1 Motivatie en ambitie

De studenten zeggen zelf dat zij met name gemotiveerd om hun diploma te halen en dat zij veelal niet de ambitie hebben om hoge cijfers te halen. "Het is wel leuk als je hoge cijfers haalt, maar het is belangrijker dat je je diploma haalt." Zowel docenten als studenten zijn van mening dat er verschillen zijn tussen studenten wat betreft motivatie en ambitie. Volgens docenten hangt dit verschil vooral samen met het leerjaar waarin de studenten zitten. In het eerste jaar zitten volgens hen veel studenten die nog niet goed weten wat ze willen, hetgeen hun motivatie en ambitie niet ten goede komt. Daarnaast zijn er volgens de docenten studenten die op de opleiding zitten om een mbo-diploma te halen, zodat ze door kunnen stromen naar het hbo. Verder merken docenten dat studenten door het lopen van stages gemotiveerd worden. Overwegend lijken de studenten het daarmee eens te zijn. Zij zijn minder gemotiveerd als er te veel theorie wordt behandeld binnen de opleiding: "Theorie is saai." Een enkele student ziet wel het belang van theorie: "De theorie heb je nodig voor je stage." Andere studenten geven aan dat zij op de stage meer leren dan op school. "Sommige lessen komen niet overeen met hoe het in de praktijk gaat en sommige vakken heb je niet tijdens al je stages nodig. Als je vakken hebt waar je iets aan hebt dan doe je daar meer je best voor." Verder zijn studenten van mening dat hun motivatie samenhangt met het tijdstip van een les: "Als je heel laat les hebt dan heb je er geen zin meer in."

#### 4.1.2 Onderwijsfactoren

##### Docenten

De studenten vinden zowel de docent als het vak belangrijk voor hun motivatie. "Als de docent wel goed is, maar de inhoud niet interessant is, dan heb je het in de klas alleen over andere dingen dan het vak." De geïnterviewde studenten zijn van mening dat docenten "of te los of te streng zijn". Een goede docent is volgens de studenten een docent die over zijn eigen ervaringen vertelt die samenhangen met de stof, een goed verhaal heeft en studenten bij de les betreft. Minder goed vinden studenten het als een docent alleen 'droog' de stof uit een boek behandelt: "Wat er in de boeken staat,

kunnen we ook zelf lezen, daar hebben we geen docent voor nodig." Tot slot geven de studenten aan dat de docenten aardiger mogen zijn tegen hen. Dit lijkt niet geheel in overeenstemming met de mening van de docenten die aangeven leerlingen te motiveren door het belonen van goed gedrag.

### **Onderwijsaanbod**

Volgens docenten zijn er drie leskenmerken die van belang zijn bij het uitdagen en motiveren van studenten:

- afwisselende werkvormen;
- praktijkgerichte opdrachten;
- studenten zelf dingen laten doen.

Afwisseling in de lessen realiseren de docenten naar eigen zeggen door theorie en uitvoeren van opdrachten beide aan bod te laten komen. Bij het bespreken van de theorie proberen docenten tevens zoveel mogelijk praktijkvoorbeelden te geven. De studenten die wij spraken, zijn echter van mening dat hun docenten bij de meeste vakken de theorie te weinig koppelen aan de praktijk. Verder zeggen de docenten te streven naar afwisseling in de manier waarop ze theoretische instructie geven: "Soms gebruiken docenten PowerPoint, dan weer de syllabus." Volgens de studenten gebeurt dit echter onvoldoende: "Er mag meer afwisseling komen in de manier waarop de stof wordt aangeboden."

Praktijkgerichte opdrachten hebben betrekking op de latere beroepspraktijk van studenten. Zo is er bijvoorbeeld veel aandacht besteed aan het bellen van klanten. Verder wordt er elke periode een projectweek georganiseerd, zoals bijvoorbeeld de landenbeurs. In totaal worden vier projecten per jaar georganiseerd. De opleiding organiseert ook vier keer per jaar een activiteit, waarbij studenten op excursie gaan naar bijvoorbeeld een bedrijf. De studenten geven aan dat ze met name uitgedaagd worden door praktijkgerichte opdrachten en projecten. Met name de projecten worden gewaardeerd omdat de studenten dan meer keuzevrijheid hebben dan bij opdrachten: "Het is leuk om iets zelf te organiseren." Daarnaast zorgt de stage volgens de docenten voor uitdagend onderwijs. Tijdens de stages moeten studenten een opdracht uitvoeren waar de stageplek ook daadwerkelijk iets aan heeft. Om dit te realiseren moet niet alleen de opleiding maar ook het stagebedrijf de stageopdracht goedkeuren. Studenten moeten voor hun stageplek ook solliciteren: "Ze moeten een sollicitatiebrief schrijven." Tot slot proberen de docenten studenten te betrekken bij het onderwijs door bijvoorbeeld derdejaars een sollicitatiegesprek te laten houden met eerstejaars.

### **Medestudenten**

Volgens docenten worden eerstejaars studenten in sommige gevallen negatief of positief beïnvloed door klasgenoten: dit hangt af van de invloed van individuele studenten. In het tweede jaar kiezen studenten volgens de docenten meer voor hun eigen doelen en laten ze zich minder beïnvloeden door anderen. Tijdens de lessen beïnvloeden studenten elkaar soms negatief blijkt uit het interview: "Als een leerling begint met kletsen dan gaan de anderen vaak ook kletsen." Toch accepteren de studenten het wel als een ander hard wil werken. Tenzij deze persoon andere personen dupeert door de personen die minder hard willen werken 'erbij te lappen'.

### **Toetsing**

Uit de Onderwijs- en Examenregeling (Oer) blijkt dat het diplomerende deel van de opleiding is opgebouwd rond vier hoofdonderwerpen:

- kerntaken en de daarbij behorende werkprocessen en beroepscompetenties;
- burgerschapscompetenties;
- vaardigheden met betrekking tot de Moderne Vreemde Taal Engels;
- vaardigheden met betrekking tot de Nederlandse taal.

Naast het diplomerend deel heeft de opleiding ook een ontwikkelingsgericht deel, bestaande uit:

- algemene beroepscompetenties;
- studie/beroepshouding.

Elk van de hiervoor genoemde onderdelen wordt op een eigen manier beoordeeld. Aan het einde van iedere periode leggen leerlingen een thema-examen af waarin (een onderdeel van) een kerntaak centraal staat. In het eerste en derde leerjaar leggen de leerlingen een Proeve van Bekwaamheid af waarin alle beroepscompetenties uit de voorgaande studiefase in samenhang worden beoordeeld. Volgens docenten leren studenten veel van de Proeve van Bekwaamheid. De beoordeling van burgerschapscompetenties vindt meestal plaats aan de hand van projecten die moeten worden uitgevoerd. De voortgang van studenten in vaardigheden Nederlands en Engels wordt in beeld gebracht met volgroetsen en examens. Tevens bevatten de Proeven van Bekwaamheid in het eerste en derde jaar onderdelen van beide talen.

Elke periode beoordelen alle docenten de studie/beroepshouding van leerlingen. In het Oer staat beschreven welke gedragsaspecten tot de studiehouding gerekend worden (bijvoorbeeld maken van huiswerk en omgangsvormen) en wordt omschreven welk type gedrag met een bepaalde score beoordeeld wordt. De algemene beroepscompetenties van leerlingen worden beoordeeld op basis van burgerschapsprojecten, thematische projecten en stage. In het Oer is te lezen welke competenties onderscheiden worden en welk gedrag leerlingen moeten vertonen voor een goede beoordeling.

Na elke periode krijgen de studenten een voortgangsrapport. In dit voortgangsrapport staat de voortgang van leerlingen op de hiervoor beschreven onderdelen. In het eerste en tweede leerjaar krijgen studenten twee keer per jaar een advies over het al dan niet voortzetten van de opleiding. Bij de inhoud van dit advies tellen zowel de onderdelen uit het diplomerende als uit het ontwikkelingsgerichte deel mee. De opleiding heeft daarvoor gekozen om studenten uit te dagen niet alleen te werken aan beroepsgerichte vaardigheden, maar ook aan algemene competenties. Tot slot blijkt uit het Oer dat elke student een trajectbegeleider heeft. Regelmatig bespreken studenten in de klas, in een groepje of individueel met de trajectbegeleider wat ze al kunnen, wat ze willen verbeteren en hoe ze dat kunnen bereiken.

### **Schoolbeleid**

Naast de hiervoor bij het onderwijsaanbod beschreven werkvormen heeft de opleiding werkcolleges. Daarin werken studenten zelfstandig aan opdrachten. Om studenten te stimuleren hard te werken tijdens deze uren zijn studenten die al hun opdrachten en huiswerk af hebben tijdens de werkcolleges vrij op vrijdagmiddag. De overige studenten moeten wel naar school op vrijdagmiddag. De studenten zijn van mening dat de werkcolleges niet uitdagend zijn. Zij zien liever dat er minder werkcolleges zijn en dat er in de lessen zelf meer stof wordt aangeboden.

De theorielessen zijn ingekort van 50 naar 30 minuten. Tijdens deze lessen geven de docenten instructie, toelichting op opdracht(en) en terugkoppeling op opdrachten. De studenten voeren de opdrachten uit tijdens de werkcolleges. Als de studenten tijdens de werkcolleges hulp nodig hebben van een docent dan kunnen ze altijd de docent erbij vragen. De meeste studenten vinden het volgens de docenten echter prettiger dat ze een halfuur les hebben: "Na een half uur weten ze het wel."

De opleiding vraagt van de studenten dat ze zelf tot op zekere hoogte hun taken plannen, behalve bij de talen waar studenten een planning krijgen van de docenten. Met name de eerstejaars hebben volgens de docenten moeite met het plannen van hun taken. De mate van vrijheid waarmee studenten zelf taken kunnen inplannen verschilt per vak.

Op de website van het Florijn College is te lezen dat commerciële vaardigheden een belangrijk onderdeel vormen van de opleiding. Om deze vaardigheden al tijdens de opleiding in de praktijk te

verwerven is de school in 2008/09 gestart met een studentenbedrijf in de school, zo staat te lezen. Dit bedrijf bestaat uit een lokaal dat is ingericht als callcenter. Kort na de interviews zal dit callcenter operationeel zijn. Leerlingen voeren daar opdrachten uit voor echte klanten. Er is al wel proefgedraaid en dat verliep volgens de docenten tot grote tevredenheid van zowel leerlingen als docenten.

De roc-brede ambities zijn opgenomen in de zogenaamde 'Position Paper'. Dit Paper benoemt de belanghebbenden van het roc en beschrijft de missie. Deze luidt: "De belangrijkste opdracht die het ROC West-Brabant voor zichzelf weggelegd ziet is, naast het ontwikkelen van vakmanschap, het stimuleren en faciliteren van de persoonlijke groei van zijn leerlingen. Meer in het bijzonder willen we stimuleren dat zij leren het beste uit zichzelf te halen en zodoende in staat zijn duurzaam bij te dragen aan de verdere ontwikkeling van zichzelf, de maatschappij en potentiële werkgevers." Een concrete uitwerking van deze ambitie is 'Toppers', een initiatief van het Talentenfonds van het roc. Toppers is een jaarlijkse wedstrijd. Studenten kunnen genomineerd worden door docenten, mentoren of medestudenten. Van belang is dat de student een bijzonder prestatie of vaardigheid op zijn eigen niveau heeft laten zien. De criteria zijn: vakmanschap/kennis, inzet/ambitie, betrokkenheid, creativiteit, correctheid en doelgerichtheid. De winnaar ontvangt €2.500,= te besteden aan iets dat met onderwijs of opleiding te maken heeft. De winnaars van de wedstrijd per college dingen mee naar de titel Topper ROC West-Brabant.

Zowel de docenten als de studenten zijn van mening dat Toppers niet echt leeft onder de studenten. Een paar van de geïnterviewde studenten heeft opgevangen dat de winnaar met behulp van een beurs een buitenlandse stage kan doen. De studenten zeggen dat ze verder weinig horen over Toppers. Dit verklaart wellicht waarom docenten van mening zijn dat studenten eigenlijk niet precies weten wat Toppers inhoudt. De studenten die door hun klasgenoten worden voorgedragen als Topper vinden dat volgens de docenten wel leuk.

### **Cultuur**

Volgens de docenten heerst er een gemoedelijke sfeer op de opleiding. Surveillancemedewerkers en studenten kennen elkaar bij naam. De docenten onderling vormen een hecht team en de docenten draaien mee in de stagebegeleiding van studenten. De docenten hebben een vaste stageportefeuille van stagebedrijven waardoor een docent een bekend aanspreekpunt vormt voor de stagebedrijven.

### **Verbeterpunten**

Volgens de studenten is er weinig aandacht voor praktijk binnen de opleiding: "Het is een en al theorie en alleen tijdens de stage krijg je te maken met de praktijk." In sommige gevallen wordt er ook aandacht besteed aan de praktijk in de vorm van projecten, zoals de landenbeurs. De studenten geven aan dat ze meer behoefte hebben aan praktijkvoorbeelden en -ervaringen, zoals het bezoeken van een beurs voordat ze er zelf een moeten organiseren. Met name van docenten verwachten studenten dat die meer initiatief nemen om activiteiten te organiseren buiten de school.

De vakken die de studenten krijgen zijn volgens hen vaak te makkelijk of te moeilijk. Dit oordeel over het niveau wordt volgens de geïnterviewde studenten vaak gedeeld door een grote groep studenten. In sommige vakken zit volgens de studenten bijvoorbeeld te veel herhaling, waardoor ze te makkelijk zijn.

De docenten geven aan dat studenten worden betrokken bij de evaluatie van nieuwe projecten en activiteiten. De verbeterpunten die studenten aandragen worden gebruikt om daar waar nodig verbeteringen te realiseren. De geïnterviewde studenten zijn van mening dat het uitproberen van bijvoorbeeld nieuwe methoden ten koste gaat van hun ambitie: "Dit zorgt voor een zootje en je voelt je een proefkonijn. Alleen studenten die na ons beginnen hebben daar iets aan."

## Onderwijssysteem

### *Afstemming met voorbereidend en vervolgonderwijs*

Volgens de docenten worden studenten die vanaf het vmbo-t komen direct toegelaten tot de opleiding. Wanneer studenten vmbo-kader hebben gedaan wordt de toelating tot de opleiding lastiger. Er volgt dan een gesprek met de leerling om te kijken naar zijn motivatie. Verder werkt de opleiding samen met het vmbo: "Leerlingen van het vmbo komen naar inloopdagen en leggen een schoolbezoek af." De geïnterviewde studenten zijn van mening dat er nauwelijks inhoudelijke aansluiting is tussen het vmbo en de opleiding. Volgens hen komt dat onder meer omdat leerlingen uit alle sectoren worden toegelaten.

### *Begeleiding van leerlingen*

Een aantal studenten geeft aan dat ze door hun vorige school geholpen zijn bij hun studiekeuze. Ze hebben bijvoorbeeld een studiekeuzetest gedaan. Deze test wordt gewaardeerd omdat hij houvast geeft aan leerlingen over welke studierichting zij kunnen kiezen. Een aantal leerlingen heeft een open dag van de opleiding bezocht. Het beeld van de opleiding dat ze kregen op basis van deze open dag was volgens hen te globaal.

### *Keuzemogelijkheden*

De docenten merken dat de vmbo-leerlingen het vaak lastig vinden om een studiekeuze te maken: "Op die leeftijd hebben ze vaak nog geen concreet beeld van wat voor beroep ze uit willen oefenen." Volgens de docenten kiest 75 procent van de studenten de juiste opleiding: "In het tweede jaar zijn de studenten die niet op de juiste plaats zaten eruit gefilterd." Ook de studenten geven aan dat de studiekeuze lastig is. Er is volgens hen teveel keuze in opleidingen: "Het is gokken wat je leuk vindt." Daarnaast vinden veel studenten dat ze te vroeg hebben moeten kiezen: "Je weet dan vaak nog niet wat je later wilt doen." Volgens de studenten maakt het echter niet heel veel uit welke sector ze gedaan hebben op het vmbo, omdat ze met alle sectoren terecht kunnen op deze mbo-opleiding.

## 4.1.3 Factoren buiten het onderwijs

### **Ouders**

De rol van ouders bij hun opleiding is volgens de meeste studenten niet echt belangrijk: "School is je eigen verantwoordelijkheid." Studenten geven aan dat als hun ouders zich met de opleiding bemoeien dit vaak een negatief effect heeft op hun motivatie. Volgens docenten zijn er ouders die betrokken zijn bij de opleiding van hun kinderen en ouders die minder betrokken zijn. Sommige studenten vinden het volgens hen prettig als hun ouders betrokken zijn, maar op andere studenten heeft deze betrokkenheid een negatief effect.

### **Vrienden**

Volgens de studenten hebben vrienden geen invloed op hun motivatie en ambitie. Vrienden en school zijn twee aparte werelden en het is volgens hen zonde om het verloop van de studie te laten beïnvloeden door hun vrienden: "Het is je eigen toekomst, je zit hier om een later baan te kunnen krijgen." Docenten schatten in dat vrienden een belangrijke rol spelen bij de keuze voor de opleiding, maar ook bij de uitval en het spijbelen van studenten. Studenten kiezen volgens hen vaak voor hetzelfde gebouw als hun vrienden, eventueel voor een andere opleiding. De school heeft volgens de docenten weinig grip op de invloed van vrienden.

## 4.2 School voor Mode en Uiterlijke Verzorging, kappersopleiding

De School voor Mode en Uiterlijke Verzorging is onderdeel van het ROC Tilburg. In totaal heeft de school 375 studenten: 200 op de kappersopleidingen en 175 op de opleidingen voor mode. De

interviews zijn gehouden bij de kappersopleiding. Er zijn twee kappersopleidingen: juniorkapper (niveau 2, bol en bbl) en kapper (niveau 3, bol en bbl). Bij de bol-opleidingen lopen studenten één of twee dagen per week stage, terwijl zij bij de bbl-opleiding minimaal drie dagen per week een baan moeten hebben.

#### 4.2.1 Motivatie en ambitie

De studenten die wij spraken, vinden het belangrijk om hun diploma te halen en werk te vinden. Ze voegen daaraan toe dat ze theorievakken als Nederlands en Engels minder belangrijk vinden dan praktijkvakken. Voor deze laatste vakken zijn ze daarom meer gemotiveerd: "Op vakken die je leuk vindt doe je meer je best." Volgens de geïnterviewde studenten zijn er verschillen in de motivatie en ambities van leerlingen: "Sommige studenten zijn heel gemotiveerd en andere weten niet wat ze willen." Dat niet alle studenten ambities hebben, blijkt volgens de studenten ook uit het feit dat in het eerste jaar meer dan de helft van de studenten is afgevallen. De docenten geven echter aan dat de studenten in het eerste jaar vaak gemotiveerder zijn dan in het tweede. Verder zijn de docenten evenals de studenten van mening dat de ambitie wisselt per student. Volgens hen speelt de stageplek daar een belangrijke rol in: "Als je een ambitieuze stageplek hebt dan gaat de student hier vaak in mee." De studenten onderschrijven dit van harte: "Als je alleen moet vegen op je stageplek dan word je daar niet gemotiveerd van." Verder geven de studenten aan dat hun eigen ambitie hierin ook een rol speelt: "Als je veel van jezelf laat zien op een stageplek, mag je vaak ook meer."

#### 4.2.2 Onderwijsfactoren

##### Docenten

Volgens de studenten besteden de docenten in de lessen vooral veel aandacht aan de gemotiveerde studenten en niet aan de ongemotiveerde studenten. De studenten vinden dit prettig, omdat de houding van de ongemotiveerde studenten zo niet ten koste van hen gaat. De werkhouding van studenten tijdens de lessen wordt bijgehouden op stempelkaarten. Bij rapportbesprekingen worden ongemotiveerde studenten aangesproken op hun slechte werkhouding. De studenten merken op dat het systeem met de stempelkaarten niet altijd even goed werkt omdat niet alles goed wordt bijgehouden door docenten: "Je moet soms zelf aangeven dat je niet aanwezig bent bij een les omdat je al een assessment hebt afgerond."

##### Onderwijsaanbod

Drie jaar geleden heeft de opleiding competentiegericht opleiden ingevoerd. Sinds die tijd is de theorie geïntegreerd in de praktijk. Voorheen waren theorie en praktijk binnen de opleiding gescheiden en kwamen deze alleen samen tijdens de stage. "Eerst bestond de opleiding voor 45 procent uit theorie en nu voor drie uur per week, de rest van de theorie is ingepast in de praktijk." De docenten zijn daar positief over. "Als studenten het vak kunnen doen dat ze voor ogen hebben dan zijn ze gemotiveerder."

Studenten gaan vanaf het eerste jaar stagelopen. Studenten moeten zelf voor een stageplek zorgen. Voorafgaand aan de stage krijgen de studenten een sollicitatietraining. De docenten geven aan het onderwijs wordt afgestemd op de stage: "De praktijkervaringen tijdens deze stages sturen het onderwijsaanbod. Als ze tijdens de stage te maken krijgen met verven dan begint de student hier ook mee in de opleiding. Elke student heeft een eigen individueel rooster, waardoor studenten niet alle facetten van de kappersopleiding tegelijk krijgen." De opleiding bekijkt samen met het stagebedrijf waar behoefte aan is. Samen met het stagebedrijf wordt ook bekeken op welke dagen studenten stage komen lopen. Hierdoor zijn studenten flexibel en is het voor hen makkelijker om een stageplek te krijgen dan voorheen. Met de informatie die de opleiding heeft over de dagen waarop een student stage loopt en wanneer de student lessen wil volgen (dag- of avondopleiding) wordt samen met de student een individueel rooster samengesteld. Dit rooster omvat per week een of twee dagen stage,



drie uur coaching, roc-breed aanbod en (geïntegreerde) praktijk- en theorieles. Deze individuele planning kost veel tijd maar is volgens docenten wel “te doen” doordat er grote groepen studenten en grote praktijklokalen zijn.

Binnen het roc-brede aanbod wordt aandacht besteed aan onder meer sport, cultuur, burgerschap, loopbaan en politiek. Aan deze thema's moeten roc's vanuit de landelijke overheid verplicht aandacht schenken. Dit roc-brede aanbod maakt vijf procent uit van de totale opleiding. Binnen de flexibele roosters van de studenten van de kappersopleiding is vaak weinig tijd beschikbaar voor dit roc-brede aanbod. Volgens docenten zijn de studenten voor het roc-brede aanbod minder gemotiveerd dan voor het opleidingsspecifieke aanbod. Wellicht hangt dit ook samen met het feit dat ze er geen beoordeling voor krijgen, maar dat er uitsluitend een aanwezigheidsplicht geldt.

Binnen de opleiding kunnen studenten workshops volgen in de vrije ruimte. Hiervoor is een aantal uur per jaar gereserveerd. Voor sommige workshops moeten de studenten iets bijbetalen zoals voor de workshop nagelstyling. De studenten kunnen zelf kiezen welke workshops zij kiezen, maar zij moeten er wel verplicht een aantal volgen. Studenten vinden deze extra's binnen de opleiding leuk. Naast de workshops kunnen studenten deelnemen aan buitenschoolse activiteiten. De brochure van de opleiding meldt hierover: “Buitenschoolse activiteiten bieden we ook volop. Je kunt metamorfoses verzorgen, de hairstyling van een theatergezelschap doen of deelnemen aan regionale en landelijke kapperswedstrijden.” De geïnterviewde studenten vinden het leuk om aan dergelijke buitenschoolse activiteiten mee te doen: “Het is een aanvulling op je opleiding, iets anders en je kunt dan ook meer.” Zij geven echter ook aan dat het meedoen aan dit soort activiteiten voor veel van hun medestudenten te veel moeite is. Je kunt volgens de studenten hierdoor goed zien welke studenten wel en niet ambitieus en gemotiveerd zijn: “Ambitieuze en gemotiveerde studenten doen vaak mee aan extra activiteiten, ondanks dat het veel tijd kost.”

### **Niveau**

De docenten hebben hoge verwachtingen van de studenten: “Ze moeten veel kunnen.” In de sinds drie jaar vernieuwde opleiding wordt in vergelijking met voorheen meer stof aangeboden in een kortere tijd. De reguliere duur van de opleiding op niveau 2 is twee jaar. De docenten sturen studenten aan om hun opleiding binnen deze termijn af te ronden. Naar eigen zeggen slagen de meeste studenten daar ook in. Studenten die meer tijd nodig hebben, kunnen langer over de opleiding doen. Er zijn ook studenten die de opleiding sneller afronden, binnen anderhalf jaar.

De geïnterviewde studenten vinden het niveau van de opleiding over het algemeen goed. De verhouding tussen stage en les is volgens hen goed, net als het tempo van de opleiding. “Als je snel bent dan kun je de opleiding sneller doen.” Als studenten een langzaam tempo hebben dan krijgen zij waarschuwingen van docenten om sneller een aantal assessments af te ronden. Studenten denken dat niet altijd goed uitpakt: “Als je echt wilt, maar je bent echt niet zo snel of je kunt geen modellen vinden dan is het tempo van de opleiding een nadeel.”

### **Toetsing**

Het schooljaar 2008/09 is het derde jaar dat gewerkt wordt met competentiegericht opleiden. Eerst was er binnen de opleiding sprake van examengericht onderwijs, nu wordt op vaardigheden getoetst. Er zijn assessments op drie verschillende niveaus: begin-, tussen- en eindniveau. Per niveau is beschreven wat studenten moeten kunnen en hoe dit beoordeeld wordt. Met de assessments worden zowel kennis als vaardigheden getoetst. Doordat de studenten assessments per niveau krijgen, weten ze volgens docenten op elk moment tijdens hun studie hoe ze ervoor staan.

Naast assessments werkt de opleiding met een modellenpaspoort. Alle studenten hebben een eigen modellenpaspoort, waarin staat beschreven op welk model ze welke behandeling hebben uitgevoerd:

hierin staat bijvoorbeeld wie ze hebben geknipt en geverfd en hoe ze dit hebben gedaan. In het modellenpaspoort staan ook alle assessments die de studenten hebben afgerond. De coach bespreekt het paspoort elke tien weken met de student. Centrale bespreekpunten zijn wat een student heeft afgerond en wat nog gedaan moet worden. In het paspoort staat alleen of een student een assessment heeft gehaald. In het gesprek wordt uitgelegd waarom een student een assessment wel of niet heeft gehaald. Studenten geven echter aan dat ze geen uitleg krijgen over waarom ze iets wel of niet hebben gehaald. De studenten geven aan dat ze bij moeilijke vakken blij zijn als ze een assessment gehaald hebben. Er zijn echter ook vakken waarbij ze het jammer vinden dat niet duidelijk wordt "hoe ruim" ze het hebben gehaald. Een enkele student heeft het idee dat je met systeem van assessments soms sneller zakt dan wanneer er gewerkt zou worden met cijfers. Bij assessments maakt het volgens de studenten ook uit welke docent het assessment afneemt: "Bij de ene docent slaag je makkelijker dan bij de andere."

### **Medestudenten**

Studenten die niet gemotiveerd en ambitieus zijn verstoren de lessen niet. Volgens de studenten kun je niet-gemotiveerde studenten herkennen doordat ze onverzorgd zijn en vaak geen model meenemen. "Het kan altijd gebeuren dat je geen model hebt, maar studenten die gemotiveerd zijn vinden het erg als zij geen model hebben." Zowel de gemotiveerde als de ongemotiveerde studenten trekken onderling naar elkaar toe; van beïnvloeding tussen de groepen is volgens de studenten geen sprake.

### **Verbeterpunten**

De docenten zitten volgens de geïnterviewde studenten niet altijd op één lijn. "De ene docent zegt dat je op een bepaalde manier moet wikkelen en een andere zegt dat die manier fout is en dat het weer op een andere manier moet. Zo weet je op een gegeven moment niet meer wat de juiste manier is." De studenten vinden het van belang dat docenten onderlinge afspraken maken over dergelijke zaken.

Volgens de studenten word je vanuit de opleiding niet echt geholpen met het zoeken van een stageplek. Volgens de docenten kan de begeleiding van de studenten bij het zoeken van modellen beter. "Zowel docenten als ouders moeten meer aandacht besteden aan het motiveren van studenten om modellen mee te nemen." Daarnaast vinden de docenten dat een verbetering gerealiseerd kan worden in het bewust maken van de studenten van hun eigen leerproces. Hiervoor is het belangrijk dat niet alleen de student maar ook de docenten weten waar nog leerpunten voor de student liggen.

Tot slot zou er volgens de studenten meer aandacht mogen zijn voor de tweedejaars: "De begeleiding in het eerste jaar is beter dan in het tweede jaar." Wellicht hangt deze mening van de studenten samen met de eerder genoemde mening van docenten dat studenten in het eerste jaar gemotiveerder zijn dan in het tweede.

### **Onderwijssysteem**

#### *Afstemming met voorbereidend en vervolgonderwijs*

Alle studenten zijn in principe welkom op de opleiding, maar er is een beperkte capaciteit: 75 personen in het eerste jaar. "Meer personen aannemen zou in contrast staan met het werkaanbod." Bij aanmelding is er een intakegesprek met de toekomstige studenten en de school laat zien wat het werk inhoudt. Daarnaast kijkt de school naar de overdracht vanuit het vmbo en naar eventuele lichamelijke klachten en sociale vaardigheden.

De opleiding werkt samen met het vmbo op het verzorgingsonderdeel. Vmbo-leerlingen krijgen dan soms les op het roc. Dit is gunstig voor de bezetting van de docenten, maar ook voor de doorstroom van vmbo-leerlingen naar het roc. Maar studenten hoeven niet per se de richting uiterlijke verzorging op het vmbo te hebben gevolgd om toegelaten te worden tot de kappersopleiding.

Een deel van de studenten blijft werken op de stageplek en een deel gaat op zoek naar een andere werkplek. Weer een ander deel gaat niet als kapster aan de slag, maar gaat bijvoorbeeld bij een drogist werken. De vaardigheden die studenten hebben geleerd binnen de opleiding kunnen volgens docenten op deze andere werkplekken ook van pas komen. Ze denken daarbij bijvoorbeeld aan sociale vaardigheden, maar ook aan productkennis.

#### *Begeleiding van leerlingen*

Alle leerlingen die de kappersopleiding volgen, starten op niveau 2. Als zij daar hun diploma hebben behaald, kunnen ze doorstromen naar niveau 3. Dit betekent een verlenging van de opleiding met één jaar. Volgens de studenten worden zij door hun docenten gestimuleerd om door te gaan naar niveau 3. Studenten zelf zijn niet overtuigd van het nut van deze doorstroom:

- “Als je de opleiding niet binnen twee jaar haalt, dan heb je geen zin om nog een jaar door te gaan op niveau 3.”
- “Dingen die je op niveau 3 leert, kun je ook op je stageplek leren.”
- “Niet alle kapsalons vinden een diploma op een hoger niveau belangrijk. Als je kunt laten zien waar je goed in bent dan word je ook aangenomen zonder dat diploma.”

Aan het eind van de stage vindt er onder begeleiding van de school een gesprek plaats op de stageplek over de doorstroom van de student naar werk.

#### *Keuzemogelijkheden*

De geïnterviewde studenten vinden dat er bij de overstap van het vmbo naar mbo keuze is uit te veel opleidingen. Om zicht te krijgen op een opleiding die bij hen past, heeft een deel van de studenten op het vmbo een studiekeuzetest gemaakt. Andere studenten wisten al van jongs af aan dat zij kapster wilden worden en hebben zich daarom voor deze opleiding opgegeven.

### **4.2.3 Factoren buiten het onderwijs**

#### **Ouders**

De docenten en studenten die wij hebben gesproken zitten op één lijn wat betreft de rol van ouders. Zij achten het van belang dat ouders geïnteresseerd zijn in de opleiding, erbij betrokken zijn en hun kinderen aan te sporen om te leren. De docenten zien in de praktijk grote verschillen: “Er zijn ouders die heel betrokken zijn bij de opleiding van hun kinderen en ouders die niet betrokken zijn.”

#### **Vrienden**

Volgens de geïnterviewde studenten hebben hun vrienden geen rol hun motivatie en ambitie: “Het gaat om je eigen opleiding” en “Vrienden doen hun ding en ik doe mijn opleiding voor mezelf.”

## 5 Opleidingsbeschrijvingen ho

### 5.1 Fontys Economische Hogeschool Tilburg, opleiding Communicatie Media Mensen Merken

In totaal zijn er 250 studenten die communicatie studeren aan de Fontys Economische Hogeschool Tilburg. Daarvan doen 173 studenten de reguliere opleiding Communicatie, Media Mensen Merken en 77 de opleiding SPECO-Communicatie (opleiding tot communicatiemanager in organisaties actief in/ met sport). De reguliere opleiding telt elf docenten en SPECO heeft vier eigen docenten. Daarnaast werkt de hogeschool met een zogenaamde flexruimte in de taakomvang. Dit houdt in dat docenten geleend en uitgeleend kunnen worden van en aan andere opleidingen van de hogeschool op het moment dat dat nodig is.

De opleiding Communicatie van de Fontys Economische Hogeschool Tilburg wordt in de Keuzegids Hoger Onderwijs beoordeeld met een totaalscore van 76. Dit betekent dat de opleiding beter scoort dan de gemiddelde hbo-opleidingen. De NVAO kent in 2005 aan een groot aantal onderdelen van de opleiding een goede beoordeling toe (12 van de 21). Op de overige onderdelen scoort de opleiding voldoende. Het algemeen oordeel van de NVAO is positief: in 2006 heeft de NVAO accreditatie verleend aan de opleiding.

#### 5.1.1 Motivatie en ambitie

De studenten geven aan dat zij gemotiveerd zijn voor de opleiding en daarom ook naar bijna alle lessen gaan. Volgens de geïnterviewde studenten geldt dit voor de meeste studenten van hun opleiding. Het hoge aanwezigheidspercentage is hier volgens hen het bewijs van. De studenten geven aan dat zij vooral uit zichzelf gemotiveerd zijn. Ze volgen de opleiding niet alleen om een papertje te halen. Ze vinden zowel de inhoud van de opleiding leuk, als de werkvormen die gehanteerd worden. Verder merken de studenten op dat niet of weinig gemotiveerde studenten al vrij snel met de opleiding stoppen. In veel gevallen zijn dit volgens hen studenten die al eerder een andere opleiding hebben gevolgd of die lukraak voor de opleiding gekozen hebben.

De geïnterviewde studenten vinden zichzelf ambitieus, maar geven ook aan dat het ambitieniveau per student verschilt: "De ene student is niet tevreden wanneer hij een 8 haalt, terwijl een andere student tevreden is met een 6." De mate waarin een student een hoog cijfer wil halen, verschilt ook per onderdeel. Soms zijn de studenten bij een toets tevreden met een 6, maar meestal willen ze voor een project liever een hoger cijfer. De studenten zijn ambitieuzer ten aanzien van een project omdat ze dit leuker vinden en wanneer het voor een echt bedrijf is, is de motivatie om een goed product af te leveren nog groter. Ook de docenten zijn van mening dat de motivatie samenhangt met het inzicht van studenten in de relevantie van een vak voor de praktijk. Een docent illustreert dit als volgt: "In het eerste jaar krijgen de studenten spelling en economie. Ze vinden dit vaak erg vervelend. Pas na hun stage zien ze het belang daarvan in en zijn ze toch blij dat ze teksten foutloos kunnen schrijven en dat ze een zekere economische achtergrond hebben."

Net als de studenten zijn ook de docenten positief over de motivatie en ambitie van studenten. Een docent merkt op dat desondanks de participatie van studenten in sommige situaties tegenvalt. "Maar dat hangt misschien ook samen met mijn verwachtingen. Die zijn heel hoog." Verder geven de docenten aan dat zij een omslagpunt zien in de motivatie en ambitie van studenten na de stage in het derde jaar. In de eerste twee jaren van de studie zijn de studenten volgens hen met name gericht op het halen van goede cijfers voor tentamens. "De studenten zien de opleiding vooral als een soort

subwereld, waarbij ze de relevantie voor de buitenwereld nog niet echt bevatten.” Dit komt doordat de studenten vooral op school bezig zijn. Na hun eerste stage zien ze dat ze hun opleiding nodig hebben in de buitenwereld. Deze contextgerichtheid maakt de opleiding inhoudelijk uitdagend voor de studenten en is dus een extrinsieke bron van motivatie voor hen. Een andere docent vult hierbij aan, dat studenten tegenwoordig meer calculerend te werk gaan. Ze doen meer activiteiten naast de studie en moeten hun tijd dus verdelen tussen de opleiding en hun overige activiteiten. Omdat het leefpatroon van studenten continu langzaam verandert, moet een opleiding altijd bezig blijven met de vraag hoe ze de studenten ook in de toekomst kan blijven uitdagen.

## 5.1.2 Onderwijsfactoren

### Onderwijsaanbod

Docenten proberen studenten uit te dagen door veel actualiteiten te verweven in de lessen. De docente die bedrijfseconomie geeft, geeft aan dat ze de kredietcrisis goed bij haar lessen kan betrekken. De studenten onderstrepen dat docenten kennis uit de praktijk toepassen in de lessen. Dit kan volgens hen ook goed omdat veel docenten afkomstig zijn uit het bedrijfsleven en daardoor veel praktijkervaring en kennis van hun vakgebied hebben. Studenten vinden onderwijs waarin de praktijk wordt gekoppeld aan de theorie aansprekend. In hun lessen integreren de docenten niet alleen de praktijk en de actualiteit, maar ze hanteren ook verschillende werkvormen. Tijdschriften, kranten en filmpjes zijn voorbeelden van media die gebruikt worden om de leerstof voor de studenten levendig te maken. Ook uit de verkregen informatie blijkt dat er diverse werkvormen in het onderwijs geïntegreerd zijn, bijvoorbeeld het oefenen van communicatietechnieken aan de hand van rollenspellen.

Naast lessen volgen, moeten de studenten veel aan de praktijk gerelateerde opdrachten maken. Voorbeelden van dergelijke opdrachten zijn het opzetten van een mediaonderneming, het ontwikkelen van een crossmediaconcept, het ontwikkelen van een marketingcommunicatiecampagne voor een bestaande organisatie (dit jaar Hak) en het uitvoeren van organisatie- en communicatieopdrachten (dit jaar voor Interpolis). Zoals uit de voorbeelden blijkt wordt er in alle semesters van de hoofdfase gewerkt met een centrale case, afkomstig van echte opdrachtgevers en bestaande uit echte problemen. Dit wordt ook wel contextgericht en probleemgestuurd onderwijs genoemd. Dergelijke opdrachten zijn volgens zowel studenten als docenten uitdagend en motiverend. Studenten doen voor opdrachten voor bedrijven meer hun best dan voor ‘schoolopdrachten’. Ook de NVAO is positief over het onderwijsaanbod. “Centraal staan kenmerkende beroepssituaties die zijn ontleend aan de praktijk. De didactische visie ‘van praktijk naar theorie’ sluit daarop aan en wordt vertaald in passende werkvormen, in het bijzonder in projectmatig werken (toepassingsgerichte leerstijl) en in probleemgestuurd leren (betekenisgerichte leerstijl).”

Om de studenten extra te stimuleren wordt aan sommige projecten een wedstrijdelement toegevoegd. Zo mochten alle studenten uit het tweede jaar hun eigen reclamecampagne bedenken voor Hak. Vervolgens vond er op de opleiding een verkiezing plaats van de beste drie campagnes en deze mochten bij het bedrijf langs om hun campagne te presenteren. Om ervoor te zorgen dat de opdrachten voor bedrijven ook echt uitdagend zijn voor studenten is het volgens de docenten van belang dat “goed overwogen wordt welke bedrijven je betreft bij je opdracht”. De aard van de opdrachtgever moet wel overeenkomen met de interesse en belevingswereld van de studenten. Zo vertelt een docent dat ze voor een project contact hadden gelegd met een woningcorporatie. De interesse van de studenten viel echter tegen. Dit kwam omdat studenten nog niet te maken hebben met huizen en woningcorporatie. Door alert te blijven op zulke zaken zijn de docenten naar eigen zeggen voortdurend bezig met de vraag hoe je het leuk houdt voor studenten.

Volgens de studenten geeft het projectmatig werken, waarbij ze veel samenwerken, extra verantwoordelijkheidsgevoel. Dit stimuleert hen om niet de kantjes ervan af te lopen, maar om juist net

even extra moeite te doen. Binnen een projectgroep heeft ieder zijn eigen taken en verantwoordelijkheid. Enkele voorbeelden van taken zijn de planning bewaken en de teksten nakijken op spelling.

### **Docenten**

Studenten vinden interactie met de docent belangrijk. Ze geven aan dat de meeste docenten in de les bijna gelijkwaardig zijn aan de studenten. Tijdens enkele lessen per week kunnen de studenten aan hun opdracht werken en is docent aanwezig om vragen te beantwoorden. De studenten vinden dit een prettige manier van werken. Buiten de lessen zijn de docenten ook makkelijk te bereiken via de mail of in de school. Dit heeft te maken met de kleinschaligheid van de opleiding. Iedereen kent elkaar wel van naam of van gezicht. De studenten ervaren dit als prettig.

De studenten weten niet wat de docenten anders of meer zouden kunnen doen om hen uit te dagen. Ze zijn erg tevreden met de docenten. Ze vinden de duidelijkheid die de docenten geven en de toegankelijkheid van de docenten goed. Enkele docenten zouden iets meer enthousiasme mogen tonen. Hoewel er natuurlijk altijd wel een docent is die je minder leuk of goed vindt. Er zijn soms docenten die alleen hun verhaal vertellen, zonder in de gaten te hebben of de studenten wel zitten op te letten.

### **Aantal lesuren**

De opleiding heeft een verplichting om elke student twintig uren aan onderwijsactiviteiten per week aan te bieden. Hier vallen de hoorcolleges en de bijeenkomsten waarbij in groepen wordt gewerkt onder. Over het algemeen lukt het de opleiding om zoveel uur aan te bieden. In een enkel geval lukt het niet om aan de twintig uur te voldoen in verband met de personele bezetting. De docenten slagen er in om in de twintig uur aan te bieden die ze willen bieden. De studenten moeten naast de twintig uur aan onderwijsactiviteiten op school nog tijd investeren in groepswork en zelfstudie. Volgens de docenten hebben studenten bij de visitatie vorig jaar aangegeven dat ze gemiddeld 33 uur per week aan de opleiding besteden. De opleiding zorgt er bij het inroosteren van de lessen voor één roostervrije dag, zodat de studenten op die dag een bijbaantje kunnen hebben.

Volgens de studenten hangt het van de periode af hoeveel tijd ze besteden aan lessen, zelfstudie en opdrachten. Wanneer ze midden in een groot project zitten, hebben ze weinig lesuren en zijn ze voornamelijk zelfstandig aan het werk. De studenten schatten in dat ze gemiddeld tien tot veertien uur per week les hebben, verdeeld over twee tot vier dagen. Naast de lesuren besteden ze veel tijd aan de opdrachten. Tijdens een deel van de tijd dat aan opdrachten gewerkt wordt, is er een docent beschikbaar om vragen te beantwoorden.

### **Toetsing**

De studenten worden op verschillende manieren beoordeeld. Dit gebeurt aan de hand van toetsen en performance assessments. Een jaar bestaat uit twee semesters. Elk semester heeft een eigen thema, dat in twee delen wordt aangeboden. In het eerste gedeelte ligt de nadruk op de theorie. Deze theorie wordt met individuele kennistentamens getoetst. In het tweede gedeelte van het semester ligt de nadruk op toepassing van de theorie bij opdrachten. De studenten werken in deze periode in groepjes aan opdrachten en projecten. Deze worden beoordeeld aan de hand van verslagen en assessments bestaande uit een presentatie met het projectteam en een individueel gesprek. De studenten krijgen een groepscijfer en afhankelijk van het individuele gesprek wordt dit groepscijfer op de prestatie van de individuele student afgestemd. Soms mogen de studenten zelf een totaal aantal punten over de groepsleden verdelen. Ze kunnen iemand die zich minder voor het project heeft ingezet, minder punten toekennen. Hierdoor worden de studenten gestimuleerd om elkaar kritisch te beoordelen. Daarnaast zijn er per vak verschillende onderdelen waarop een student wordt beoordeeld. Het is hierdoor niet noodzakelijk dat voor elk onderdeel een voldoende wordt gehaald om een vak met een

voldoende af te sluiten. Doordat verschillende cijfers gecombineerd worden tot één eindcijfer, kunnen studenten een lager cijfer voor het ene gedeelte compenseren met een hoger cijfer voor een ander gedeelte.

Sommige studenten vinden een assessment een prettige manier van toetsen, omdat ze op die manier door een goed verhaal te houden toch goed kunnen scoren wanneer ze niet zoveel geleerd hebben. Voor een toets moeten ze zich naar eigen zeggen beter voorbereiden. Andere studenten vinden een toets prettiger omdat ze daarbij minder stress ervaren dan bij een assessment. Ook over het aantal docenten dat beoordeelt, verschillen de meningen van studenten. Sommigen hebben een voorkeur voor een beoordeling door meerdere docenten omdat de beoordelingen dan objectiever is, anderen vinden een beoordeling door één docent soms gunstiger omdat die in het voordeel van de student kan beoordelen.

De opleiding hanteert een beoordelingssysteem met hele cijfers. De studenten geven aan dat er breed wordt beoordeeld. Dit houdt in dat er niet alleen vijven, zessen en zevens worden toegekend. Het komt ook voor dat mensen een 9 of een 10 halen. Het gebeurt eigenlijk zelden dat een student een zware onvoldoende haalt, omdat iedereen wel voldoende gemotiveerd is om een voldoende te halen. Op basis van feedback van studenten is het beoordelingssysteem enige tijd geleden aangepast. In een bepaalde periode hanteerde de opleiding het Amerikaanse beoordelingssysteem. Ze beoordeelden dus met de grades A, B, C, D. Voor de studenten was onduidelijk wat een grade precies betekende: "Als twee studenten een A hebben zijn ze dan allebei even goed of kun je ook een 'hoge' en een 'lage' A halen?" Door deze onduidelijkheid werden de studenten naar eigen zeggen niet genoeg uitgedaagd tot hoge prestaties. De opleiding heeft daarop besloten over te stappen op een systeem waarin beoordeeld wordt met hele cijfers van 1 tot 10 gehanteerd. Aan de ene kant vinden de studenten het nadelig dat cijfers altijd worden afgerond. Een 7,4 is immers toch aanzienlijk hoger dan een 6,7, maar aan de andere kant is het in sommige gevallen voordelig, namelijk wanneer een 6,7 wordt afgerond naar een 7.

De opleiding werkt met competentiegericht leren. De studenten moeten bepaalde competenties (landelijk vastgestelde coömmunicatiecompetenties) behalen binnen de opleiding. Het is echter ook mogelijk dat studenten bepaalde vaardigheden buiten de school opdoen. Bijvoorbeeld doordat ze al een eigen ontwerpbedrijfje hebben opgericht. De competenties die ze bij buitenschoolse activiteiten opdoen kunnen ze laten aftekenen (elders verworven competenties). Voorwaarde is wel dat studenten kunnen onderbouwen hoe ze de competenties hebben verworven.

Alle opdrachten die de studenten afronden worden opgenomen in hun portfolio. Naast de opdrachten bevat het portfolio, resultaten van de tentamens en verslagen van de persoonlijke ontwikkeling. Het portfolio is via internet beschikbaar en is onder meer bedoeld voor de persoonlijke presentatie van een student bij een bedrijf. Een aantal studenten geeft aan dat ze daarom hun best doen om het portfolio er zo mooi mogelijk uit te laten zien. Twee vierdejaars studenten geven echter aan dat bij de sollicitatie voor hun eindstage door het bedrijf niet gekeken werd naar het portfolio. Ze hebben ook niet het idee dat bedrijven bij sollicitaties na het afstuderen naar het portfolio zullen vragen. Dezelfde studenten geven aan dat het portfolio inmiddels is verbeterd, Toen zij ermee begonnen, was dit erg omslachtig. Ze moesten per kwartaal een aangepast pop (persoonlijk ontwikkelingsplan) en pap (persoonlijk activiteitenplan) toevoegen. Ze vonden dit echter helemaal niet nuttig, aangezien er in zo'n korte periode weinig verandert. Dit hebben ze aangegeven aan de docenten en inmiddels is het portfolio aangepast.

### **Niveau**

Volgens een van de docenten hangt het af van het moment waarop gekeken wordt, hoe het oordeel over het niveau van de studenten is. Later in de studie is hun niveau in verhouding hoger dan in het

begin. Wanneer de studenten de kennis gaan koppelen aan de praktijk, merken de docenten dat de studenten de theorie beter onthouden. Een andere docent geeft aan dat afgestudeerde studenten vrij gemakkelijk aan de slag kunnen in de praktijk. Van bedrijven hoort de opleiding terug dat het niveau van de studenten goed is. De opleidingscoördinator zou graag zien dat de studenten over meer parate kennis beschikken. Studenten kunnen volgens hem wel snel dingen opzoeken, bijvoorbeeld tijdens de stage. Daarnaast vinden de docenten de algemene ontwikkeling van de studenten soms tegenvallen. Dit ligt echter niet aan de opleiding, maar aan de vooropleiding. De opleiding probeert de algemene ontwikkeling te stimuleren, door bijvoorbeeld een algemene ontwikkelingsquiz.

De studenten zijn tevreden over de zwaarte van de opleiding. De studenten geven aan dat de opleiding goed te doen is. "Wanneer je vrij laat begint met de voorbereiding van een tentamen of een opdracht, red je het vaak als je hard doorwerkt." Verder geeft één van de studenten aan: "Het kan ook zijn dat we het gewoon niet als heel zwaar ervaren, omdat we vooral bezig zijn met opdrachten en niet heel veel moeten leren. En daarnaast vind ik het gewoon leuk, dus ik vind het niet erg om veel te doen." Een andere student vindt dat de studielast wel een beetje omhoog mag. Ze zou graag meer verschillende dingen leren. Ze stelt voor om in alle jaren studenten de mogelijkheid te geven om te kiezen voor een vrijwillig extra programma. Nu is dat alleen mogelijk in het tweede en derde studiejaar. De klankbordgroep houdt zich ook met het niveau van de opleiding bezig. Wanneer deze aangeeft dat iets te moeilijk of te makkelijk wordt gevonden, zien ze vaak het jaar daarop veranderingen op dat punt.

### **Cultuur**

Uit verschillende uitspraken van de docenten blijkt dat er binnen de opleiding een cultuur heerst van goed presteren. Uitspraken van de docenten zijn: "Er heerst zeker geen zesjescultuur", "Sommige studenten huilen als ze geen acht hebben gehaald en vragen om een extra kans" en "We moeten soms uitleggen waarom iemand een zes niet mag herkansen." De meeste studenten die we spreken zijn het hier mee eens. Een enkele student zou graag "iets meer van de Amerikaanse schoolcultuur willen terugzien". Ze bedoelt hiermee te zeggen dat er binnen de opleiding nog meer nadruk mag liggen op goed presteren. Volgens haar wordt er op scholen in Amerika meer naar het presteren van anderen gekeken. Wanneer de één daar de lat voor zichzelf hoog legt, doet de ander dat ook. Een student reageert hierop: "Hier heeft iedereen weinig interesse in het presteren van anderen, je legt de lat vooral voor jezelf."

### **Beleid**

De zeer gemotiveerde en goed presterende studenten kunnen zich extra profileren via het studieonderdeel *Capita Selecta*. Dit onderdeel is bedoeld voor studenten in het derde jaar en houdt in dat studenten individueel een literatuurstudie doen naar een onderwerp dat zij graag extra willen verdiepen. Studenten met vergelijkbare onderwerpen worden bij elkaar in een studiekkring geplaatst. In deze kring kunnen de studenten kennis uitwisselen en elkaar feedback geven. Een docent zegt over de motivatie van de studenten voor een *capita selecta* het volgende: "De studenten vinden het leuke hiervan dat ze het echt zelf doen." De *capita selecta* wordt op verschillende manieren beoordeeld. Naast een beoordeling van het verslag, moeten de studenten ook een presentatie houden. Van alle studenten die aan de *capita selecta* hebben deelgenomen, worden de tien beste uitgekozen. Zij mogen aan de eerste en tweedejaars studenten lesgeven. Dit doen ze in de week van de hertentamens aan de eerste en tweedejaars studenten die geen hertentamens hoeven te maken. De studenten kunnen zelf bepalen of ze hier aan mee willen doen. Volgens de docenten zorgt het feit dat onderwijs soms wordt gegeven door studenten er ook voor dat het onderwijs uitdagend is. De geïnterviewde studenten zijn gemotiveerd voor dit extra onderwijs, maar geven aan dat het wel van belang is dat ze uit meerdere thema's kunnen kiezen.



Naast de hiervoor reeds beschreven zaken onderneemt de opleiding nog een aantal extra activiteiten om de studenten te motiveren. De opleiding organiseert bijvoorbeeld in het tweede jaar een excursie naar Berlijn, waar de studenten gaan kijken bij verschillende bedrijven. Verder wordt er door de opleiding een workshopweek georganiseerd, waarbij verschillende mensen uit de praktijk komen vertellen wat ze doen. Daarnaast stimuleert de opleiding studenten om mee te doen aan de *battle of concepts*. Dit is een website waarop bedrijven en andere organisaties, die creatieve oplossingen en nieuwe ideeën zoeken, vragen voorleggen aan studenten en jonge professionals.

Om de eerstejaars studenten extra te motiveren en uit te dagen heeft de opleiding verplicht gesteld dat in het propedeusejaar de volle 60 studiepunten behaald moeten worden om door te kunnen stromen naar het tweede jaar. Bij de meeste scholen ligt deze grens op de wettelijke verplichte 48 studiepunten. Dit zorgt er volgens de docenten voor dat studenten zich in het tweede jaar voornamelijk richten op het inhalen van de achterstand uit het eerste jaar en daardoor weer een achterstand in het tweede jaar oplopen. Doordat de studenten hier in het eerste jaar alle studiepunten moeten halen, zijn ze volgens de docenten meer gemotiveerd om harder te werken. Ondanks de hoge norm in het eerste jaar is het uitvalpercentage laag volgens de docenten en de meeste uitval is al tussen september en december.

De opleiding vindt het van belang dat studenten invloed hebben op het onderwijs. Zij zijn van mening dat deze medeverantwoordelijkheid hun motivatie en ambitie ten goede komt. Er is een klankbordgroep, bestaande uit een vertegenwoordiging van studenten uit verschillende jaren. Deze evalueert halverwege een semester het onderwijs. Wanneer er halverwege kritiek is, past de opleiding indien mogelijk zaken aan. Wanneer er kritiek na afloop van een cursus wordt gegeven, kijken de studenten uit de klankbordgroep het volgende jaar of er aanpassingen zijn en wat de studenten daarvan vinden. Naast feedback via de klankbordgroep kunnen alle studenten elk semester een beoordelingsformulier over de docenten invullen. Na twee onvoldoende beoordelingen, wordt de docent scholing of intervisie aanbevolen. Eén keer per twee weken is er een teamvergadering. Daarin bespreken de docenten onder meer hoe het onderwijs uitdagender kan en hoe kan worden omgegaan met de feedback van studenten op het onderwijs.

De opleiding heeft naar aanleiding van het laatste bezoek van de visitatiecommissie de ambitie geformuleerd om te kijken naar vergelijkbare opleidingen en wat daarvan geleerd kan worden. De docenten zijn van plan om naar vergelijkbare opleidingen in het buitenland te kijken, omdat ze verwachten daarvan meer te kunnen leren en om te voorkomen dat ze te veel uit “dezelfde vijver van de overige communicatieopleidingen vissen”. Verder participeert de opleiding in het landelijk overleg voor hbo-opleidingen Communicatie (LOCO) waarin ervaringen en kennis worden uitgewisseld.

Tot slot spreken de docenten een aantal wensen uit met betrekking tot het uitdagender maken van de opleiding. Zo zouden ze er graag een leuke jonge collega, “een jonge mediahond”, zoals de docenten zeggen, bij willen ter verfrissing en inspiratie van het team. Daarnaast wil de opleidingscoördinator op zoek gaan naar een aantal gepensioneerde filosofen, psychologen, pedagogen enzovoort die af en toe een gastcollege geven. Om dit allebei te kunnen realiseren, moet er voldoende instroom zijn aan het begin van het nieuwe schooljaar.

### **Gebouw**

Het gebouw huisvest vijf verschillende opleidingen. Elke opleiding heeft sinds kort zijn eigen vleugel. De vleugel van de opleiding Communicatie wordt binnenkort aangekleed. Een voordeel van het gebouw vinden de docenten dat het vrij klein is en dat docenten en studenten elkaar daardoor gemakkelijk tegen het lijf lopen. De docenten zijn tevreden over de faciliteiten. In elk lokaal is er een vaste beamer, ieder docent heeft een eigen laptop en kan dus in elk lokaal zijn eigen laptop gebruiken

voor een PowerPointpresentatie. Daarnaast zijn er voor docenten flexplekken. “Het zijn wel flexplekken, maar in de praktijk heeft iedereen toch een beetje zijn eigen plekje waar ze dan hun papieren laten liggen”, geeft een docent aan.

De studenten geven aan dat het gebouw niet het mooiste is dat er bestaat, maar dat het er aan de binnenkant prima uitziet. De werkplekken zijn volgens de studenten ook prima ingericht. Er zijn ruimtes waar grote tafels staan en er zijn hokjes waar je met je groepje in kunt werken. Verder zijn overal plekken om te werken met een laptop. Er zijn niet heel veel computers, maar dit komt omdat de meeste studenten een eigen laptop meenemen. Wanneer ze problemen hebben met de laptop kunnen ze met vragen terecht bij een helpdesk. De ruimtes zijn verder niet heel inspirerend, maar daar wordt volgens de studenten aan gewerkt.

## **Onderwijssysteem**

### *Afstemming met voorbereidend en vervolgonderwijs*

Voor de opleiding gelden de wettelijke toelatingseisen. Uit een informatiebrochure van de opleiding blijkt dat dit betekent dat de studenten met een havo- of vwo- diploma kunnen worden toegelaten, mits ze het profiel E&M hebben gevolgd of een van de andere profielen met als aanvulling economie of m&o. Het is ook mogelijk om met een afgeronde mbo-opleiding niveau 4 toegelaten te worden. Voor degenen die bij een afgeronde mbo-opleiding of een andere soort hbo- of wo- opleiding bepaalde basiskennis en beroepsvaardigheden hebben opgedaan, is het mogelijk om een verkort traject te volgen. Datzelfde geldt voor vwo-gediplomeerden. Zij stromen over het algemeen in het tweede jaar van de opleiding in. Verder moeten alle studenten die zich aanmelden bij de opleiding aan het begin van het eerste jaar een entreetoets spelling doen. Daarnaast wordt in het eerste jaar onderwijs gegeven in spelling, omdat studenten veelal bijscholing op dit onderwerp nodig hebben.

De opleiding laat de studenten een soort loopbaanplanning maken. Vlak voor het afstuderen vragen studenten volgens studenten vaak om advies over de overstap naar een baan. Voor dergelijk advies kunnen studenten terecht bij de afstudeerbegeleider. Een student uit het vierde jaar geeft aan dat het goed zou zijn als de opleiding facultatief een sollicitatietraining aanbiedt. Hij vindt dat “Je in een eindexamenjaar niet alleen bezig moet zijn met het afsluiten van een opleiding, maar ook moet voorbereiden op het vervolg.”

Naast de mogelijkheid om te gaan werken, kunnen studenten er ook voor kiezen om verder te studeren. Ze kunnen bijvoorbeeld een master communicatiewetenschappen, bedrijfscommunicatie of digitale media doen bij een universiteit. De studenten zouden graag zien dat voor de studenten die binnen vier jaar het hbo afronden de studiefinanciering “wordt doorgetrokken” van het hbo naar de universiteit. Op die manier krijgen ambitieuze studenten de mogelijkheid om verder te studeren.

### *Begeleiding van leerlingen*

Voor vo-leerlingen zijn er verschillende mogelijkheden om zich te oriënteren op een vervolgopleiding. De opleiding heeft drie open dagen per jaar. Daarnaast organiseert de opleiding meeloopdagen (dit jaar zes). De studenten vinden dat opleidingen op open dagen vaak te mooi worden afgeschilderd. Het advies van de studenten is een dagje meelopen met een student van een opleiding die je interessant vindt.

### *Keuzemogelijkheden*

In principe leidt de opleiding op tot communicatie-generalisten, wat betekent dat afgestudeerde studenten in verschillende vakgebieden aan het werk kunnen. Binnen de algemene opleiding hebben studenten meerdere keuzemogelijkheden. Zo kunnen studenten zelf een minor van een half jaar, een stage en een afstudeerproject kiezen. Indien studenten dat willen, kunnen ze zich dus specialiseren in een bepaald onderwerp. De docenten raden echter vaak aan om verschillende ervaringen op te doen.

Ten slotte kunnen de extra gemotiveerde studenten binnen de eerder genoemde capita selecta een eigen keuze maken voor een bepaald onderwerp.

Toen we studenten vroegen naar de keuzemogelijkheden bij de overstap van het vo naar het hbo, was hun eerste reactie: "Er is veel te veel keus." Zo licht een student toe dat een scholier tijdens de zoektocht naar een vervolgopleiding veel titels van opleidingen tegenkomt waarvan hij niet weet wat ze inhouden. De studenten zijn het er unaniem over eens dat het door het grote keuzeaanbod moeilijk is om een opleiding te kiezen. Hun advies is dan ook om minder keuzemogelijkheden te bieden. "En als je dan eenmaal voor communicatie hebt gekozen, kun je nog uit 14 verschillende opleidingen kiezen", vertelt een andere student. Verschillende hogescholen en universiteiten in het land bieden deze opleiding aan en geven ieder hun eigen invulling aan de opleiding. Ook de hogeschool waar het interview plaatsvond, biedt naast de algemene opleiding Communicatie nog een andere, meer gespecialiseerde opleiding aan. Een dergelijke gespecialiseerde opleiding is volgens de studenten niet nodig om in de betreffende sector aan de slag te gaan. Dat kan volgens hen ook met een brede algemene opleiding.

### 5.1.3 Factoren buiten het onderwijs

#### Ouders

De studenten geven aan dat hun ouders goed presteren beschouwen als de eigen verantwoordelijkheid van de student. Ze hebben de druk van hun ouders ook niet nodig. Een van de studenten geeft aan dat ouders alleen belangrijk zijn "voor de financiën".

#### Vrienden

Gevraagd naar de invloed van vrienden op hun motivatie en ambitie geven studenten aan: "Je hebt het er wel eens over." Ze hebben zelf interesse in hoe het met de opleiding van hun vrienden gaat en in de meeste gevallen is dat ook wederzijds. "Je wil toch weten of ze het naar hun zin hebben." Sommige studenten hebben het verder niet inhoudelijk veel over de studie, andere proberen juist weer wel raakvlakken te vinden met de studie van hun vrienden.

Over het algemeen wordt binnen de vriendenkring van de studenten studie belangrijk gevonden. Dit komt vooral omdat de studenten voornamelijk studerende vrienden hebben. Het contact met vrienden die werken verwatert makkelijk omdat ze in een ander soort wereld zitten. Een student geeft aan dat ze één vriendin heeft in haar vriendenkring die werkt en erg het gevoel heeft dat ze zou moeten studeren. "Het hoort er ook gewoon bij." Een andere student geeft juist aan dat ze bijna alleen maar vrienden heeft die werken. Ze heeft hierdoor echter niet de drang om ook te gaan werken.

#### Samenleving

De docenten zijn van mening dat de balans tussen opleiding en bijbaan niet doorslaat naar de bijbaan. De ouderejaars studenten merken dat het moeilijk is om een stage te vinden. Dit komt volgens hen omdat bedrijven door de kredietcrisis gaan besparen. Hoewel de vierdejaars studenten hier dus wel verandering in merken, zijn ze niet bang voor het vinden van een baan. Volgens hen is er altijd wel vraag naar communicatiemedewerkers. Volgens een andere student zijn er wel degelijk studenten die moeilijkheden verwachten bij het vinden van werk. "Alleen uitblinkertjes vinden nu snel een baan." Bang of niet voor het vinden van een baan, de kredietcrisis is geen reden om een jaartje langer over de studie te doen. Wel wordt de stap om door te studeren kleiner.

## 5.2 Haagse Hogeschool Rijswijk, Technische Bedrijfskunde

De opleiding Technische Bedrijfskunde van de Haagse Hogeschool wordt verzorgd door de vestiging in Rijswijk. De opleiding leidt op tot Bachelor of Engineering en duurt vier jaar. De opleiding wordt door de Keuzegids Hoger Onderwijs 2009 beoordeeld met een totaalscore van 86. Dit betekent dat de opleiding over het algemeen veel beter scoort dan de gemiddelde hbo-opleiding. Bij de NVAO is er geen informatie over deze opleiding bekend.

Op dit moment staan er 210 studenten ingeschreven voor de voltijd opleiding Technische Bedrijfskunde. Het overgrote deel van de studenten zijn mannen tussen de 17 en 20 jaar, voornamelijk van Nederlandse afkomst. Het grootste gedeelte (ongeveer 50%) is afkomstig van de havo, daarnaast is ongeveer 30 procent afkomstig van het mbo. De overige studenten komen van het hbo en het vwo. In februari stromen meestal nog enkele 'afstromers' van de Technische Universiteit in. "Dat zijn onze beste studenten, die vaak na het behalen van het hbo toch weer terugkeren naar de universiteit." Van de 54 studenten die in 2008/09 gestart zijn in het eerste jaar zijn er inmiddels (bij aanvang 2e semester) ongeveer 20 weg, meestal als gevolg van een verkeerde studiekeuze.

Bij Technische Bedrijfskunde zijn 16 docenten werkzaam, veelal in deeltijd. Techniekdocenten worden ingeleend van andere technische opleidingen. Er is weinig verloop. Verloop vindt voornamelijk plaats in of naar leidinggevende functies. Door de afname van het studentenaantal is er op dit moment sprake van enige overformatie (10fte in plaats van 8).

### 5.2.1 Motivatie en ambitie

De studenten die we gesproken hebben, geven aan dat ze erg gemotiveerd zijn voor de opleiding. Met name het praktijkgedeelte waarbij ze contact hebben met bedrijven spreekt hen erg aan. Ook krijgen de studenten naar eigen zeggen opdrachten waar ze iets aan hebben voor later. Ze geven ook aan dat het motiverend werkt, "Wanneer je merkt dat je je ontwikkelt." Eén van de studenten geeft echter aan dat hij wel vanuit zichzelf erg gemotiveerd is, maar dat hij vindt dat de opleiding hier niet aan bijdraagt. De opleiding vermindert soms zijn motivatie; dingen worden slecht georganiseerd en er is een boel rompslomp. Hij noemt hierbij als voorbeeld dat de verdediging van één van zijn projecten telkens wordt uitgesteld. De studenten geven aan dat iedereen aan het begin eigenlijk erg gemotiveerd is. Toch vallen er in de eerste twee jaar een heleboel studenten af. De studenten hebben het gevoel dat de school de motivatie van de studenten een beetje afremt. Zij vinden sommige docenten niet motiverend.

De studenten vinden zichzelf ambitieus. Eén van de studenten geeft aan dat hij zowel binnen als buiten school ambitieus is. De studenten geven aan dat ze hard werken voor hun opleiding, maar dat ze buiten school soms ook erg druk zijn. Dit heeft volgens hen echter geen invloed op hun motivatie voor school. Ze geven aan dat dit echter wel verschilt per student. Er zijn studenten die op de dagen dat ze vrij zijn veel gaan werken. Volgens de studenten die wij spreken, wordt het dan erg moeilijk om het werk voor school goed te doen. Meestal hebben ze drie volle dagen in de week les en hebben ze de andere twee dagen nodig om aan de vakken en projecten te werken. "Als je het werk goed over de tijd verdeelt, is de hoeveelheid goed te behappen", volgens de studenten. "Je moet dus als student een afweging maken tussen een groot sociaal leven en het halen van 6-en of minder sociale contacten en 10-enen. Het is altijd een balans zoeken tussen een sociaal leven en leuke dingen aan de ene kant en hard werken aan de andere kant."

De motivatie en ambitie van studenten hangen volgens docenten af van hun reden voor keuze voor de opleiding. Bij studenten voor wie technische bedrijfskunde de eerste keus was, merken de docenten

dat deze erg gemotiveerd en ambitieus zijn. Bij studenten die een minder overwogen keuze hebben gemaakt, dus die meer lukraak hebben gekozen, is het de vraag of zij echt gemotiveerd zijn. Verder merken de docenten dat studenten die van de universiteit afkomstig zijn omdat zij bijvoorbeeld het niveau niet haalden of omdat ze het te theoretisch vonden, zich voornamelijk richten op het behalen van een diploma. Studenten die afkomstig zijn van de universiteit en die wel al een opleiding voltooid hebben en die technische bedrijfskunde als tweede opleiding volgen, zijn echter wel gemotiveerd. Daarnaast geven de docenten aan dat sommige studenten die met een eerdere gekozen opleiding een negatieve ervaring hebben opgedaan, juist extra gemotiveerd zijn, omdat ze hier wel vinden wat ze willen. Het kan echter wel zo zijn dat deze studenten weer eerder opgeven wanneer de opleiding toch niet helemaal blijkt aan te sluiten bij wat ze willen.

De docenten verwachten dat de meeste studenten die technisch bedrijfskunde doen voornamelijk vanuit intrinsieke motivatie de opleiding volgen. De docenten noemen echter ook een aantal extrinsieke factoren die de studenten motiveren voor de opleiding. Zoals hierboven is aangegeven zijn er studenten die de opleiding volgen met voornamelijk als doel het behalen van een diploma. Daarnaast zijn studenten ook veelal gemotiveerd door het toekomstperspectief dat de studie biedt. Sommige studenten willen graag een eigen bedrijfje opstarten later en met deze opleiding worden ze hier goed op voorbereid. Verder spreekt het projectmatig werken, volgens de docenten, de studenten ook erg aan.

## 5.2.2 Onderwijsfactoren

### Onderwijsaanbod en docenten

De studenten die aan de opleiding Technische Bedrijfskunde beginnen hebben hiervoor volgens docenten meestal gekozen omdat het een studie is die veel aan de praktijk gerelateerd is. Ook de studenten vinden dat de opleiding zich onderscheidt door de praktijkgerichtheid. Volgens docenten zijn de studenten meestal erg ondernemend en sommigen hebben de ambitie om een eigen bedrijfje op te zetten. Hier proberen de docenten op in te spelen door de studenten veel projectmatig te laten werken. Deze projecten zijn zoveel mogelijk in de praktijk gesitueerd. In veel gevallen werken de studenten met vragen uit de praktijk, waardoor ze dus direct te maken krijgen met real-life situaties. Omdat ze te maken hebben met echte opdrachtgevers worden de studenten, volgens de docenten, uitgedaagd om goed te presteren.

Tijdens de projecten wordt in groepen gewerkt. Het thema van het project wordt daarbij op verschillende manieren benaderd. Dat leidt tot beter inzicht en begrip. Een docent geeft aan: "Uitdagend is soms eerst vervelend." Studenten zijn niet altijd in voor bepaalde werkvormen, bijvoorbeeld groepswork. Gaandeweg gaan ze er echter een uitdaging in zien.

Daarnaast is er bij een aantal projecten een wedstrijdelement. Dit element heeft betrekking op projecten die studenten uitvoeren en waarmee ze binnen de opleiding, maar ook daarbuiten, goed kunnen scoren, bijvoorbeeld door een bericht in de krant of een regioverkiezing. Volgens de docenten werkt het idee dat studenten met een project een prijs kunnen winnen motiverend. Sommige studenten zijn soms zo door het wedstrijdelement bevangen dat ze op andere vakken minder goed presteren. Ze vinden de andere vakken minder belangrijk dan het project waar ze mee bezig zijn en ze zien dan nog niet dat ze de kennis uit de theoretische vakken kunnen gebruiken bij een project.

Ook bij de theoretische vakken wordt er volgens docenten voor gezorgd dat ze zoveel mogelijk met de praktijk te maken hebben. Docenten zijn er op gericht leervragen bij de studenten op te roepen. Volgens de studenten verschilt de mate waarin docenten hen goed willen laten presteren. Sommige docenten proberen de theorie en opdrachten aan de werkelijkheid en toekomst te relateren. Andere docenten geven alleen hun vak, zonder daar een leuke draai aan te geven. Dit geldt met name voor

de docenten die theoretische vakken geven. Sommige docenten kunnen gewoon niet goed uitleggen. Studenten vinden het belangrijk dat een docent de stof relateert aan het beroepsbeeld en dat hij zich interactief opstelt tegenover de klas. De studenten geven aan dat wanneer een docent in zijn les praktijkvoorbeelden, vergelijkingen en eigen ervaring gebruikt, maar ook een beetje humor, ze er veel meer uit halen.

Verder vinden de studenten het belangrijk dat een docent ook persoonlijke geïnteresseerd is. Wanneer een docent meer van een student weet dan alleen zijn cijfers, zorgt dit er volgens de studenten voor dat de student meer gemotiveerd is om zich in te zetten voor het vak van die docent. De positie van de docent is in dit geval dus van belang. Hij moet meer tussen de studenten staan dan erboven. Over het algemeen is het contact met docenten volgens studenten makkelijk en informeel. Doordat de opleiding relatief klein is, kennen de meeste docenten de studenten wel bij naam en is het makkelijk om bij iemand binnen te lopen. Dit zorgt ervoor dat de begeleiding bij projecten makkelijk verloopt.

### **Aantal contacturen**

De studenten vinden het aantal contacturen goed. Het is niet te weinig omdat ze makkelijk bij een docent binnen kunnen lopen als ze vragen hebben. De studenten geven aan hun problemen met betrekking tot een project liever kort met de docent per groepje te bespreken. Er zijn echter ook groepslessen voor de projecten waarin problemen van de groepjes worden behandeld. Omdat elk groepje een andere opdracht heeft, is het lastig om de problemen in zijn algemeenheid te bespreken. Dit kan leiden tot chaos in de klas. Wellicht zou de contacttijd van de groepslessen beter individueel per groepje besteed kunnen worden.

De docenten geven aan dat binnenkort het aantal contacturen dat een docent tot zijn beschikking heeft wordt verminderd. De docent-student ratio ligt nu op 1:21 en zal straks 1:25 worden. De docenten hebben dan dus minder tijd om per student te besteden. Ze willen echter de studenten wel de begeleiding geven die ze nodig hebben. Dit levert bij de docenten een zekere spanning op. Omdat ze de studenten wel willen begeleiden maar hier face-to-face de tijd niet voor hebben, zal de vorm van het contact veranderen naar bijvoorbeeld mededelingen via blackboard. Het gevaar is dat docenten er eigen tijd in gaan steken, maar dus ook dat studenten er wat betreft face-to-face contact op achteruit gaan.

### **Toetsing**

Projecten worden grotendeels beoordeeld met een groeps cijfer. Studenten moeten het product dat het project oplevert verdedigen tegenover de docent en de klas. Daarnaast maken ze een productverslag waarin ook een procesverslag is opgenomen. Dit procesverslag bevat een gedeelte over het groepsproces, maar ook een verslag van het ontwikkelingsproces van elke student uit het groepje. Naar aanleiding van de presentatie geeft een docent in een kort gesprek feedback aan de studenten over de presentatie. De studenten geven aan dat de eisen aan de projecten streng zijn. Het verslag wordt ook door de docent beoordeeld en de feedback wordt teruggekoppeld aan de studenten. De studenten krijgen voor het gehele project uiteindelijk een cijfer. Dit is meestal een groeps cijfer en soms een individueel cijfer. Dit hangt af van de individuele prestaties tijdens het project. De verschillen zijn gemiddeld één punt per groep, maar het komt ook wel eens voor dat één of twee studenten uit een groepje voor een project zakken. Dit is ook de ervaring van de studenten. Zij vinden het vervelend "Wanneer een slecht teamlid met de rest van het team meesukkelt, dus profijt heeft van het werk van de groep en ook dezelfde beoordeling krijgt als de rest van de groep." De projecten worden beoordeeld op basis van een vastgestelde lijst met punten, niet op basis van "een gevoel". Bij de projecten liggen de cijfers tussen een 4 en een 8 à 9. In een enkel geval wordt er in de eindfase van de opleiding bij stage of afstuderen door een student een 10 gehaald. Een docent geeft aan dat in theorie een student wel een 1 zou kunnen halen, maar alleen in het geval dat iemand echt niks heeft

gedaan en dat gebeurt zelden. De spreiding in cijfers is volgens de studenten motiverend. “Op het moment dat een groepje een 4 heeft en ziet dat een ander groepje een 8 heeft, zien ze dat dat ook mogelijk is en zullen harder werken om dit te bereiken.”

Naast de projecten worden er ook schriftelijke toetsen afgenomen. Het aantal toetsen is vanuit het beleid beperkt. Per semester wordt gestreefd naar ongeveer zes toetsen, wat inhoudt dat een student maximaal twee toetsen in een tentamenweek heeft. Deze beperking is gesteld om te voorkomen dat studenten in een tentamenweek naast het inleveren van veel verslagen en evaluaties overbelast worden met toetsen.

### **Niveau**

Uit beide gesprekken blijkt dat het ambitieniveau van de opleiding hoog ligt. Volgens docenten wordt er veel van de studenten gevraagd, niet alleen wat betreft de hoeveelheid werk, maar ook wat betreft de kwaliteit. Zo geeft een docent aan dat studenten soms naar dezelfde opleiding in een andere plaats gaan omdat daar de eisen lager liggen. Volgens studenten is het een ambitieuze opleiding. “Er staat je wel wat te wachten.” Ze ervaren de opleiding ook als pittig. Dat komt onder meer door de hoeveelheid aan opdrachten en de kwaliteit die daarvan verwacht wordt. In het tweede jaar zijn ze gemiddeld met vier projecten bezig. De studenten vinden dit niet erg, omdat het hen voorbereid op de praktijk en op de toekomst.

De docenten geven aan dat de reputatie van de school hoog is. Al jarenlang hoort de opleiding bedrijfskunde (waar technische bedrijfskunde een onderdeel van is) bij de beste drie van het land. Technische Bedrijfskunde staat in de lijst van 32 uitblinkende hbo-opleidingen (Keuzegids) van in totaal ruim 1.000 opleidingen. Technische Bedrijfskunde staat op de 13<sup>e</sup> plaats en is de beste opleiding Technische Bedrijfskunde in Nederland volgens die lijst. Volgens docenten wil de opleiding graag vasthouden aan het huidige niveau, ook in verband met accreditatie. Het werk daarvoor sneeuwt echter soms onder door het werk voor studenten. Zeker als de docent-student ratio verandert zal het moeilijker worden tijd vrij te maken om gericht aan de kwaliteit te werken.

### **Cultuur**

Volgens de docenten wisselt het per groep of er een sfeer heerst van ‘uitblinken mag’. Maar er wordt door studenten “geen stoer gedrag vertoond met betrekking tot het halen van een 6-.” De studenten geven zelf ook dat ze graag goed willen presteren, “Maar het moet wel leuk blijven. Als je een vak heel moeilijk vindt en je hebt alles er aan gedaan dan kan een 6,5 ook motiverend zijn.” Volgens docenten proberen studenten in de loop van hun studie de eventuele gemakzucht die ze van de vooropleiding kennen kwijt te raken. Een docent geeft aan dat er in het eerste jaar toch veel studenten zijn die het niet uitmaakt wat voor cijfer ze halen. Dit hangt volgens hem echter samen de naïviteit die leeft onder de eerstejaars studenten. Ze hebben vaak niet door hoe snel de tijd gaat en proberen op een “trial and error” manier om de tentamens en opdrachten te volbrengen. Sommige studenten zijn (te) snel tevreden. In latere jaren worden ze zich meer bewust van goed presteren en gaat het belang van goede cijfers meer spelen. Bijna alle studenten hebben een bijbaantje. Dat staat soms in de weg bij het leveren van optimale prestaties. Een andere docent geeft aan dat het ook verschilt per student. Sommige studenten zijn heel ambitieus. Zij besteden meer tijd aan hun stage, schrijven hun verslag in het Engels. Sommigen van hen lopen hierdoor studievertraging op en een aantal docenten vraagt zich af of deze studenten niet te ambitieus zijn. Daarnaast zijn er studenten die voornamelijk een 6- halen. In latere jaren valt echter wel op dat ondanks de 6- en bij deze studenten een leersprong heeft plaatsgevonden.

De docenten merken dat studenten elkaar ook stimuleren: “Ze zitten elkaar achter de vorden en ze spreken elkaar aan op prestaties bij diverse vakken.” Daarnaast houden studenten tijdens de stageperioden ook contact met elkaar en vragen elkaar feedback bij moeilijkheden. Studenten nemen

tijdens hun stage ook deel aan een intervisiegroepje. Een docent merkt op dat deze groepjes aan de ene kant dus heel motiverend kunnen werken, maar aan de andere kant in sommige gevallen ook leiden tot onzekerheid. Daarnaast merken de docenten dat studenten kritischer worden in de loop der tijd bij het samenstellen van een projectgroep. Soms willen ze bepaalde mensen niet in hun groep. Ze verwachten veel van elkaar en op het moment dat een van de groepsleden niet aan de verwachtingen voldoet, leidt dit soms tot problemen in de samenwerking. Om problemen te voorkomen maken de groepjes van tevoren contracten waarin ze beschrijven wie wat doet. Dat doen ze soms zo uitgebreid dat daar teveel tijd mee verloren gaat. Ook studenten zelf geven aan dat ze bewust medestudenten opzoeken waarmee ze goed kunnen samenwerken. Ze doen dit omdat ze weten dat ze met diegene goed kunnen presteren. Een andere manier waarop studenten elkaar motiveren is door samen op school af te spreken om te leren. Ze doen dit omdat ze dan beter leren dan thuis. Daarentegen zijn er ook studenten die beter individueel leren en die daarom juist niet op school afspreken. Dit zijn volgens de studenten veelal havo-mensen.

De studenten geven aan dat sommige docenten hen pushen om hun best te doen. Andere docenten maakt het echter niet uit wat je doet. De studenten geven aan dat bij te veel vrijblijvendheid vanuit de docent ze makkelijker afhaken. Later merken ze echter wel dat ze het dan niet redden. Ze geven aan dat docenten hen niet stimuleren om naar de les te komen. Ze begrijpen ook dat een docent minder gemotiveerd is om een student te helpen wanneer deze niet komt.

### **Beleid**

De docenten geven aan dat de prestatiecriteria gedeeltelijk vast liggen. Dit zijn algemene criteria. De docenten houden naast deze criteria de student zelf ook in het oog. Bij de studieloopbaanbegeleiding wordt er meer individueel naar een student gekeken en wordt ook met de student zijn ontwikkeling besproken. Naast de studieloopbaanbegeleiding moeten de studenten bij de projectvakken hun eigen leerlijn volgen. Dit doen ze aan de hand van een zelfevaluatie, die een onderdeel is van het procesverslag van een project. Hierdoor kunnen studenten inmiddels vrij goed inschatten hoe ze presteren.

Verder wordt er binnen de opleiding gewerkt met competentiegericht leren. Alle studenten moeten dezelfde competenties behalen, de manier waarop de dat doen kan echter verschillen. Doordat studenten zich gaan specialiseren aan de hand van keuzeonderdelen, ontstaat daar veel variatie in en zijn studenten als bedrijfskundigen deskundig op verschillende vlakken. Een docent geeft aan dat "Je als docent wel voor ogen houdt welke competenties studenten na vier jaar in elk geval moeten hebben." Door te werken met competenties blijkt ook dat de meest competente student niet degene hoeft te zijn die de hoogste cijfers op toetsen haalt. Het gaat om meer dan analytisch vermogen.

### *Verbeterpunten*

De studenten weten niet goed wat de opleiding in het beleid zou moeten veranderen om hen meer uit te dagen. Het enige dat ze kunnen aangeven is dat de bedrijvendag waarbij bedrijven worden uitgenodigd op school om iets te vertellen, niet echt aanslaat en dat de opleiding daar meer uit zou kunnen halen. Zo geven veel bedrijven die op zo'n dag aanwezig zijn aan dat er binnen hun bedrijf geen werk is. Dit werkt niet echt motiverend voor de studenten.

De opleiding neemt deel aan een experiment met betrekking tot het verhogen van de norm voor een negatief studieadvies. Daarnaast wil het management twee varianten maken van de opleiding: één variant waarbij de opleiding versneld doorlopen kan worden en één variant waarbij de opleiding in een langzamer tempo doorlopen kan worden. Door de verschillende tempo's waarin de opleiding gevolgd kan worden, kan wat betreft de begeleiding beter aangesloten worden bij de student. Dit is onder meer nodig door de aanstaande wijziging in de docent-student ratio.



### **Faciliteiten**

De studenten geven aan dat de computers onder de maat zijn. Er staan verouderde programma's op en de printer werkt vaak niet. De opleiding verhuist echter volgend jaar naar Delft en daar zullen wel nieuwe computers aanwezig zijn.

### **Onderwijssysteem**

#### *Afstemming met voorbereidend en vervolgonderwijs*

Als toelatingseis geldt een havo-, vwo- of mbo-diploma (middenkader- of specialistenopleiding mbo-niveau 4). Studenten met een havo-diploma zijn toelaatbaar wanneer ze een profiel Natuur & techniek, Natuur & gezondheid of Economie & maatschappij hebben gevolgd. Met deze profielen zijn ook studenten met een vwo-diploma toelaatbaar. Ook studenten met een vwo-diploma met het profiel Cultuur & maatschappij worden toegelaten, mits zij wiskunde a 1 en 2 en natuurkunde 1 hebben gedaan. Met ingang van 1 augustus 2009 wordt deze laatste groep studenten niet meer toegelaten.

#### *Begeleiding van leerlingen*

In het eerste jaar van de opleiding wordt ervoor gezorgd dat alle studenten een bepaald niveau hebben. Na het eerste jaar moet iedereen wat betreft kennis en vaardigheden een beetje op dezelfde lijn zitten. Hier wordt door de studieloopbaanbegeleider van elke student op toegezien. Verder helpt de studieloopbaanbegeleider studenten wanneer zij iets anders willen en vraagt hij ook nadrukkelijk of ze echt door willen gaan met de opleiding als het niet helemaal lekker loopt. Als het echt niet goed gaat met de prestaties van de student en hij wel aangeeft de opleiding te willen vervolgen, dan moet hij een voorstel indienen voor de manier waarop hij zijn prestaties gaat verbeteren of zijn problemen gaat oplossen. Hij levert dit in bij de studieloopbaanbegeleider en hij legt dit voor aan de opleiding. Zij keuren dit goed of komen met een tegenvoorstel en daar moet de student zich dan aan houden. De studenten geven aan dat de studieloopbaanbegeleider de studenten goed begeleidt in hun schoolcarrière.

#### *Keuzemogelijkheden*

In het 'oude onderwijs' had de opleiding drie specifieke richtingen. Nu zijn de studenten veel vrijer in de keuzes die zij maken voor vakken en een richting. Zo kunnen studenten in het tweede jaar 15 studiepunten naar eigen keuze invullen en in het vierde jaar kunnen zij in naast het afstudeerproject een of meer minors kiezen. Dat kan binnen Technische bedrijfskunde, maar het mag – soms pas na goedkeuring – ook daarbuiten. In het derde jaar worden twee stages gelopen. Dit kan bij bedrijven zowel in binnen- en buitenland. Volgens docenten is het te verwachten dat de studenten door deze keuzes meer gemotiveerd en uitgedaagd worden.

## **5.2.3 Factoren buiten het onderwijs**

### **Ouders**

Bij alle studenten die we gesproken hebben staan de ouders achter de keuze voor de opleiding en steunen hen daarin. De studenten geven aan dat voordat ze aan de opleiding begonnen hun ouders hen wel probeerden te stimuleren om een hbo-opleiding te gaan doen. Dit is met name van toepassing op de twee studenten die van het mbo afkomen. In de loop van de studie zijn de ouders van de geïnterviewde studenten minder druk gaan zetten achter goed presteren. De studenten geven aan dat ze gemotiveerd en ambitieus zijn en dat hun ouders dat ook zien. Zij hoeven hen ook minder achter de broek te zitten. De studenten zien het als hun eigen verantwoordelijkheid om goed te presteren en iets te bereiken.

### **Vrienden**

De studenten die van het mbo afkomen, geven aan dat veel van hun vrienden inmiddels werken. Het contact met hen verwatert omdat ze langzaam uit elkaar groeien en minder tijd hebben voor

contacten. Een groot deel van de huidige vriendengroep bestaat dus uit studerende vrienden. Of deze vrienden opleiding belangrijk vinden en praten met elkaar over de opleiding is onduidelijk. Een andere student geeft aan dat hij vooral veel vrienden heeft vanuit de studievereniging en dat ze elkaar daar wel stimuleren en motiveren.

### **Samenleving**

De studenten geven aan dat “Ze goed in de markt staan als technische bedrijfskundige. Er zal altijd wel vraag naar hen zijn.” Ze merken nog niet dat de kredietcrisis daar van invloed op is. Ze zijn dus ook niet bang dat er geen werk is als zij de opleiding hebben afgerond.

## 6 Opleidingsbeschrijvingen wo

### 6.1 TU Delft: BSc Werktuigbouwkunde en BSc Maritieme Techniek

De BSc-opleidingen Werktuigbouwkunde en Maritieme Techniek vallen onder de faculteit Werktuigbouwkunde, Maritieme Techniek en Materiaalwetenschappen.<sup>12</sup> Het aantal bachelor- en masterstudenten bij de faculteit 3mE ligt rond de 2.350. In het cursusjaar 2008/09 lag de bachelorinstroom van Werktuigbouwkunde op 375 studenten en van Maritieme Techniek op 75. Voor 2009 wordt een stijging verwacht naar respectievelijk 450 en 80 eerstejaarsstudenten. Het aantal wetenschappelijk medewerkers van de faculteit is 360 (vast en tijdelijk). Het personeelsverloop is normaal; de vacatures die uitstaan hebben betrekking op vervanging van personeel dat met pensioen gaat en uitbreiding van het aantal medewerkers (promovendi). Op dit moment heeft de faculteit 40 vacatures waarvan de focus ligt op uitbreiding van personeel, met name in de maritieme sector. De uitval van studenten in de bachelorfase is 45 procent, waarvan een derde in het eerste jaar uitvalt. Vanaf 2009/10 hanteert de opleiding een bindend studieadvies (eis 50% gehaald binnen het eerste jaar).

De opleiding Werktuigbouwkunde wordt door de Keuzegids Hoger Onderwijs 2009 beoordeeld met een totaalscore van 46. De opleiding Maritieme Techniek heeft een totaalscore van 48. Dit betekent dat beide opleidingen over het algemeen minder goed scoren dan het gemiddelde van technische wo-opleidingen. In de Keuzegids Hoger Onderwijs 2009 staat vermeld dat voor beide opleidingen geldt dat de zwaarte van het programma tot de meeste studievertraging leidt. Positief is dat de werkgroepen klein zijn. Het algemeen oordeel van de NVAO is positief: in 2007 heeft de NVAO accreditatie verleend aan beide opleidingen. De opleiding Werktuigbouwkunde heeft ook meegedaan aan een pilot voor de nieuwe accreditatie. Daarbij ontstond eveneens een positief beeld.

#### 6.1.1 Motivatie en ambitie

Uit de interviews blijkt dat de studenten zeer gemotiveerd zijn voor de opleiding. De meeste vakken sluiten volledig aan bij hun interesse en "Als de vakken bij je interesse aansluiten ben je meer gemotiveerd." Enkele verplichte onderdelen van de opleiding, zoals onder andere 'People Skills' (sociale vaardigheden) vinden de studenten minder interessant. Dit en andere niet-technische onderdelen maken altijd deel uit van een project waar studenten veel tijd aan besteden. Volgens de studenten neemt het onderdeel People Skills relatief veel tijd in beslag. De studenten besteden liever aandacht aan de vakken die direct te maken hebben met Werktuigbouwkunde of Maritieme Techniek. Volgens de docenten kunnen sommige elementen van het onderdeel People Skills beter in de projecten van het tweede dan van het eerste jaar geprogrammeerd worden.

De studenten zijn niet zozeer aan de opleiding begonnen vanwege het goede toekomstperspectief (er zijn veel banen op het gebied van Werktuigbouwkunde of Maritieme Techniek). De inhoud van de baan die je met deze opleiding kunt gaan doen, motiveert de studenten wel. "Je weet wel dat je heel veel kan met deze studie, dus dat is wel motiverend. Met Werktuigbouwkunde kom je heel goed terecht." Docenten zijn van mening dat de motivatie van studenten met name extrinsiek is. "Wanneer studenten aan hun master beginnen, zie je de knop omgaan, de scoringspercentages van studenten stijgen en er is ook bijna geen uitval meer." Hoe dichter de studenten bij het behalen van hun diploma komen, hoe meer gemotiveerd zij raken.

<sup>12</sup> Engels: Faculty of Mechanical, Maritime and Materials Engineeringen, 3mE.

De studenten vinden zichzelf ambitieus. Zij willen goede cijfers halen omdat zij een goede baan willen hebben. Sommige studenten geven aan dat zij voor het hoogst mogelijke cijfer gaan. Door anderen wordt opgemerkt dat zij het niet heel belangrijk vinden in de bachelorfase een 8 of een 9 te halen voor een vak. Volgens sommige studenten wordt er naar de bachelorcijfers later niet echt gekeken. De echte ambities komen volgens hen pas los op het moment dat zij aan de afstudeerfase beginnen of wanneer zij met een baan starten: "Je kunt jezelf pas echt van de rest onderscheiden in de afstudeerfase of in je baan."

Studenten en docenten geven aan dat de motivatie en ambitie persoonsgebonden zijn. Eén van de studenten heeft het idee dat degenen die stoppen met de opleiding vaak jongens zijn. Ook docenten hebben dit idee. Zij geven aan dat het statistisch gezien moeilijk te zeggen is of er echt een verschil is tussen jongens en meisjes omdat slechts acht procent van de studentenpopulatie uit meisjes bestaat. "Het idee bestaat dat meisjes beter door de opleiding heen komen. Meisjes schrijven netter, waardoor zij minder fouten maken in berekeningen. Door de schrijfwijze van jongens kunnen zij fouten in berekeningen maken door slordigheden." Het mogelijke verschil tussen meisjes en jongens kan volgens docenten ook ontstaan doordat meisjes zich tussen de jongens staande moeten houden en misschien bewuster hebben gekozen voor een technische studie.

### 6.1.2 Onderwijsfactoren

#### Docenten en onderwijsaanbod

Sommige docenten zijn volgens de studenten heel erg goed. Bij goede docenten zijn de collegezalen meestal helemaal gevuld. Bij minder goede docenten zijn de collegebanken minder vol. Sommige docenten zijn bijvoorbeeld onverststaanbaar, wat studenten ervan kan weerhouden naar hun colleges te gaan. Wat een goede docent onderscheidt van een minder goede docent is enthousiasme en structuur kunnen aanbrengen in de lesstof. Daarnaast geven de studenten van Maritieme Techniek aan dat het van belang is dat de boeken en readers voor gebruik bij de vakken 'up to date' zijn. "Het gebruik van oude readers werkt niet ideaal. Het is oude stof, dat werkt niet motiverend. Nu gaat het compleet anders dan vroeger."

In het accreditatiebesluit van de NVAO is over het onderwijsaanbod van de opleiding Werktuigbouwkunde te lezen: "Het programma bestaat in hoofdzaak uit cursussen met een sterk wetenschappelijke en technologische basis en heeft daarmee een 'klassieke structuur'. Projecten maken ongeveer 30 procent van het programma uit; ze zijn onder meer gericht op de ontwikkeling van engineering competenties." Over de opleiding Maritieme Techniek wordt het volgende gemeld: "Het didactische concept wordt gevormd door klassikaal onderwijs en projecten. De eerste categorie bestaat uit colleges aangevuld met werkgroepinstructies, oefeningen en zelfstudie. Deze activiteiten zijn goed voor 67 procent van de studielast. Studenten worden intensief in contact gebracht met het maritieme bedrijfsleven door middel van bezoeken, stages, individuele projecten, groepsprojecten, opdrachten en gastcolleges."

Om colleges voor eerstejaarsstudenten aantrekkelijk te maken, geeft de docent Materiaalkunde studenten de opdracht het boek behorende bij het vak voor de colleges thuis door te lezen. In plaats van het boek tijdens de colleges in zijn geheel te bespreken, kan de docent op deze manier de kernpunten uit de te lezen stof in het eerste uur bespreken en deze aanvullen met nieuwe informatie. Het tweede uur wordt gebruikt voor het oefenen met de stof. De studenten maken in groepjes sommen, waarbij zij hulp kunnen krijgen van elkaar en van de docent en aanwezige assistenten. "Wanneer studenten eerst de stof lezen, valt het kwartje als ze ermee aan de slag gaan." Door het werken in groepjes leren de studenten ook samen te werken. Deze manier van doceren vindt plaats in het eerste jaar, mede ook om de overgang van de middelbare school naar de universiteit makkelijker te maken voor studenten. Deze werkwijze lijkt te werken; de docent ziet een positief verband tussen

het bijwonen van de colleges en het cijfer dat wordt gehaald voor het vak. Studenten die colleges missen kunnen via Collegerama van Multimedia Services het college op video terugzien.

Om vakken te evalueren wordt elk vak afgesloten met een evaluatieformulier dat door de studenten wordt ingevuld. Een voorbeeldvraag op het evaluatieformulier is: Is het doel van het vak duidelijk?

Tijdens de studie worden de studenten gemotiveerd door de uitdagende projecten die zij uitvoeren. Aan het eind van het eerste jaar vindt er bijvoorbeeld een competitie plaats tussen verschillende projectgroepen. De projectgroep die de opdracht het beste heeft uitgevoerd, is de winnaar. Dit werkt uitdagend voor de studenten en trekt vaak aandacht van veel landelijke media. Wat ook motiveert is dat de studenten de theorie die zij leren direct in de praktijk kunnen toepassen door middel van de projecten.

### **Aantal contacturen**

De studenten vinden dat er voldoende contacturen zijn. "Wij hebben wel heel veel college als ik dat vergelijk met hoeveel college vrienden van mij hebben." De studenten hebben elke dag college, gemiddeld komt het volgens hen neer op 16 uur per week. Deze colleges zijn niet verplicht. De studenten zijn over het algemeen de meeste tijd kwijt aan de projecten die zij uitvoeren. Volgens de accreditierapporten besteden studenten gemiddeld 32 uur per week aan de opleiding, terwijl daar 42 uur voor staat.

Organisatorisch gezien probeert de opleiding altijd een goede afstemming te krijgen in de leerlijnen. "Dit kan altijd beter. De programmering is soms lastig. Soms zou je een vak liever in het eerste jaar aanbieden, maar dit kan niet altijd vanwege het volle programma." Een probleem bij de programmering is dat er sinds kort een halfjarige minor in het derde jaar van de bachelor zit. Docenten en directie moesten daarom keuzes maken welke vakken zij wel en niet in de major wilden houden. Naast de inhoudelijke programmering let de opleiding er ook op niet te veel kleine vakken aan te bieden.

### **Toetsing**

De prestaties van studenten worden getoetst door middel van klassieke toetsen, waarbij een cijfer van 1 tot en met 10 wordt gegeven. Wanneer de cijfers van tentamens bekend zijn, zijn deze zichtbaar in Blackboard. Studenten moeten zelf het initiatief nemen als zij de beoordeling van hun eigen tentamen in willen zien. In het verleden hebben docenten, voordat zij het tentamen beoordeelden, groepsgesprekken met studenten gevoerd over het juiste antwoord op een vraag om goede feedback te geven en om mogelijke ambiguïteit in de vraagstelling aan het licht te brengen. Op deze sessies kwamen slechts weinig studenten af, waardoor dit nu niet meer structureel plaatsvindt. Er wordt breed beoordeeld door docenten. Volgens de studenten is het bij sommige vakken zo dat meer dan de helft faalt en tegelijkertijd ook hele hoge cijfers worden gehaald door andere studenten. Om studenten te stimuleren hoge prestaties te leveren is recentelijk TU-breed de beslissing genomen dat alleen een zes of hoger als voldoende wordt beschouwd. Een 5,6 (afgerond 5,5) zal vanaf 2009/10 niet meer voldoende zijn als eindcijfer van een vak.

Bij bepaalde vakken zetten docenten klassementen in. Bij deze vakken worden dan tussentijdse toetsen ingezet, waar studenten bonuspunten voor kunnen krijgen. Deze bonuspunten nemen ze mee naar het eindtentamen van een vak. "Op deze manier leer je de lesstof geleidelijk aan en hoef je niet één of twee weken voor een tentamen alle stof nog te leren." Docenten zetten deze tussenklassementen vaak in bij 'struikelvakken'. De docenten kunnen de klassementen op eigen initiatief inzetten. Voorwaarde is dat het eindtentamen voldoende gemaakt moet worden om de bonuspunten van kracht te laten zijn op het eindcijfer. "We willen niet dat studenten het tentamen slecht maken omdat zij bonuspunten hebben gehaald en op zo'n manier makkelijk door kunnen gaan."

De beoordeling van projecten is volgens studenten over het algemeen anders dan de beoordeling van tentamens. Voor projecten ontvangen de studenten een cijferbeoordeling, maar vaak ook inhoudelijke feedback. Dit hangt ook wel weer af van de docent en kan per project verschillen. Bij projecten krijgen de studenten vaak tussenrapportages en aan de hand van de feedback moeten zij 'het product' aanpassen.

De opleiding is in bespreking over het voorstel een pretoets in te voeren. Wanneer studenten de pretoets van een vak niet halen, wordt het tentamen niet nagekeken. "Het is eigenlijk een aanfluiting wanneer studenten een 2 halen voor een tentamen. Om dit tegen te gaan is het idee van het invoeren van een pretoets ontstaan. Het is ook bedoeld om docenten niet op te zadelen met werk van studenten dat ontoereikend is." Een andere techniek die al wel wordt gebruikt, is het opnemen van enkele multiplechoicevragen in een tentamen. Wanneer een tentamen uit zowel multiplechoicevragen als open vragen bestaat, wordt in eerste instantie gekeken naar de multiplechoicevragen. Wanneer deze slecht gemaakt zijn, wordt de rest van het tentamen niet meer nagekeken. Daarnaast is de opleiding samen met studenten bezig het gebruik van portfolio's in te voeren. De invoering van portfolio's is een voorbeeld van een ontwikkeling die bedoeld is om studenten te motiveren.

### **Niveau**

De studenten geven aan dat de werkdruk van de opleiding over het algemeen hoog is door de combinatie van projecten en tentamens. De werkdruk kan per vak wel verschillen. De studenten geven aan dat het niveau van de opleiding haalbaar is als je voldoende leert voor de vakken. "Vaak is het gewoon veel: als je goed leert is het wel te doen." Hieruit blijkt dat de opleiding voor de meeste studenten niet te moeilijk is, maar dat zij door de hoge werkdruk soms niet voldoende tijd kunnen vinden om lang genoeg voor een tentamen te studeren. "Wanneer je langer leert voor een bepaald vak, kun je een hoger cijfer halen." Vooral het werken in projectgroepen neemt volgens studenten erg veel tijd in beslag. "Soms zijn we een half jaar met een project bezig en dat moet je dan echt halen." In een projectgroep zijn de studenten afhankelijk van elkaar. Dit heeft over het algemeen een motiverende werking, maar het hangt uiteraard ook af van de groepssamenstelling: "Wanneer jij een taak niet goed afrondt, hebben de anderen daar last van." Om te voorkomen dat één student de kar moet trekken, wordt bij het vormen van projectgroepen rekening gehouden met het niveau van de deelnemers.

Docenten melden: "Het niveau van de opleiding is behoorlijk aan de maat. Wanneer studenten 40 uur per week aan hun studie besteden, biedt de studie een heel mooi programma." Over het algemeen wordt de opleiding Werktuigbouwkunde als zwaar gezien en de opleiding Maritieme Techniek als iets minder zwaar. Daarbij speelt ook het feit dat Maritieme Techniek een duidelijk en afgebakend toepassingsgebied kent dat helpt bij de motivatie van de studenten.

### **Beleid**

Bij het vormen van projectgroepen wordt sinds dit jaar onderscheid gemaakt tussen de beste 20 procent van een jaar en 'de rest'. Studenten die tot de top 20 procent behoren, worden bij elkaar in projectgroepen geplaatst. De studenten die niet tot de beste 20 procent behoren, worden at random in groepen geplaatst. De reden hiervoor is te zorgen voor een gelijk niveau van de studenten in een groep. "Of dit goed is, blijft de vraag. Op deze manier voorkom je wel dat studenten gaan meeliften." Omdat de motivatie en ambitie per student verschillen, zorgt deze structuur er volgens studenten voor dat het prettig werkt in een projectgroep: "Je zit met gelijke mensen wat betreft motivatie- en ambitieniveau." Op deze manier wordt volgens de studenten veel geïnvesteerd in de top 20 procent, maar "Het zou ook goed kunnen zijn om in de laagste 20 procent te investeren."

De studenten moeten bepaalde vakken uit het eerste jaar gehaald hebben voordat zij aan een project kunnen beginnen in het tweede jaar. De studenten onderschrijven deze regel: “Je hebt bepaalde kennis nodig om bepaalde dingen te kunnen doen, dus dan is het goed dat je sommige vakken gehaald moet hebben voordat je verder kan.” Verder moeten studenten vanaf volgend jaar in het eerste jaar 30 studiepunten (50%) halen om verder te kunnen gaan met de opleiding. In principe vinden de studenten dit goed, maar voor sommige gemotiveerde en ambitieuze studenten die ook veel naast hun studie doen is de regel ‘lastig’. “Vroeger vond de universiteit het belangrijk dat de studenten veel naast hun studie deden, nu ligt de focus veel meer op de studie.” De 30 studiepunten zijn verder nodig om aan het einde van eerste jaar een snuffelstage te mogen lopen. Deze stage wordt door sommige studenten als zeer motiverend en uitdagend ervaren omdat zij daardoor met de praktijk bezig zijn. “Je bent je heel bewust van je eigen verantwoordelijkheid en het vergt zelfdiscipline. Je kunt tijdens de stage veel vragen stellen.” De stage duurt drie weken en wordt in de zomervakantie uitgevoerd. Overigens laat de statistiek zien dat als een student in het eerste jaar minder dan 15 studiepunten haalt, hij weinig kans heeft de BSc-opleiding met succes af te ronden. Boven de 30 studiepunten is die kans reëel.

Het laatste jaar heeft de opleiding een slag gemaakt op het gebied van ambitieus en prestatiegericht zijn. Er is een TopTrack vanaf het tweede jaar en een Young Professional programma vanaf het eerste jaar. Studenten in de TopTrack mogen zelf beslissen waar zij in hun studie nog verder behoefte aan hebben. “Op dit moment wordt er bijvoorbeeld een internationaal project gedraaid, wat volledig op initiatief van de studenten is opgezet.” Om in de TopTrack te komen moeten de studenten eerst hun capaciteiten laten zien in het eerste jaar. De beste vijf procent van het afgelopen eerste jaar krijgt een uitnodiging te solliciteren voor de TopTrack. Op de website lezen we over de TopTrack: “De studenten worden uitgenodigd om een motivatiebrief te schrijven waarin ze kunnen aangeven of ze mee willen doen aan de TopTrack. Een TopTracker ben je als je graag mee wilt doen om je toekomstige werkveld verder te verkennen. Dat betekent dat je actief mee wilt kijken naar mogelijkheden die de wetenschap, het bedrijfsleven en de overheid aan onze ingenieurs bieden. Je doet met je groep vooronderzoek, gaat buiten de deur praten, doet mee aan case studies, excursies, enzovoorts.” De TopTrack is dit jaar van start gegaan en bestaat nu uit 50 studenten. Eén van de studenten zegt over TopTrack: “Als je iets zelf bedacht hebt, is het sneller leuk.” De docenten verwachten dat het uitzicht om bij goede prestaties in het tweede jaar deel te kunnen nemen aan de TopTrack motiverend en uitdagend werkt voor eerstejaarsstudenten. Dit zal later onderzocht worden vanwege het feit dat de TopTrack pas dit jaar van start is gegaan. Ook voor docenten is TopTrack positief vanwege een toename in enthousiasme bij studenten.

Volgens de website is een Young Professional een student die op basis van goede informatie bewuste keuzes maakt. Om studenten te helpen Young Professional te worden gaan de opleidingen meer aandacht besteden aan zaken als talent (in brede zin), motivatie en inzet (studiehouding). Activiteiten die de opleidingen in dit verband ondernemen zijn bijvoorbeeld een studiebegeleidingsprogramma en een workshop Doelen Stellen voor eerstejaars.

Over bovenstaand beleid van de opleiding merkt één van de studenten op: “Het is boeiend daarom doe ik deze studie. Ik heb geen regels nodig om me te laten boeien voor de opleiding, zoals de 30 studiepuntenregel in het eerste jaar, dat is een beetje hbo-achtig.” De andere studenten vinden ook dat het uiteindelijk allemaal om hun eigen verantwoordelijkheid en persoonlijke motivatie draait. Dit lijkt belangrijker dan uitdagingen als TopTrack of de projectgroepcompetitie.

### **Cultuur**

Volgens de docenten heerst er binnen de opleidingen een cultuur waarin uitblinken mag en worden studenten ook gestimuleerd om uit te blinken. De verwachtingen die docenten hebben van studenten die aan de opleiding beginnen, zijn afhankelijk van het gemiddelde eindcijfer voor Wiskunde en

Natuurkunde en van de motivatie. De kans op goede resultaten is het hoogst als het gemiddelde eindcijfer van deze vakken een 7,5 of hoger is en als de motivatie goed is. Tussen het begin van de studie en het einde van het eerste jaar kan nog veel veranderen in het motivatieniveau van studenten. "Bij sommige studenten gaat het licht aan, bij andere gaat het licht uit. De studenten die uiteindelijk minstens 30 studiepunten hebben gehaald in het eerste jaar komen er wel." Vandaar dat 30 studiepunten als ondergrens voor een positief, bindend studieadvies gehanteerd gaat worden.

Docenten merken dat studenten elkaar motiveren. Studenten in het eerste jaar krijgen allemaal een studentencoach aangewezen. De studentencoach is een hogerejaars student die begeleiding aan eerstejaarsstudenten geeft en hiervoor een training heeft doorlopen. "De studentencoaches fungeren als een soort mentor en bedenken ook voortdurend dingen om de eerstejaarsstudenten uit te dagen en te motiveren." In het eerste jaar worden studenten ook ingedeeld in groepjes van acht tot negen studenten waarin zij de projectopdrachten uitvoeren. Goede studenten motiveren elkaar. Soms zitten er ook studenten in een groep die met de anderen meeliften. Wanneer dit plaatsvindt grijpt de studentencoach in. De studenten voegen hier aan toe dat studenten het niet zo erg vinden als iemand een keer een onvoldoende haalt: "Het is jammer, maar je hebt dan nog een herkansing." Wanneer iemand structureel onvoldoendes haalt, reageren medestudenten anders. Zij gaan dan in gesprek over dit onderwerp.

### **Gebouw**

De indeling van het gebouw lijkt een positieve invloed op de resultaten te hebben. Bij het werken aan projecten in de projectgroepen kunnen studenten altijd vragen stellen aan medestudenten. Niet alleen aan studenten uit hun eigen jaar maar uit alle jaren, omdat iedereen bij elkaar in de buurt werkt in zalen en langs de gangen. Medestudenten staan open voor vragen en zijn bereid te helpen. "De locatie waar je met je projectgroep aan een bepaald project werkt, zit vast aan een gang. Door de bouw van deze gang zitten de verschillende projectgroepen heel dicht bij elkaar. Dit werkt positief, omdat je altijd mensen in de buurt hebt waar je dingen aan kan vragen als je even niet verder komt."

### **Onderwijssysteem**

#### *Afstemming met voorbereidend onderwijs*

De NVAO plaatst kritische kanttekeningen bij de aansluiting tussen het vwo en beide opleidingen. Studenten hebben bij instroom een gebrek aan kennis en begrip van elementaire wiskunde. Volgens studenten heeft dit te maken met de toelatingseisen. De opleiding gaat uit van een bepaald vwo-niveau, maar daar blijken niet alle studenten aan te voldoen. "Wanneer je bijvoorbeeld een onvoldoende voor wiskunde staat op het vwo dan kun je nog steeds aan de opleiding beginnen. Aankomend studenten wordt alleen wel op het hart gedrukt dat een eindcijfer van 7,5 voor wiskunde eigenlijk wel nodig is om de opleiding goed te kunnen doorlopen. Op middelbare scholen is dit over het algemeen ook bekend, zodat zij hun leerlingen hierover kunnen informeren." Om meer grip te krijgen op het wiskundeniveau van beginnende studenten moeten deze bij de start van de opleiding een wiskundetoets maken. Studenten die deze toets niet halen, kunnen een opfrustraject volgen. De begeleiding hiervan is niet zo goed volgens de studenten. Ook kan een studenten een zomercursus volgen voordat hij met de opleiding begint.

#### *Begeleiding van leerlingen*

De uitval van studenten in de bachelorfase is 45 procent, waarvan een derde in het eerste jaar uitvalt. De opleiding wil ervoor zorgen dat het voor de studenten die in het tweede en derde jaar uitvallen in het eerste jaar al duidelijk wordt dat de opleiding niet voor hen geschikt is of dat zij harder moeten werken. Dit doet de opleiding door de voorlichting en het advies nog scherper te maken. "Sinds dit studiejaar ontvangen aankomende studenten in de zomer een brief waarin zij natuurlijk welkom worden geheten bij de opleiding, maar waarin ook wordt aangegeven dat hen in september het een en ander te wachten staat." Bij de brief is een voorbeeld van de eerder genoemde wiskundetoets



ingesloten. In de tweede week van de opleiding volgen de studenten de workshop Doelen Stellen. In deze workshop moeten de studenten aangeven wat hun doelen zijn voor de opleiding en hoe lang zij van plan zijn over de bachelorfase te gaan doen. Dit kan als een soort voorloper op het portfolio worden gezien. “Deze doelen vertrouwen de studenten toe aan het papier. Wanneer studenten van hun doelen dreigen af te wijken, kan de opleiding hen hiermee confronteren.” Bijvoorbeeld door de risicogroep (laag vwo-cijfer en slechte score op de wiskunde toets) voor de eerste tentamenperiode op te roepen. Na de eerste tentamenperiode heeft de opleiding iets beter zicht op de risicostudenten. Hier wordt wederom een gesprek mee gevoerd voor de kerst om een eventuele overstap naar een andere opleiding (eventueel hbo) te bespreken. Naarmate het jaar vordert wordt het beeld van de studenten steeds scherper en wordt ook duidelijk welke studenten een risicogroep vormen. Na drie adviezen (oktober, november en mei) krijgen zij in juli 2010 een bindend studieadvies. Op deze manier wil de opleiding ervoor zorgen dat de uitval in het tweede en derde jaar zo minimaal mogelijk zal zijn en dat de studenten in het eerste jaar zo snel mogelijk op het juiste opleidingspad komen. Studenten die tot de risicogroep behoren kunnen het advies krijgen een overstap te maken naar het hbo. Binnenkort zullen twee hbo-instellingen zich vestigen naast de campus van de TU. De verwachting is dat het hierdoor voor studenten sociaal acceptabeler wordt een overstap naar het hbo te maken. Studenten geven aan dat de begeleiding bij een eventuele overstap wordt verzorgd door de studieadviseur. Na een dergelijke overstap behoudt de student het perspectief om een MSc-opleiding in Delft te volgen omdat de TU Delft met de hbo-opleidingen daarvoor een schakelpakket hebben ontwikkeld.

#### *Keuzemogelijkheden*

De bachelorfase duurt drie jaar, waarin studenten een half jaar zelf kunnen invullen met een minor naar keuze. Na de bachelor Werktuigbouwkunde of Maritieme Techniek zijn er meerdere masters waaruit studenten kunnen kiezen, binnen en buiten de TU Delft. De master Mechanical Engineering van de faculteit 3mE heeft bovendien verschillende tracks waaruit de studenten kunnen kiezen. “Er zijn dus veel keuzemogelijkheden voor studenten.” De studenten vinden het prettig dat zij niet meteen in het eerste jaar al een specifieke keuze hoeven te maken: “Je hebt gewoon een bepaald pakket wat je doorloopt en je hoeft nog niet na te denken over welke keuzes je wilt maken.”

### **6.1.3 Factoren buiten het onderwijs**

#### **Ouders**

De studenten geven aan dat hun ouders bepaalde verwachtingen van hen hebben. Hun ouders vragen naar cijfers. Studenten bespreken ook wel eens andere onderwerpen die betrekking hebben op de opleiding met hun ouders.

#### **Vrienden**

De studenten hebben het af en toe met vrienden over hun opleiding, maar niet uitvoerig. “Je vertelt het wel als je een hoog cijfer hebt gehaald of een laag cijfer, maar het is niet echt iets waar je het uitgebreid over hebt. De opleiding is iets wat je zelf moet doen. Maar je kunt altijd wel bij anderen terecht om jezelf te verbeteren. Als je een heel jaar slecht presteert, dan zeggen je vrienden daar wel iets over en proberen ze je ook te helpen om weer goed te gaan presteren.”

#### **Samenleving**

Door grote inspanningen en investeringen zoals door het Platform Bèta Techniek is er een groeiende interesse voor techniek ontstaan. Tegelijkertijd is er volgens de geïnterviewden vanuit de overheid steeds minder geld beschikbaar. Dit baart de opleiding zorgen. De docenten zien dat de samenleving steeds meer behoefte heeft aan kenniswerk. “De behoefte aan onze studenten is wel duidelijk.” De studenten zien geen demotiverende ontwikkelingen in de samenleving; zij vinden de invloed vooral

positief. “Je kunt heel veel gaan doen met Werktuigbouwkunde. Met Maritieme Techniek misschien iets minder, maar er is een lage werkloosheidsverwachting.”

## 6.2 VU, Aardwetenschappen

De opleiding Aardwetenschappen heeft 35 tot 40 eerstejaars. In totaal zijn er 160 bachelorstudenten. In de verschillende vervolgmasters zitten 80 studenten, ongeveer 40 per cohort. Van de bachelorstudenten is 90 procent afkomstig van het vwo uit de regio en 10 procent uit het hbo of een buitenlandse vooropleiding. Bij de masteropleiding is ongeveer 10 procent van de studenten afkomstig uit het hbo en ongeveer 20 procent van andere (buitenlandse) universiteiten. Het personeelsverloop van de opleiding is praktisch verwaarloosbaar; het grootste deel van de vaste wetenschappelijke staf (docenten) zit wel 30 tot 40 jaar op zijn plek.

De bacheloropleiding Aardwetenschappen kent drie varianten:

- geologie;
- kwartairgeologie en geomorfologie;
- geoarcheologie.

Naast deze drie varianten is er ook de opleiding Aarde en Economie. De interviews richten zich hoofdzakelijk op de bacheloropleiding Aardwetenschappen. De masters is slechts zijdelings aan bod gekomen.

In het eerste jaar van de bachelor valt bij de opleiding Aardwetenschappen ongeveer 15 procent uit. Dit percentage is het laagste van de VU. Na het eerste jaar is er praktisch geen uitval meer. De opleiding streeft er ook bewust naar om de uitval in het eerste jaar te concentreren.

De opleiding Aardwetenschappen wordt door de Keuzegids Hoger Onderwijs 2009 beoordeeld met een totaalscore van 78. Dit betekent dat de opleiding hoger scoort dan de gemiddelde wo-opleiding. “Weinig klachten bij Aardwetenschappen: studenten zijn over het algemeen tevreden over het programma, de docenten en de loopbaanvoorbereiding.” Ook kunnen we lezen dat de experts lof hebben voor het niveau van de opleiding. Het algemeen oordeel van de NVAO is positief: in 2007 heeft de NVAO accreditatie verleend aan de opleiding.

### 6.2.1 Motivatie en ambitie

Volgens de studenten zijn zij en de meeste van hun medestudenten gemotiveerd voor hun opleiding. Docenten zijn het hiermee eens. Volgens hen blijkt de motivatie van studenten onder meer uit het feit dat de uitval in het eerste jaar redelijk laag is. Studenten zien wat betreft motivatie en ambitie verschillen tussen vakken, tussen opleidingen en tussen de studie jaren. De studenten zijn het erover eens dat vooral het veldwerk heel leuk is: “Dat is hard werken en het kost veel tijd, maar dat geeft niet. Het werken in de praktijk is heel uitdagend.” Het uitdagende van Aardwetenschappen is ook dat studenten hun vak overal om zich heen zien: “Heuveltjes in het landschap, stenen. Aardwetenschappen zit in je, het heeft overal mee te maken.” De opleiding Aarde en Economie is recent gestart. De studenten die in het eerste cohort zitten voelen zich soms “een proefkonijn”. Dat is niet gunstig voor hun motivatie en ambitie: “Er moet nog veel worden uitprobeerd. Daardoor verlies je de kick om er iets extra’s voor te doen.” Verder vinden studenten dat hun motivatie en ambitie soms teruglopen in de loop der jaren: “Studenten beginnen heel gemotiveerd, maar ze moeten die lijn wel door kunnen zetten. Dat lukt niet altijd.” Dit zou te maken kunnen hebben met de keuze voor een richting in het tweede jaar; niet alle richtingen blijken voor iedereen even uitdagend te zijn.

De studenten vinden zichzelf redelijk ambitieus. Bij tentamens zijn ze in een aantal gevallen blij als ze het gehaald hebben, maar soms willen ze ook meer dan alleen een vak halen: “Bij een moeilijk vak

ben ik tevreden als ik het haal. Maar als je er veel tijd in hebt gestopt, wil je graag een hoog cijfer." Het ambitieniveau hangt ook samen met de wijze waarop beoordeeld wordt: "Ook bij een presentatie of een verslag wil je graag hoger dan een 6."

## 6.2.2 Onderwijsfactoren

### Docenten

Aardwetenschappen is een relatief kleine studie. Daardoor staan de docenten dichtbij de studenten. Studenten vinden dat ze makkelijk vragen kunnen stellen tijdens colleges. Volgens hen vinden de meeste docenten het leuk als studenten kritische vragen stellen en vragen docenten zelf ook actief om feedback van de studenten op de inhoud van de colleges. Deze interactie werkt volgens de studenten motiverend. De studenten merken op dat er op dit punt verschillen zijn tussen docenten. Zo durven volgens hen niet alle docenten in een grote groep (prikkelende) vragen te stellen. Dat komt volgens de studenten omdat de ene docent meer moeite heeft met orde houden in een grote groep dan een andere docent. Verder geven studenten aan dat het belangrijk is dat docenten nieuwsgierigheid van studenten belonen: "Enthousiaste docenten passioneren je. Als dat in de loop van je studie verflauwd dan raak je teleurgesteld." Tot slot zouden studenten graag zien dat docenten bij aanvang van een vak altijd aangeven wat ze gaan leren en waar ze dat voor nodig hebben of wat het belang ervan is.

### Onderwijsaanbod

In het accreditatiebesluit van de NVAO is over het onderwijsaanbod te lezen dat "Het didactisch concept van de opleiding relatief traditioneel is en dat er slechts beperkt sprake is van het beoogde activerende curriculum. De huidige uitwerking van het didactisch concept in de bacheloropleiding biedt geen garantie voor een actief leergedrag (...). Dat geldt niet voor de goed ontwikkelde veldwerkcomponent in de bachelor. Die is wel ingericht op actief leren, hetgeen als een sterk positief element gezien wordt." Deze mening lijkt gedeeld te worden door studenten en docenten. Desgevraagd geven beide groepen aan dat studenten met name uitgedaagd en gemotiveerd worden door het veldwerk. Daarbij krijgen studenten een praktijkgericht dilemma voorgelegd, waarmee zij zelfstandig aan de slag gaan. Voor het veldwerk gaan studenten ook vaak naar het buitenland, wat extra stimulerend werkt. Verder ontdekken studenten door het veldwerk wat zij in de toekomst met de opleiding kunnen doen.

Docenten geven aan dat zij veel zelfstandigheid van studenten vragen, niet alleen bij het veldwerk maar ook bij andere vakken. Dit werkt volgens hen motiverend en uitdagend omdat studenten dan zelf met oplossingen moeten komen. Verder maken sommige docenten gebruik van competitie-elementen in hun lessen. Een voorbeeld hiervan is de situatieschets: "Alle studenten kunnen een onderzoeksvoorstel indienen. Omdat er slechts geld is om één onderzoek uit te voeren wint het beste voorstel." Tot slot maken docenten de theorievakken volgens studenten uitdagend door het behandelen van praktijkvoorbeelden, door excursies en door computersimulaties.

### Contacturen

Volgens docenten en studenten heeft de opleiding veel contacturen (gemiddeld ongeveer 25 per week). Zowel docenten als studenten zijn daar tevreden over. Volgens docenten leren docenten en studenten elkaar goed kennen door het grote aantal contacturen, wat zowel voor studenten als docenten positief werkt. Tevens zorgt het grote aantal contacturen er volgens de docenten ook voor dat de studenten meer gemotiveerd zijn voor de opleiding dan bijvoorbeeld studenten van alfa- of gammaopleidingen met een kleiner aantal contacturen. Volgens studenten is het grote aantal contacturen "heel relaxed". Zij vinden het ook belangrijk dat er veel contacturen zijn. De intensiteit van de contacturen neemt volgens hen echter wel af.

### **Toetsing**

De kennis en vaardigheden van studenten worden getoetst door middel van tentamens, mondelinge toetsen en praktische opdrachten. Bij verschillende vakken moeten studenten ook presentaties geven, waarvoor zij vaak in combinatie met een tentamen een cijfer krijgen. Volgens de studenten “Wordt vaak niet veel feedback gegeven op presentaties.” Wel is er bij ‘Studie en loopbaan’ aandacht voor het houden van presentaties. Feedback op tentamens ontvangen studenten in de vorm van een cijfer. Op verzoek van een student kan hij het gemaakte tentamen na de beoordeling inzien. Bij onderzoeksverslagen ligt de beoordeling anders. Hiervoor is van te voren geen strikt antwoordmodel vast te stellen. Studenten ontvangen feedback op hun verslag in de vorm van een cijfer en inhoudelijke opmerkingen. De opleiding hanteert over het algemeen twee correctierondes voor onderzoeksverslagen. Na een eerste correctieronde krijgen studenten inhoudelijke feedback op hun verslag, waarna zij met deze feedback aan de slag moeten gaan om hun verslag te verbeteren. Na de tweede correctieronde moet het stuk van voldoende kwaliteit zijn.

### **Niveau**

Sommige vakken worden tegelijkertijd gevolgd door studenten Aardwetenschappen en studenten Aarde en Economie. Deze twee groepen studenten hebben op het vwo vaak een ander profiel gevolgd en hebben andere achtergrondkennis. Volgens studenten houden docenten er soms geen rekening mee dat studenten Aarde en Economie geen scheikunde hebben gehad. Maar als zij daar wel rekeningen mee houden, gaat het niveau van de vakken naar beneden. “Dat is jammer. Daar kies je niet voor.” De studenten Aarde en Economie krijgen nu bijscholing scheikunde en natuurkunde, maar volgens studenten kan een aantal docenten nauwelijks inschatten wat deze studenten aan kunnen. De studenten vinden dat de docenten dat eigenlijk wel zouden moeten kunnen.

Volgens docenten zijn er altijd studenten die minder goed presteren dan andere studenten. Verder zijn zij van mening dat de opleiding Aardwetenschappen een pittige opleiding is. Studenten moeten volgens hen in vergelijking tot andere opleidingen veel tijd investeren in hun studie. De studenten zelf lijken kritischer. Zij zijn van mening dat het niveau in de bacheloropleiding, met uitzondering van het eerste jaar, “blijft liggen” en dat eigenlijk iedereen wel beter zou kunnen presteren. Zij wijzen er in dit verband bijvoorbeeld op dat meer stof en zwaardere tentamens zouden kunnen leiden tot betere prestaties en dat docenten studenten meer uit zouden kunnen dagen om te lezen.

### **Beleid**

VU-breed worden gefaseerd honoursprogramma's ingevoerd voor de best presterende studenten. Dit houdt in dat de studenten in de bachelorfase een aantal extra vakken volgen in de vorm van een aanvullende module. Dit honoursprogramma is alleen toegankelijk voor studenten die meer willen en kunnen dan het reguliere programma biedt. Voorwaarden voor deelname zijn dat een student het eerste studiejaar in één jaar heeft afgerond met een gemiddelde van 7,5 of hoger. Om deel te kunnen nemen moeten studenten moet een Engelstalige sollicitatiebrief schrijven voorzien van een cv. Met geselecteerde studenten volgt een gesprek.

Sinds een aantal jaar is het verplicht voor universitaire docenten om een onderwijskwalificatie te halen. Bij de VU kan het verplichte professionaliseringstraject voor docenten uitgebreid worden naar een masteropleiding Docent Hoger Onderwijs. Tijdens de cursus leren docenten hoe zij les moeten geven en hoe zij de studenten gemotiveerd kunnen houden tijdens en voor de lessen.

De docenten noemen een aantal regels die volgens hen van invloed zijn op de extrinsieke motivatie van studenten. In het eerste jaar moeten studenten op een bepaald moment 18 studiepunten hebben om veldwerk te mogen doen en om een positief (niet bindend) studieadvies te krijgen voor het vervolg van de opleiding. Om aan hun master te kunnen beginnen, moeten studenten hun bachelorvakken (grotendeels) gehaald hebben. Van deze beide regels leren studenten dat zij taken moeten afronden

en er niet eeuwig mee moeten doorgaan. De studenten geven overigens aan dat zij tegen een 'harde knip' tussen de bachelor- en masteropleiding zijn. De regeling vanuit het Rijk dat studenten in het eerste jaar tot 1 februari kunnen stoppen met hun opleiding zonder de verkregen Studiefinanciering terug te hoeven betalen werkt volgens docenten goed. Hiermee wordt voorkomen dat niet-gemotiveerde studenten doorgaan met de opleiding.

### **Cultuur**

De studenten zijn van mening dat zij elkaar zowel in positieve als in negatieve zin kunnen stimuleren. "Als er in een groep goed gewerkt wordt, bijvoorbeeld met veldwerk, dan straalt dat op elkaar af. Studenten stimuleren elkaar dan om te studeren. Maar er zijn juist ook jaren waarin er veel gefeest en gedronken wordt. Dan stimuleer je elkaar daarin." Ook volgens docenten verschilt de dynamiek binnen een groep studenten van jaar tot jaar en daarmee de mate waarin er een sfeer heerst van 'uitblinken mag'. "De ene groep studenten kan heel fanatiek zijn, de andere veel minder." Omdat het aantal studenten binnen de opleiding Aardwetenschappen per studiejaar redelijk klein is, is de dynamiek binnen een groep volgens docenten belangrijk voor de motivatie en inzet van studenten. In de vijfde week van de studie gaan de studenten met elkaar naar de Ardennen. Deze excursie bevordert het ontstaan van een groepsband. Wanneer dit niet gebeurt, is het lastig deze band in een later stadium nog te creëren. Bij een hechte groepsband zijn studenten meer geneigd elkaar te helpen tijdens de studie, waardoor kleine obstakels niet hoeven uit te groeien tot grote obstakels voor studenten. Wanneer er sprake is van een goede band tussen studenten, dan hebben zij meestal een positieve invloed op elkaar. Docenten zeggen dat het voor hen moeilijk is invloed te hebben op de sfeer in een groep, de studenten moeten die zelf creëren.

De docenten vertellen dat de faculteit een hele leuke studievereniging heeft die een band scheidt onder de studenten en waardoor studenten naast de studie ook met het vak bezig zijn.

### **Gebouw**

Het gebouw van de faculteit is oud. Volgens docenten kan dit voor beginnende studenten een reden zijn om niet aan de VU te gaan studeren. De docenten zijn van mening dat het gebouw geen invloed heeft de motivatie en ambitie wanneer studenten eenmaal met de opleiding zijn begonnen. Daarnaast geven de docenten aan dat Nederlandse universiteiten niet rijk zijn, waardoor er niet veel geld is voor faciliteiten. Er wordt waar mogelijk geïnvesteerd in goede computer- of laboratoriumfaciliteiten voor studenten, maar de middelen zijn beperkt. Bij het stimuleren van studenten kan dit volgens docenten soms een nadeel zijn. "Hierbij kun je af en toe wel tegen grenzen aanlopen in de vorm van financiën. Bepaalde (verregaande) ambities van studenten zijn financieel gezien niet altijd mogelijk."

### **Onderwijssysteem**

#### *Afstemming met voorbereidend onderwijs en arbeidsmarkt*

De toelatingseisen voor de bacheloropleiding Aardwetenschappen worden beschreven in de studiegids. De algemene eis is een vwo-diploma met het profiel Natuur & techniek of Natuur & gezondheid. Ook studenten met een ander profiel kunnen toegelaten worden, mits zij beschikken over een voldoende op het eindexamen voor de vakken wiskunde b1, natuurkunde 1 en scheikunde 1. Daarnaast is beheersing van Nederlands en Engels op vwo-niveau voor iedereen verplicht gesteld. Alle eerstejaars bachelorstudenten aan de VU zijn verplicht een taaltoets Nederlands te doen. Met deze toets wil de VU taalproblemen in een vroeg stadium traceren, diagnosticeren en oplossen zodat de studenten betere kansen op een goed verloop van hun bacheloropleiding hebben.

Studenten kunnen op grond van andere diploma's vrijstelling krijgen van de hiervoor genoemde vooropleidingseisen. Een (propedeutisch) hbo-diploma geeft toegang tot de bacheloropleiding Aardwetenschappen, mits aan dezelfde eisen voor wiskunde, natuurkunde en scheikunde is voldaan

als waaraan vwo-leerlingen moeten voldoen. Aankomende studenten zullen hun eventuele tekorten ingehaald moeten hebben voor ze aan de opleiding mogen beginnen.

Volgens docenten komen studenten na de opleiding goed terecht. Vanwege de kleinschaligheid van de opleiding is het mogelijk individuele studenten in contact te brengen met potentiële werkgevers. Verder blijkt dat er veel vraag is naar studenten die de opleiding volgen. Zo komen er regelmatig stageverzoeken binnen vanuit bedrijven.

#### *Begeleiding van leerlingen*

Volgens de docenten zijn de studenten allemaal volwassenen, dus moeten ze er uiteindelijk zelf voor zorgen dat zij de opleiding met goed gevolg afronden. Wel worden studenten vanuit de opleiding ondersteund wanneer zij knelpunten ervaren tijdens hun studie. Uit de studiegids blijkt dat elk cohort tijdens de bacheloropleiding een vaste begeleider heeft. Deze studiebegeleiders houden individuele en groeps gesprekken met studenten, geven studieadviezen en dragen zorg voor de voorlichting over keuzemogelijkheden binnen de studie. De NVAO oordeelt positief over de studiebegeleiding en is met name te spreken over de visie die aan de begeleiding ten grondslag ligt, de doelstellingen van de begeleiding die zowel gericht zijn op preventie en vroegtijdige signalering als op controle achteraf, het cyclische karakter en de duidelijke taak- en verantwoordelijkheidsverdeling.

#### *Keuzemogelijkheden*

De bacheloropleiding Aardwetenschappen kent drie varianten:

- geologie;
- kwartairgeologie en geomorfologie;
- geoarcheologie.

Voorheen was milieukunde een aparte richting, nu is het samengegaan met kwartairgeologie en geomorfologie. De studenten vinden dit jammer. “Daardoor is milieukunde op deze opleiding anders dan wat je daar in eerste instantie van zou verwachten. Daarom gaan mensen weg.” Verder zijn studenten van mening dat ze met de opleiding veel kanten uit kunnen. De NVAO is positief over de keuzemogelijkheden: “Naar het oordeel van het panel biedt de VU een brede opleiding met ruime keuzemogelijkheden, die aan regels zijn gebonden teneinde de relatie tussen de doelstellingen en het gevolgde programma te kunnen waarborgen.”

### **6.2.3 Factoren buiten het onderwijs**

#### **Ouders**

De geïnterviewde studenten verschillen van mening over de invloed van ouders op hun motivatie en ambitie. Er zijn ouders die het vooral van belang vinden dat een student zijn best doet, maar er zijn ook ouders die hoge verwachtingen hebben. Verder zijn er ook studenten die niet veel met hun ouders over de studie praten: “Ze laten me vooral mijn eigen weg kiezen.”

#### **Vrienden**

De studenten geven aan dat ze met hun vrienden over de studie praten: “We vragen ernaar, maar we houden elkaar niet in de gaten. Je houdt je toch vooral bezig met je eigen studie.”

#### **Samenleving**

Er zijn onderwerpen in de samenleving die motiveren om deze studie te doen. Bij deze studie zijn veel gemotiveerde studenten “Want wie ontdekt er nu de studie aardwetenschappen.” Volgens deze studenten maken studenten bij andere studies vaak een ‘non-keus’. Ze studeren omdat het van ze verwacht wordt, of omdat het zo hoort. Niet omdat ze het onderwerp zo leuk vinden.

## 7 Conclusies

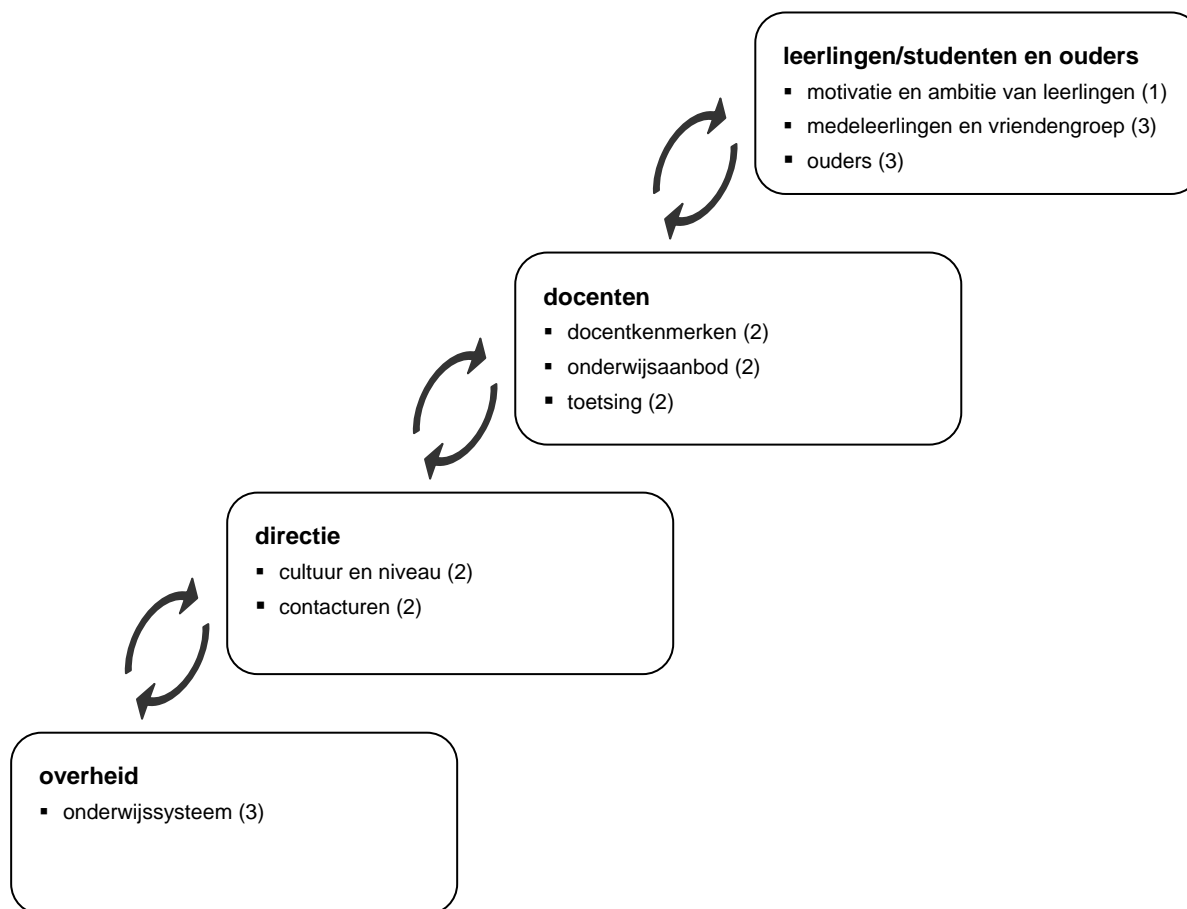
De hoofdvraag van ons onderzoek luidt: welke invloed heeft uitdagend en ambitieus onderwijs op de motivatie en het ambitieniveau van leerlingen/studenten? Het onderzoek dat we hebben uitgevoerd om deze vraag te beantwoorden is kwalitatief van aard. Op 13 scholen en opleidingen uit vijf onderwijssectoren hebben we gesprekken gevoerd met docenten/schoolleidingen en leerlingen/studenten. Op basis van deze gesprekken hebben we van elke school/opleiding een beschrijving gemaakt. Deze heeft u kunnen lezen in de voorgaande hoofdstukken. In voorliggend hoofdstuk integreren we de bevindingen van de afzonderlijke scholen/opleidingen ter beantwoording van onze onderzoeksvragen:

1. Hoe ervaren docenten/schoolleiding en leerlingen/studenten de motivatie en het ambitieniveau van leerlingen/studenten op hun school/opleiding?
2. Door welke onderwijsfactoren worden deze motivatie en dit ambitieniveau volgens docenten/schoolleiding en leerlingen/studenten (mede) bepaald?
3. Door welke factoren buiten het onderwijs worden deze motivatie en dit ambitieniveau volgens docenten/schoolleiding en leerlingen/studenten (mede) bepaald?

In overleg met de opdrachtgever hebben we de antwoorden op bovenstaande vragen geordend met behulp van de zogenaamde stimuleringsladder. Deze stimuleringsladder is door de Onderwijsraad (2008c) geïntroduceerd om de verantwoordelijkheden van partners die betrokken zijn bij het stimuleren van opbrengstgerichtheid in het onderwijs weer te geven. De stimuleringsladder hebben we aangepast aan de context van dit onderzoek naar het realiseren van uitdagend en ambitieus onderwijs. In de aangepaste ladder zijn de volgende actoren opgenomen: leerlingen/studenten en hun ouders, docenten, directie en overheid. In figuur 2 geven we de stimuleringsladder schematisch weer. In deze figuur benoemen we per actor enkele kenmerken die van invloed zijn op uitdagend en ambitieus onderwijs. Achter elk kenmerk staat tussen haakjes de onderzoeksvraag waarop het kenmerk betrekking heeft.

In de rest van dit hoofdstuk beschrijven we de conclusies van ons onderzoek per actor uit de stimuleringsladder. We starten daarbij met leerlingen/studenten en ouders. De leerlingen nemen hierbij een bijzondere plaats in. We beschrijven (logischerwijs) niet wat zij kunnen doen om het onderwijs uitdagender en ambitieuzer te maken, maar de mate waarin zij zich uitgedaagd en gemotiveerd voelen. Hun motivatie en ambitie wordt medebepaald door de andere kenmerken die we in dit slothoofdstuk beschrijven. In de tweede paragraaf gaan we in op de wijze waarop docenten bij kunnen dragen aan uitdagend en ambitieus onderwijs. De rol van de directie staat centraal in de derde paragraaf en die van de overheid in de vierde. We eindigen met een korte slotbeschouwing.

Figuur 2 Stimuleringsladder, in relatie tot de onderzoeksvragen<sup>13</sup>



## 7.1 Leerlingen en ouders

### Motivatie en ambitie van leerlingen/studenten

Vrijwel alle scholen en opleidingen gaven aan dat ze te maken hebben met meer en minder gemotiveerde leerlingen. Ondanks deze persoonlijke verschillen vertoont de motivatie van leerlingen en studenten op hoofdlijnen een golfbeweging.

- In het basisonderwijs zijn leerlingen over het algemeen gemotiveerd voor school.
- In het voortgezet onderwijs neemt de motivatie van leerlingen af gedurende de schoolloopbaan en neemt deze weer toe als het eindexamen in het zicht is.
- In de vervolgopleidingen (mbo, hbo, wo) zijn studenten over het algemeen gemotiveerd om hun diploma te halen.

Wat betreft de ambitie van leerlingen en studenten levert het onderzoek geen eenduidig beeld op.

- Het ambitieniveau van leerlingen en studenten lijkt vooral een persoonsgebonden kwestie.
- Vmbo-leerlingen en mbo-studenten lijken het minst ambitieus in de zin van gevoelig voor hoge cijfers.
- Ambitieuze leerlingen en studenten lijken hun ambities vooral waar te kunnen maken bij vakken die dichtbij de praktijk staan.

<sup>13</sup> Vergelijk Figuur 13: Stimuleringsladder uit de publicatie van de Onderwijsraad (2008c).



### **Medeleerlingen/studenten en vriendengroep**

Uit vrijwel alle gesprekken, van basisschool tot universiteit, kwam hetzelfde beeld naar voren: klasgenoten zijn belangrijker voor de motivatie en ambities dan vrienden. De invloed van vrienden lijkt verwaarloosbaar en die van klasgenoten kan zowel negatief als positief zijn.

- Minder gemotiveerde leerlingen/studenten hebben de neiging zich 'mee te laten slepen' door klasgenoten die niet opletten, zitten te kletsen, niet hun best doen voor school of spijbelen.
- Gemotiveerde leerlingen en studenten kunnen elkaar juist stimuleren.

### **Ouders**

Het onderzoek levert geen eenduidig beeld op wat betreft de invloed van ouders op de motivatie en ambitie van leerlingen/studenten.

- In het basisonderwijs hebben betrokken ouders een positieve invloed; leerlingen ervaren de bijdrage van ouders als stimulerend. Minder betrokken ouders kunnen daarentegen een belemmerende rol spelen bij de motivatie voor school van hun kinderen. Deze ouders geven eigenlijk de boodschap af dat school niet belangrijk is, waardoor hun kinderen niet gestimuleerd worden.
- In het vo lijkt de invloed van ouders sterk afhankelijk van de individuele leerling. Enerzijds zijn er leerlingen waarbij het een averechts effect heeft als ouders hen stimuleren goed hun best te doen en anderzijds zijn er leerlingen die de mening van hun ouders wel van belang vinden.
- Evenals in het vo is de invloed van ouders bij mbo-, hbo- en wo-studenten sterk afhankelijk van de individuele student. De een praat thuis nog veel over de studie, bij de ander vragen ouders alleen nog naar behaalde resultaten, voor weer een ander vormen de ouders nog slechts de financiële hulpbron.

## **7.2 Docenten**

We bespreken in deze paragraaf niet alleen docentkenmerken, maar ook kenmerken van het onderwijsaanbod en van toetsing die van invloed zijn op het uitdagende en ambitieuze karakter van het onderwijs. Voor onderwijsaanbod en toetsing geldt dat docenten verantwoordelijk zijn voor de daadwerkelijke uitvoering. In veel gevallen is er op deze punten ook school-/opleidingsbeleid om te voorkomen dat de uitvoering te veel afhankelijk is van individuele docenten. Met name bij het onderwijsaanbod is dit van belang: het realiseren van een ambitieus en uitdagend onderwijsaanbod lijkt succesvoller te zijn op scholen/opleidingen die daar gezamenlijke afspraken hebben over dan op scholen waar dit de verantwoordelijkheid van individuele docenten is.

### **Docentkenmerken**

Docenten spelen een cruciale rol in de mate waarin leerlingen en studenten het onderwijs als uitdagend ervaren. Uiteraard dienen docenten over de kennis en vaardigheden te beschikken om het onderwijsaanbod zoals hierna beschreven te realiseren. Daarnaast is het tevens van groot belang dat een docent beschikt over interpersoonlijke competenties. Leerlingen en studenten noemen meerdere kenmerken om 'goede' docent te karakteriseren:

- betrokkenheid tonen;
- interesse hebben in de leefwereld van leerlingen en studenten;
- enthousiast zijn en plezier uitstralen;
- consequent zijn en orde kunnen houden;
- humor hebben;
- leerlingen individueel kunnen begeleiden.

## Onderwijsaanbod

We starten hier met een korte samenvatting van de conclusies met betrekking tot het onderwijsaanbod. Vervolgens lichten we deze nader toe.

- Praktijkgerichte vakken zijn voor leerlingen en studenten uitdagender zijn dan meer theoretische vakken.
- Samenwerkingsvormen en werkvormen waarbij leerlingen zelf verantwoordelijkheid krijgen, worden vaak gebruikt om leerlingen uit te dagen en te motiveren. Beide vormen lijken alleen onder bepaalde voorwaarden uitdagend en stimulerend te zijn voor leerlingen en studenten.
- Een aantal scholen en opleidingen heeft een extra aanbod voor goede en gemotiveerde leerlingen en studenten. De looptijd van de initiatieven die wij zijn tegengekomen, is te kort om uitspraken te kunnen doen over de resultaten die ermee bereikt worden.

### *Praktijkgerichte vakken*

Uitdagend en ambitieus onderwijs kan met name gerealiseerd worden in studieonderdelen die dicht bij de praktijk staan, zoals stages, veldwerk en praktijkopdrachten. Dit stimulerende karakter kan versterkt worden door een aantal factoren:

- Opdrachten voor echte opdrachtgevers zijn voor leerlingen en studenten uitdagender dan 'fictieve' opdrachten. Volgens docenten is het daarbij wel van belang dat de aard van de opdrachtgever aansluit bij de belevingswereld en interesse van leerlingen en studenten.
- Leerlingen en studenten kunnen extra gestimuleerd worden door een wedstrijdelement te koppelen aan opdrachten of projecten.

### *Theoretische vakken*

Naast studieonderdelen die dichtbij de praktijk staan bieden alle scholen en opleidingen uiteraard ook theoretische vakken aan. Om ook dergelijke vakken voor leerlingen en studenten uitdagend te maken, dient het aanbod volgens onze gesprekspartners aan een aantal voorwaarden te voldoen:

- het moet voor leerlingen en studenten betekenisvol zijn;
- er moet aangesloten worden bij de belevingswereld van leerlingen;
- het moet aansluiten bij het niveau van de leerlingen/studenten;
- in de lessen moet sprake zijn van afwisselende werkvormen.

### *Werkvormen*

Wat betreft afwisseling in werkvormen wordt op veel scholen en opleidingen gebruik gemaakt van samenwerkingsvormen. Uit de gesprekken blijkt dat samenwerking niet per definitie uitdagend en stimulerend is voor leerlingen en studenten. Groepsopdrachten met wederzijdse afhankelijkheid zijn een belangrijke voorwaarde voor samenwerking waarbij leerlingen en studenten elkaar uitdagen en stimuleren.

Een aantal scholen en opleidingen geven leerlingen en studenten eigen verantwoordelijkheid, bijvoorbeeld door ze zelf hun plannings te laten maken of door keuzewerkuren in te plannen. Het idee hierachter is dat leerlingen en studenten hierdoor meer verantwoordelijkheid krijgen voor hun eigen leerproces waardoor ze meer gemotiveerd zullen worden. Niet op alle scholen en opleidingen heeft keuzevrijheid het beoogde resultaat. Keuzevrijheid lijkt alleen een bijdrage te leveren aan het uitdagende karakter van het onderwijs als de keuzes niet vrijblijvend zijn, de ruimte voor eigen verantwoordelijkheid geleidelijk aan toeneemt en leerlingen geleerd wordt hoe ze moeten plannen.

### *Aanbod voor excellente leerlingen en studenten*

Tot slot zien we een aantal scholen en opleidingen die extra mogelijkheden bieden voor 'excellente' leerlingen en studenten. Bij dit onderwijsaanbod hebben leerlingen en studenten vaak de mogelijkheid te werken aan onderwerpen die goed aansluiten bij hun eigen interesse. Er zijn daarbij twee mogelijkheden: verdieping en verbreding van het reguliere onderwijsaanbod. De docenten zijn

enthousiast over het extra aanbod en leerlingen en studenten in de meeste gevallen ook. De belangstelling voor het extra aanbod is overwegend groot. In veel gevallen zijn de initiatieven voor 'excellente' leerlingen en studenten recent gestart of nog volop in ontwikkeling, zodat er nog geen duidelijk zicht is op de resultaten.

### **Toetsing**

Prestaties van leerlingen en studenten worden op verschillende manieren beoordeeld. Naast toetsen en examens zijn projectverslagen en presentaties de meest gebruikte manieren. Andere beoordelingswijzen zijn onder meer assessments en meesterproeven. De wijze waarop prestaties beoordeeld worden, lijkt van invloed te zijn op de mate waarin leerlingen en studenten uitgedaagd worden.

- In de meeste gevallen geven zij aan voor toetsen minder hard hun best te doen dan voor meer praktijkgerichte vormen van beoordeling.
- Een kanttekening wordt gemaakt bij het beoordelen van groepsopdrachten. Daarbij moet voorkomen worden dat groepsleden met weinig inbreng meeliften op het werk van andere.
- Van een brede spreiding in de beoordeling lijkt met name een uitdagende werking uit te gaan voor gemotiveerde leerlingen en studenten.
- Tussentijdse beoordelingen zijn van belang om leerlingen en studenten informatie te geven over 'of ze goed bezig zijn'.

## **7.3 Directie**

### **Cultuur & niveau**

Een aantal aspecten van cultuur en niveau van scholen en opleidingen lijkt een rol te spelen bij uitdagend en ambitieus onderwijs.

- In alle onderwijssectoren worden een goede sfeer en een veilige omgeving beschouwd als voorwaarden om uitdagend en ambitieus onderwijs te kunnen realiseren.
- Alle door ons bezochte scholen en opleidingen vinden het van belang dat hun leerlingen goed presteren. Ook dit lijkt voorwaardelijk voor ambitieus onderwijs. Ondanks de eensgezindheid zijn er ook verschillen. Aan de ene kant zijn er scholen/opleidingen die ernaar streven om minimaal uit de leerlingen te halen wat er in zit ('uitblinken mag') en aan de andere kant zijn er scholen/opleidingen die bekend staan om hun goede naam wat betreft prestaties en die ook bewust streven naar hoge prestaties ('uitblinken moet'). De vraag welke cultuur op dit punt geschikter is om leerlingen uit te dagen en stimuleren, is op basis van ons onderzoek niet eenduidig te beantwoorden.
- In het mbo, hbo en wo is het toelatingsbeleid in een aantal gevallen zodanig dat studenten met beperkte voorkennis toch worden toegelaten. Dit gebrek aan voorkennis bij een deel van de studenten leidt tot onderwijs van een te laag niveau voor een ander deel van de studenten, waardoor deze laatste groep onvoldoende wordt uitgedaagd en gestimuleerd.

### **Contacturen**

De invloed van het aantal contacturen op de mate waarin het onderwijs als uitdagend en ambitieus wordt ervaren lijkt beperkt. Wel zien we enige nuanceverschillen tussen de sectoren.

- Naarmate leerlingen/studenten ouder worden, neemt het belang van de planning van de contacturen toe. Opleidingen geven aan dat het raadzaam is daarbij rekening te houden met de 'wensen' van studenten. Dergelijke wensen kunnen voortvloeien uit de tijdstippen waarop studenten stage kunnen lopen bij door hen gewenste organisaties of waarop zij een bijbaan hebben.

- Beide wo-opleidingen die we bezocht hebben, realiseren naar eigen zeggen veel contacturen in vergelijking met andere opleidingen. Dit is volgens docenten een van de manieren om studenten uit te dagen en te motiveren
- In het hbo en wo besteden studenten naast aanwezigheid bij contacturen (redelijk) veel tijd aan het uitvoeren van opdrachten. Het werkt motiverend als zij in die tijd eenvoudig bij docenten terecht kunnen voor vragen.

## 7.4 Overheid

### Onderwijssysteem

Het Nederlandse onderwijssysteem kent een aantal keuzemomenten. Als we leerlingen dan wel studenten vragen terug te blikken op de door hen gemaakte keuzes en de mogelijkheden die het onderwijssysteem biedt, blijkt dat (het tijdstip van) de keuzevrijheid in een aantal gevallen niet uitdagend maar wellicht eerder demotiverend werkt.

- Vmbo-leerlingen blijken bij de keuze van hun school vaak niet bewust gekeken te hebben naar de sectoren die de school van hun keuze aanbiedt. Het gevolg daarvan is dat leerlingen er op het moment van de sectorkeuze achter kunnen komen dat de sector van hun voorkeur niet wordt aangeboden. Leerlingen kunnen er dan voor kiezen van school te wisselen, maar leerlingen lijken vaker te kiezen voor een sector die hun tweede keus is, wat natuurlijk niet gunstig is voor hun motivatie.
- Studenten geven aan dat het aanbod aan mbo-, hbo- en wo-opleidingen eigenlijk te groot is. Daardoor vonden zij het in veel gevallen moeilijk om een keuze te maken. Dit brengt het risico met zich mee dat studenten er na de start van hun opleiding pas achter komen dat ze eigenlijk een verkeerde keuze hebben gemaakt en alsnog gaan switchen.

## 7.5 Tot slot

Naar de motivatie en inzet van leerlingen en studenten en factoren die daarop van invloed zijn, is reeds veel onderzoek gedaan. Meer actueel is de discussie dat het onderwijs op dit gebied wellicht kansen laat liggen. Het onderwijs zou niet ambitieus genoeg zijn en leerlingen zouden niet genoeg uitgedaagd worden. De schoolbeschrijvingen uit ons onderzoek laten zien op welke wijze scholen werk maken van uitdagend en ambitieus onderwijs. We hebben succesvolle en minder succesvolle voorbeelden aangetroffen, die niet per definitie samenhangen met 'goede' respectievelijk 'minder goede' scholen. Wellicht hangt dit samen met het feit dat bij het beoordelen van scholen de cognitieve prestaties van leerlingen vaak zwaar meetellen, terwijl het uitdagende ambitieuze karakter deels zit in 'extra' dingen die minder zwaar meetellen. Bij deze 'extra' dingen gaat het bijvoorbeeld om competenties die leerlingen verwerven door de gekozen werkvormen, om verdieping van de lesstof of om extra vakken. Verder blijkt uit ons onderzoek dat er geen sprake is van 'één panklare oplossing' om uitdagend en ambitieus onderwijs te realiseren. Wel lijken de factoren die samenhangen met docentgedrag en onderwijsaanbod het meeste gewicht in de schaal te leggen.

Nadrukkelijk wijzen we erop dat het onderzoek vanwege de kwalitatieve dataverzamelmethode op een beperkt aantal scholen geen landelijk representatief beeld geeft. Wel hopen we dat de schoolbeschrijvingen het onderwijsveld inspiratie bieden om het uitdagende en ambitieuze karakter van het onderwijs te versterken.

## Literatuur

- Ames, C.A. (1990). Motivation: What teachers need to know. *Teachers College Record*, 91 (3), p409-422. Geraadpleegd via [www.motivatieproblemenopschool.nl](http://www.motivatieproblemenopschool.nl).
- Creemers, B. & Sleegers, P. (2001). De school als organisatie. In: N. verloop & J. Lowyck (red.). *Onderwijskunde*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.
- Dam, G. ten & Vermunt, J. (2001). De leerling. In: N. verloop & J. Lowyck (red.). *Onderwijskunde*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.
- Knuver, A. (1993). De relatie tussen klas- en schoolkenmerken en het affectief functioneren van leerlingen. Groningen: GION.
- Oberon (2008). *De belevingswereld van voortijdig schoolverlaters*. Utrecht: Oberon.
- Onderwijsraad (2006). *Doelgericht investeren in onderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Onderwijsraad (2007). *Onderbenutting van capaciteiten in basis- en voortgezet onderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Onderwijsraad (2008a). *Werkprogramma 2009*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Onderwijsraad (2008b). *Een succesvolle start in het hoger onderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Onderwijsraad (2008c). *Partners in onderwijsopbrengst*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (2008). *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2007*. Maastricht: ROA.
- Steenkamp, F., Kruithof, A. & Kah, B. (red.) (2009). *Keuzegids Hoger Onderwijs 2009*. Leiden: Stichting HOP.

## Bijlage Voorbeelden gespreksleidraden

### Leerlingen havo/vwo

#### *Motivatie en ambities*

1. Zijn jullie gemotiveerd voor school? Zijn jullie ambitieus? Waaruit blijkt dat?
  - Wil je graag goede cijfers halen?
  - Zouden jullie beter kunnen presteren dan jullie nu doen? Wat kan daarbij helpen?
2. Denken jullie dat er wat betreft ambities en motivatie verschillen zijn tussen groepen leerlingen?
  - bijvoorbeeld tussen meisjes / jongens, tussen leerjaren.

#### *In de klas*

3. Proberen docenten jullie uit te dagen om goed te presteren?
  - Wat doen docenten om te bereiken dat jullie je zo goed mogelijk inzetten?
  - Werkt de aanpak van jullie docenten? Worden jullie inderdaad gemotiveerd en uitgedaagd? Waaruit blijkt dat?
4. Wat zouden docenten meer/anders kunnen doen om jullie (nog) meer te motiveren en uit te dagen?
5. Worden jullie uitgedaagd om boven het gemiddelde te presteren?
  - Heerst er in de klassen een sfeer van 'uitblinken mag'? Is dat *not done* of wordt dat gestimuleerd?
  - Wat verwachten docenten van de leerlingen? (hoge verwachtingen?)
6. Hoe wordt er feedback gegeven na toetsing? Wordt er breed beoordeeld?
  - Worden er niet alleen maar zessen en zevens gegeven, maar ook dikke onvoldoendes en negens en tienen?
  - Alleen cijfers, of ook inhoudelijke feedback?
7. Beïnvloeden leerlingen elkaar als het gaat om motivatie en ambitie?
  - Stimuleren jullie elkaar of beïnvloeden jullie elkaar juist negatief?

#### *De school/opleiding*

8. Doet de school iets om jullie uit te dagen om goed te presteren? (NB: het gaat hier om dingen op schoolniveau.
  - Zo ja: wat dan? Werkt dit?
9. Wat zou de school (nog meer) in het schoolbeleid moeten opnemen om jullie (nog meer) te motiveren/uit te dagen?
10. Hoe is het niveau van jullie opleiding? Vinden jullie het te makkelijk of te moeilijk?
11. Zijn jullie tevreden over het gemiddelde aantal lessen?
12. Heeft de schoolomgeving invloed op jullie resultaten? Bijvoorbeeld het gebouw, de voorzieningen? Negatief of positief?
13. Biedt de school buitenschoolse activiteiten aan? (bijvoorbeeld sport, cultuur, wiskunde olympiade en dergelijke projecten.)

#### *Onderwijssysteem*

14. Worden jullie begeleid als je een overstap maakt naar een opleiding of een andere afdeling binnen de school?
15. Zijn er voldoende keuzemogelijkheden voor jullie? Bijvoorbeeld:
  - onderwijssoorten;
  - doorstroommogelijkheden;
  - niveaus;
  - cultuurprofiel/sportprofiel, technasium etc.

*Ouders*

16. Vinden jullie ouders het belangrijk dat jullie goed presteren? Waaruit blijkt dat?
  - Hebben ze hoge verwachtingen van jullie?
17. Zijn er contacten tussen ouders en de school/leraren?
  - Wat vind je van die contacten? Zijn ze belangrijk? Hebben ze invloed op jullie ambities en motivatie?

*Vrienden*

18. Vinden jullie vrienden school belangrijk?
19. Vinden jullie vrienden het belangrijk dat jullie goed presteren? Waaruit blijkt dat?
  - Praat je met ze over je school en/of cijfers?
  - Vinden ze het leuk als je hoge cijfers haalt? Of juist stoer als je onvoldoendes haalt?

*Maatschappij*

20. Zijn er nog andere dingen van buitenaf die invloed hebben op jullie motivatie en ambitie?

**Docenten havo/vwo***Klas*

1. Probeer je om leerlingen uit te dagen om goed te presteren? Waaruit blijkt dat?
2. Worden leerlingen daadwerkelijk door de hiervoor genoemde punten gemotiveerd en uitgedaagd? Met andere woorden: werkt het? Waaruit blijkt dat?
3. Heerst er in de klassen een sfeer van 'uitblinken mag'?
  - Merkt u dat leerlingen elkaar stimuleren? Of juist negatief beïnvloeden?
  - Stelt u concrete doelen en worden die aangepast aan individuele leerlingen?
4. Wat zou u meer/anders kunnen doen om leerlingen (nog meer) te motiveren/uit te dagen?

*Toetsing*

5. Op welke manieren let u op de prestaties van leerlingen en hoe toetst u die?
6. Op welke manier geeft u feedback na toetsing?
  - Hoe wordt de normering van prestaties vastgesteld? Doet ieder dat voor zichzelf, of wordt daarover overlegd?

*Motivatie en ambities*

7. Zijn leerlingen gemotiveerd en ambitieus? Waaruit blijkt dat?
  - Zijn er in dit opzicht verschillen tussen groepen leerlingen? (bijv. tussen meisjes en jongens, leerjaren)?
8. Is er sprake van onderpresteren bij (een deel van) uw leerlingen?

*Beleid en cultuur*

9. Hoe kijkt u aan tegen het ambitieniveau van de school? Hoe is wat dit betreft de historie van de school?
  - Is er een gevoel van een breed gedragen missie of mist dat gevoel?
10. Is er beleid rondom ambitieus en/of prestatiegericht zijn en hoe dat gestimuleerd kan worden?
  - Gebeurt er op instellingsniveau iets om leerlingen uit te dagen? Bijvoorbeeld: leerrijke omgeving, kleinschaligheid, competentiegericht onderwijs.
  - Werkt dit beleid? Waaruit blijkt dat?
11. Wat zou er (nog meer) in het schoolbeleid kunnen worden opgenomen om leerlingen te motiveren/uit te dagen?

*Schoolorganisatie*

12. Wat vindt u van de organisatorische gang van zaken op school? (zoals rooster, schooltijden, lesuitval, afspraken over huiswerk etc.) Bent u tevreden of minder tevreden en waarom?
13. Bent u / zijn de leerlingen tevreden over het gemiddelde aantal lessen? Wordt de 1040-uren norm gehaald? Kost dat moeite?
14. Is de schoolomgeving stimulerend voor het behalen van goede resultaten? Bijvoorbeeld het gebouw, de voorzieningen?
15. Hoe is het niveau van uw school? Wordt het te makkelijk of te moeilijk gevonden door uzelf of de leerlingen?
16. Biedt de school buitenschoolse activiteiten aan? (bijvoorbeeld sport, cultuur, wiskunde olympiade en dergelijke projecten).

*Onderwijssysteem*

17. Hoe worden leerlingen geselecteerd voor onderwijssoorten binnen uw school?
18. Onderneemt uw school activiteiten om goed aan te sluiten bij het basisonderwijs?
19. Zijn er criteria rondom het toelaten / aannemen van leerlingen? Wordt er bijvoorbeeld gekeken naar Cito-eindtoetsscores, etc.)?
20. Onderneemt uw school activiteiten om goed aan te sluiten bij hoger onderwijs?
21. Worden leerlingen begeleid als ze een overstap maken? Is er sprake van samenwerking met andere scholen en informatieoverdracht?
22. Zijn er voldoende keuzemogelijkheden voor leerlingen? Bijvoorbeeld:
  - onderwijssoorten;
  - doorstroommogelijkheden;
  - niveaus;
  - cultuurprofiel/sportprofiel, technasium etc.

*Gezinskenmerken*

23. Zijn er factoren in de gezinnen waar de leerlingen uitkomen die een rol spelen bij het uitdagen en motiveren van de leerlingen?
24. Zijn er contacten tussen ouders en de school/leraren?
  - Wat vindt u van die contacten? Zijn ze belangrijk? Hebben ze invloed op ambities en motivatie van leerlingen?

*Vrienden*

25. Heeft u zicht op de vriendengroepen van leerlingen? Zijn deze gemotiveerd en ambitieus? Hebben ze invloed?

*Samenleving*

26. Heeft de samenleving invloed op motivatie en ambitie van uw leerlingen? Denk aan:
  - ambitieniveau ("een zesje is wel genoeg");
  - verwachtingen vanuit de samenleving (behoefte aan veel hoogopgeleiden).